Acc. 131

इस पुस्तक में माधव
निदान बनाने की सं
हिता अध्याय २० है
बाकी के २० अध्याय की सीको
लेकर रखलिये है"

आयुर्वेद

श्रीमन्नेरामानुजायनमः ॥ श्रीकृष्णायनमः ॥ हरिः ओं इषे त्वोर्जे त्वा वायवस्थ देवो वः सवि
ता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणऽ आप्यायध्वमघ्न्या इन्द्राय भागं प्रजावतीरनमीवाऽ अयक्ष्मा
स्तमा वस्तेन ईशत माघशꣳसो ध्रुवाऽ अस्मिन्गोपतौ स्यात बह्वीर्यजमानस्य पशून्पाहि ॥ १
ब्रह्मणा वस्तेन ईशत माघशꣳसो ध्रुवाऽ अस्मिन्यजमानस्य पशून्पाहि ॥ १
वसोः पवित्रमसि द्यौरसि पृथिव्यसि मातरिश्वनो घर्मोसि विश्वधाऽ असि ॥ पर
मेण धाम्ना दृꣳहस्व मा ह्वार्मा ते यज्ञपतिऽ हार्षीत् ॥ १ ॥ वसोः पवित्रमसि शतधारं वसोः पवित्र
मसि सहस्रधारम् ॥ देवस्त्वा सविता पुनातु वसोः पवित्रेण शतधारेण सुप्वा कामधुक्षः ॥ ३ ॥ सा विद्म
ह्यायुः सा विद्म ह्यायुः सा विद्म ह्यकर्मा सा विद्म ह्यधायया ॥ इन्द्रस्य त्वा भाग ꣳ सोमेनातनच्मि विष्णो ॥

संहि

म ॥ अग्नयेजुष्टं गृह्णाम्यग्नीषोमाभ्यांजुष्टं गृह्णामि ॥ १० ॥ भूताय त्वा भूताय त्वा नारातये स्वरभि
विकेलयमृक्षः हन्तु दुर्म्मतिः ॥ पृथिव्यामुर्व्वन्तरिक्षमन्वेमि पृथिव्यास्त्वानाभौसादयाम्यदित्याउपस्थेग्ने
हव्यं रक्ष ॥ ११ ॥ पवित्रेस्थः ॥ पवित्रेस्थोवैष्णव्यौसवितुर्वः प्रसवउत्पुनाम्यच्छिद्रेणपवित्रेणसू
र्य्यस्यरश्मिभिः ॥ देवीरापो ऽअग्नेगुवो ऽअग्नेपुरोगा ऽइमंमुञ्चतयमग्नेपञ्चपंक्तिः सुधातुंमञ्च
ति देवयुवम् ॥ १२ ॥ युष्मा ऽइन्द्रः ॥ युष्मा ऽइन्द्रोवृणीतवृत्रतूर्य्येयूयमिदमवृणीध्वंवृत्रतूर्य्येप्रोक्षिता
स्थ ॥ अग्नयेत्वाजुष्टंप्रोक्षाम्यग्नीषोमाभ्यांत्वाजुष्टंप्रोक्षामि ॥ दैव्यायकर्म्मणेशुन्धध्वंदेवयज्यायैव
धूर्षुद्वः परागूघमिदंवस्तच्छुन्धामि ॥ १३ ॥ शर्म्मासि ॥ शर्म्मासिवधूतः रक्षोवधूता ऽअरातयोऽदि

Acc 939

विष्णोर्हव्यं रक्ष ४ अग्ने व्रतपते अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छकेयन्तन्मे राध्यतामिद
महमनृतात्सत्यमुपैमि ५ कस्त्वा पुनक्मि सत्वा पुनक्मि कस्मैत्वा पुनक्मि कर्मणे वा
मह्वेषायवाम् ६ प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा रक्षः प्रत्युष्टा अरातयो निष्टप्तं रक्षो निष्टप्ता
अरातयः ऊर्ध्वन्तरिक्षमन्वेमि ७ धूरसि धूरसि धूर्व धूर्वन्तं योऽस्मान्धूर्वति तं धूर्व यं वयं धूर्वामः देवानामसि वह्नितमं सस्नितमं पप्रितमं जुष्टतमं देवहूतमम् ८
अहुतमसि अहुतमसि हविर्द्धानं रक्षो हास्मान्मा हार्ष्मातेयज्ञपतिर्हार्षीत् विष्णुस्त्वा क्रम
तामुरुवाताय पहतं रक्षोवछन्ताम्पञ्च ९ देवस्त्वा सविता प्रसुवतु पूषा ऽर्थ्वां कुर्वा

धूर्वतं

नो

ब्रह्मन् ॥ गृह्णीष्व धुरणमसुन्नरिक्षन्नृक्षं ब्रह्मवनि त्वा क्षत्रवनि सजातवन्युपदधामि ब्राह्मणस्पत्यं
स्वधायै ॥ धर्त्रमसि दिवं नृक्षं ब्रह्मवनि त्वा क्षत्रवनि सजातवन्युपदधामि ब्राह्मणस्पत्यं स्वधायै ॥
विश्वाभ्यस्त्वा उपदधामि चित्तमसोर्ध्वचित्तो भूयासमङ्गिरसां तपसा तप्यध्वम् ॥ १८ ॥ शर्म्मासि ॥ शर्म्मास्य
धृतं रक्षो वधृत्या अरातयो दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वा ॥ धिषणासि पर्वती प्रति त्वोर्णत्वी वेत्तु धा
न्मासि ॥ १९ ॥ धान्मासि धिनुहि देवान्प्राणाय त्वोदानाय त्वा व्यानाय त्वा दीर्घामनु प्रसितिमायुषे
धां देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रति गृह्णातु चक्षुषे त्वा महीनां पयोसि ॥ २० ॥ देव
स्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् ॥ सम्वपामि समापः ओषधीभिः समोषधयो रसेन सम

हिरन्मा स्त्रग्वेत्तु हिरस्क्रमनारसि धिषणासि पार्वतेयी प्रति त्वा ४ ३

त्वास्त्वगसि प्रतित्वादितिर्वेत्तु ॥ अदितिरसि द्यावापृथिवीभ्यां त्वा प्रतित्वादितिस्त्वा ग्वेत्तु ॥ १४ ॥
अग्नेस्तनूः ॥ अग्नेस्तनूरसि वाचो विसर्जनं देववीतये त्वा गृह्णामि बृहद्वेवेभ्यो
हविः शमीष्व सुशमि शमीष्व हविष्कृद्देहि हविष्कृद्देहि ॥ १५ ॥ कुक्कुटोऽसि कुक्कुटोऽसि मधुजिह्वऽइष
मूर्जमावद त्वया वयं सं घातं घातं त्वेष्मवर्षवृद्धमसि प्रतित्वार्द्धर्वर्द्धयतु परापूतं रक्षः
परापूता अरातयो यं हतं रक्षो वायुर्वो विविनक्तु देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृभ्णातु चिद्रेण
पाणिना ॥ १६ ॥ धृष्टिरसि पाग्नेऽग्निमामादं जहि निषङ्गिं क्रव्यादं सेधा देवयजं वह ॥ ध्रुवमसि
पृथिवीं दृंहं ब्रह्म दृंह वनिस्त्वा त्वा सत्रवनिं सजातवन्युपदधामि ब्रह्मणस्पत्याय ॥ १७ ॥ अग्नेर्भ्रं

म्पृथिव्याꣳ शतेन पाशैर्द्यौस्मान्दृष्टिभ्यश्चवयन्दिव्यस्तमतो मा मौक् ॥ २५ ॥ अपारसम् ॥ अपारसम्
पिबैदेवयजनादद्या संभ्रजꣳ हृणे शतं वर्षतु ते द्यौर्वधा नदेवसवितः परमस्यास्म्पृथिव्याꣳ
शतेन पाशैर्द्यौस्मान्दृष्टिभ्यश्चवयन्दिव्यस्तमतो मा मौक् ॥ अरो दिवम्माय प्तो दृप्स्यस्तेद्यामा ४
स्कन्भ्रजꣳ हृणे शतं वर्षतु ते द्यौर्वधा नदेवसवितः परमस्यास्म्पृथिव्याꣳ शतेन पाशैर्द्यौस्मान्
दृष्टिभ्यश्चवयन्दिव्यस्तमतो मा मौक् ॥ २६ ॥ गायत्रेण त्वा ॥ गायत्रेण त्वा छन्दसा परिगृह्णामि त्रैष्टु
भेन त्वा छन्दसा परिगृह्णामि जागतेन त्वा छन्दसा परिगृह्णामि ॥ सुम्नाय त्वा शिवाय त्वा शिवाय त्वा
सुषदाय त्वा सूर्जस्वती त्वा पयस्वती त्वा ॥ २७ ॥ पुरा क्रूरस्य विसृपो विराप्शिन्नुदादाय पृथिवी जीवदानुम् रम

न ॥ सꣳ रेवती र्जगतीभिः पृच्यन्ताꣳ समधुमतीभिः पृच्यन्ताम् ॥ २१ ॥ जनयत्यै त्वा जनयत्यै त्वा
संयौमीदमग्नेरिदमग्नीषोमयोरिषे त्वा घर्म्मोसि विश्वायुरुरुप्रथा उरुप्रथस्वोरुते यज्ञप
तिः प्रथतामग्निष्टे त्वचं मा हिꣳसीद्देवस्त्वा सविता ऽभ्यायच्छतु वर्षिष्ठेधि नाके ॥ २२ ॥ माभेः मा
भेर्म्मा संविक्था ऽअतमेरुर्म्मयूतमेरुर्म्मयजमानस्य प्रजा भूयात्रिताय त्वा द्विताय त्वैकताय त्वा ॥ २३ ॥
देवस्य त्वा ॥ सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् ॥ आददे ऽहं कृतमेवेक्षऽ इदं सत्यमनृतात्।
दक्षिणः सहस्रशृङ्गः शतधारो ऽजायुरसि तिग्मतेजा द्विषतो वधः ॥ २४ ॥ पृथिवि देवयजनि ॥ पृथिवि दे
वयजन्योषधयस्ते मूलं मा हिꣳसिषं व्रजꣳ गच्छ गोष्ठानं वर्षतु ते द्यौर्बधान देव सवितः ॥ परमस्या

५

संहि य देवानामनाधृष्टं देवयजनमसि ॥ ३१ ॥ इति संहितायां प्रथमोऽध्यायः १ ॥ कृष्णोसि कृष्णोस्या

खरे शृङ्गे त्वा जुष्टं प्रोक्षामि वेदिरसि बर्हिषे त्वा जुष्टं प्रोक्षामि बर्हिरसि स्रुग्भ्यस्त्वा जुष्टं प्रोक्षा ४

म्यग्निरेकाक्षरेण ॥ १ ॥ अग्निरेकाक्षरेण सिन्धोस्तीरे पूर्णमदसि त्वा हृणामि त्वा सस्या देवे ४

५ ओं भुवपतये स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भूतानां पतये स्वाहा ॥ २ ॥ गन्धर्वस्त्वा विश्वावसुः परिदधा

तु विश्वस्मादिष्टो यजमानस्य परिधिरस्यग्निरिडईडितः इन्द्रस्य वज्रोसि दक्षिणो विश्वस्मादिष्टो

ज यजमानस्य परिधिरस्यग्निरिडईडितः मित्रावरुणौ त्वोत्तरतः परिधत्तां ध्रुवेण धर्मणा विश्वस्मादिष्टो

यजमानस्य परिधिरस्यग्निरिडईडितः ॥ ३ ॥ वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधीमहि अग्नेर्ह ५

ग म

॥ यामैरयँश्चन्नूमसिस्वधाभिस्तामुधीरासोऽअनुदिश्यपयजन्ते ॥ प्रोक्षणीरासादयद्विषतोवधोऽसि ॥ २८
॥ प्रत्युष्टꣳरक्षः ॥ प्रत्युष्टꣳरक्षः प्रत्युष्टाऽअरातयोनिष्टप्तꣳरक्षोनिष्टप्ताऽअरातयः ॥ अनिशितोसि
सपत्नक्षिद्वाजिनंत्वावाजेद्धायेसम्मार्ज्मि ॥ प्रत्युष्टꣳरक्षः प्रत्युष्टाऽअरातयोनिष्टप्तꣳरक्षोनि
ष्टप्ताऽअरातयः ॥ अनिशितासिसपत्नक्षिद्वाजिनीत्वावाजेद्धायेसम्मार्ज्मि ॥ २९ ॥ अदितेरास्ना
सिघ्रिक्षोर्विष्ण्योस्पृजेत्वारङ्गुलत्वाचक्षुषावपश्यामि ॥ अग्नेहासिसुहृदेवेभ्योधाम्नेधाम्नेमेभव जि
यजुषेयजुषे ॥ ३० ॥ सवितुस्त्वा ॥ प्रसवऽउत्पुनाम्यच्छिद्रेणपवित्रेणसूर्यस्यरश्मिभिः सवितुर्वः
प्रसवऽउत्पुनाम्यच्छिद्रेणपवित्रेणसूर्यस्यरश्मिभिः तेजोसिशुक्रमसमृतमसिधामनामासिप्रि

६ संहि०

सम्भाजिम॥ नमोदेवेभ्यः स्वधापितृभ्यः सुयमेमे भूयास्तमस्कृन्नमद्य॥ ७॥ अ
स्कृन्नमद्य देवेभ्यः आज्यं हविः सन्निया समद्भिरणविष्टोमा चावकृमिषंवसुमतीमग्ने
ते छायामुपस्थेयं विष्णोरह्यानमसीनः इन्द्रोवीर्यमकृणोदूर्ध्वो द्यारः आस्थात्॥ ८॥
6 ॥ अग्नेर्वै॥ अग्नेर्वै होत्रं देवैरसुमवत्तान्त्वा द्यावापृथिवीः अदत्तन्द्यावापृथिवीस्विष्टकृ
द्देवेभ्यः इन्द्रः आज्येन हविषा भूत्स्वाहा संज्योतिषा ज्योतिः॥ ९॥ मयीदम्॥ मयीमिन्द्रइन्द्रि ६
यमदधात्त्वस्मान्नापोमुञ्चन्तु नः सचनाम॥ अस्माकं सत्वाशिषः सत्वानः सत्वाशि नाम
षः उपहूता पृथिवी मातोपमाम्पृथिवी माताहूयतामग्निराग्नीध्रस्वाहा॥ १०॥ उपहूतो ६

ह न्त मद्भुरे ॥ ४ ॥ समिदसि ॥ समिदसि सर्प स्त्वा पुरस्तात्पातु कस्मा च्चिदभिशस्ते ॥ स ४
वित्तु र्वा हस्य रुरणिम्प्रदस त्वा रुणामि त्वा मस्य देवेभ्य आ त्वा वसवो रुद्रा आदि ४
त्या सदन्तु ॥ ५ ॥ घृता च्यसि जुहूर्नाम्नासेदम्प्रियेणधाम्नाप्रियः सद आसीद
घृता च्यस्युपभृन्नाम्नासेदम्प्रियेणधाम्नाप्रियः सद आसीद घृता च्यसि ध्रुवा
नाम्नासेदम्प्रियेणधाम्नाप्रियः सद आसीद प्रियेणधाम्नाप्रियः सद
आसीद ध्रुवा असदन्नृतस्य योनौ तान्विष्णो पाहि पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि
मां यज्ञन्न्यम् ॥ ६ ॥ अग्नेर्वाजजित ॥ अग्नेर्वाजजिद्भूजन्तासरिष्यन्तं वाजजित ः

ग्नीषोमयोरुज्जितिम्॥ अग्नीषोमयोरुज्जितिमनूजेषं वाजसमाप्नुवेनुप्रो
हामि॥ अग्नीषोमौतमयनुदस्तांप्रोस्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्विष्मोवाजसेनम्भसवे
नापोहामि॥ इन्द्राग्न्योरुज्जितिमनूजेषं वाजसमाप्नुवेनुप्रोहामि॥ इन्द्राग्नीत
मयनुदस्तांप्रोस्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्विष्मोवाजसेनम्भसवेनापोहामि॥१५॥ व
सुभ्यस्त्वारुद्रेभ्यस्त्वास्त्वेभ्यस्त्वास्त्वाजानाद्यान्द्यावापृथिवीमित्रावरुणौ त्वाद्यष्ट्या
वतान्॥ अनुवयोऽकृष्टिरहाणमरुत्वतीर्गृहवृशापृश्निर्भूत्वादिवङ्गच्छतोनो
वृष्टिमावह॥ चक्षुष्यास्त्वाग्नेसिचक्षुर्मेपाहि॥१६॥ यम्परिधिम्॥ यम्परिधिम्प्र

द्यौः॥ उप हूतो द्यौष्पितोपमान्द्यौष्पिता हूयतामग्निराग्नीध्रात्स्वाहा॥ देवस्य त्वा
सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामि॥ अग्ने पूष्णे तुभ्यं पूष्णे
मि॥ ११॥ एतन्ते देव सवितर्यज्ञं प्राहुर्बृहस्पतये ब्रह्मणे॥ तेन यज्ञमवतेन यज्ञ
पतिं तेन मामव॥ १२॥ मनो जूतिर्मनो जूतिर्जुषतां यज्ञं बृहस्पतिर्यज्ञमिमं
तनोत्वरिष्टं यज्ञं समिमं दधातु॥ विश्वे देवास इह मादयन्तामो३म्प्रतिष्ठ॥ १३॥
एषान्ते॥ एषान्ते अग्ने समित्तया वर्द्धस्व चाच्यायस्व॥ वयं त्वा वर्द्धयामश्चाच्यायामहि
सिषीमहि॥ अग्ने घृतजिद्घृतजित्त्वा सप्त्वा संघृतजित्तः सम्मार्ज्मि॥ १४॥ अ

संहि०

हाद्वाट्भ्यां संद्वेशपत्तये स्वाहा सर्वस्मै वशोभुग्भ्यै स्वाहा ॥२०॥ द्वेदो ऽसि ॥ द्वेदो ऽसि वेनत्त
देवद्वेदेवेभ्यो द्वेदो भवुक्तेनमस्मं द्वेदो भूयाः ॥ देवागन्तुविदोगन्तुं द्वित्वागन्तुमित्त ॥ मनस
स्पन्त ऽ उमन्देवयज्ञ ॐ स्वाहा वात्ते धाः ॥२१॥ समुद्रिं ॥ समुद्रिंक्ष्णं हविषा घृतेन समा
दित्यैर्वसुभिः समरुद्भिः ॥ समिंद्रो विश्वदेवेभिरङ्गान्दिवन्नभोग ऽ इतुमत्स्वाहा ॥२२॥ कस्त्वा
॥ कस्त्वा विमुञ्चति सत्त्वा विमुञ्चति कस्मै त्वा विमुञ्चति तस्मै त्वा विमुञ्चति ॥ पोषायुरस
साम्राणो ऽसि ॥२३॥ संवर्चसा ॥ संवर्चसा पयसा सन्तनूभिरगन्महि मनसा सः शिवेन ॥ तस्
मुदत्रो द्विदधातुरापोनुमार्ष्टन्त्रोमधूलि पृम ॥२४॥ रिविविष्ठुं ॥ रिविविष्ठुर्ब्रह्मणं

र्यध त्या॒ अग्नेर्देवयु॒ग्भिर्यु॒ष्माभिः॑ ॥ तन्त॑ एतमनुजोषमस्तु॒ सम्प्रेषने॒ तस्य चेतयां
त्या॒ अग्नेः प्रियमपाथो पीतम् ॥ १७ ॥ सुं॒ सुवभागास्य ॥ सुं॒ सुवभागास्येषा वृहन्तः॑
प्रस्तरेष्टाः परिधेया॒ ध्रुवदेवाः ॥ दृमान्वाचमभिद्विध्ये॒ गृणन्तः॑ आसद्या॒स्मिन्बर्हिषि
मादयध्वं॒ स्वाहा॒ घाय् ॥ १८ ॥ घृताचीस्थः ॥ घृताचीस्थो ध्रुवौ यान्तः सुम्नेस्थः सुम्ने
मा धत्तम् ॥ यज्ञनमश्च॒ त॒ उप च यज्ञस्य शिवे सन्तिष्ठ॒स्वि॒ष्टे सन्तिष्ठस्व ॥ १९ ॥ अ॒ग्ने ग्नेर
ह्वायो ॥ शीतमपाहिमाद्रिशोः पाहि प्रसित्यै पाहि दुरिष्टै पाहि दुर्मत्या॒ अमेधेहि ।
नितेदधे निहारं॒ त्रहरा॒सिमे निहारं निहरा॒णि ते स्वाहा॒ विषन्ध॑ पिन्वकृणु सुषदा योनौ स्वा

वास्मिसोऽस्मि ॥ २८ ॥ अग्नयेकव्यवाहनाय ॥ अग्नयेकव्यवाहनायस्वाहा सोमायपितृ
मतेस्वाहा ॥ अपहतः असुरारक्षांसिवेदिषदः ॥ २९ ॥ बर्हिषि ॥ बर्हिषि प्रतिमुञ्च
मानाः असुराः सन्तः स्वधयाचरंति ॥ परापुरोनिपुरोयेभरन्त्यग्निष्टांल्लोकात्प्रणुदात्मस्मा
त् ॥ ३० ॥ अत्रपितरः ॥ अत्रपितरोमादयध्वंयथाभागमावृषायध्वम् ॥ अमीमदन्तपितरोयथा
भागमावृषायिषत ॥ ३१ ॥ नमोवः ॥ पितरोरसायनमोवः पितरः शोषायनमोवः पितरो
जीवायनमोवः पितरः स्वधायैनमोवः पितरोघोरायनमोवः पितरोमन्यवेनमोवः पितरः पि
तरोनमोवोगृहान्नः पितरोदत्तसतोवः पितरोदेष्मैतद्वः पितरोवासऽआधत्त ॥ ३२ ॥ आ

स्तुजागतेनछन्दसानतोनिर्भक्तोष्टोस्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्विष्मोन्तरिक्षेविष्णुर्भक्तः
स्तुत्रैष्टुभेनछन्दसानतोनिर्भक्तोष्टोस्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्विष्मःपृथिव्यांविष्णुर्भक्तः
स्तुगायत्रेणछन्दसानतोनिर्भक्तोष्टोस्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्विष्मोस्मादस्यैप्रतिष्ठायाः नो
अगन्मसूः सज्योतिषाभूम ॥२५॥ सुषमूरसि ॥ सुषमूरसिश्रेष्ठोरस्मिर्द्वेष्टिरासिव्व
चोमेदेहि ॥ सूर्यस्यावृतमन्वावर्त्ते ॥२६॥ अग्नेगृहपते ॥ सुगृहपतिस्त्वयाग्नेहगृहपतिनाभू
यासं सुगृपतिस्त्वमयाग्नेगृहपतिनाभूयाः ॥ यस्यूरिणोगृहपत्यानिसन्तुशतं हिमाः
सूर्यस्यावृतमन्वावर्त्ते ॥२७॥ अग्नेव्रतपते ॥ व्रतमचारिषंतदशकेयन्मेराधीदमहंयएवा

१०
संहि

ग्निरक्रमीदसदन्मातरम्पुरः पितरञ्च प्रयन्त्स्वः ॥ ६ ॥ अत्रा ऽ ऽ रोचतास्प्राणादं
यानृती ॥ अकल्पन्नहिषोदिवम् ॥ ७ ॥ त्रिः षड्धाम त्रिः षड्धाम विराजति वाक्पतङ्गाय धी
यते ॥ प्रतिवस्तोरह द्युभिः ॥ ८ ॥ अग्निर्ज्योतिः ॥ अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा सूर्यो ज्यो
तिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा ॥ अग्निर्वर्चो ज्योतिर्वर्चः स्वाहा सूर्यो वर्चो ज्योतिर्वर्चः स्वाहा ॥
ज्योतिः सूर्यः सूर्यो ज्योतिः स्वाहा ॥ ९ ॥ सजूर्देवेन सवित्रा सजूरात्र्येन्द्रवत्या जुषाणो ऽ
ग्निर्वेतु स्वाहा ॥ सजूर्देवेन सवित्रा सजूरहसेन्द्रवत्या जुषाणः सूर्यो वेतु स्वाहा ॥ १० ॥ उप
प्रयन्तो ऽ अध्वरम् ॥ उप प्रयन्तो ऽ अध्वरं वृणीमहे योगे ऽ आरे ऽ अस्मे च शृण्वते ॥ ११ ॥

10

राम
१०

धन्नपितरोगब्रह्मकुमारम्पुष्करस्रजम्॥ पचेहपुरुषोसंत॥३३॥ ऊर्ज्जम्वहन्ती॥ ऊर्ज्जं वहन्ती
रमृतंघृतम्पयःकीलालम्परिस्रुतम्॥ स्वधास्थतर्पयतमेपितॄन्॥३४॥ इतिसंहिताषाठे
द्वितीयोध्यायः॥ समिधाग्निम्॥ समिधाग्निंदुवस्यतघृतैर्बोधयतातिथिम्॥ आस्मिन्ह
व्याजुहोतन॥१॥ सुसमिद्धायशोचिषे॥ घृतन्तीव्रंजुहोतन॥ अग्नयेजातवेदसे॥२॥ तंत्वा॥
समिद्भिरङ्गिरोघृतेनवर्द्धयामसि॥ बृहच्छोचाइविष्य॥३॥ उपत्वा॥ अग्नेहविष्मतीर्घृताची
र्मनुहर्म्मत॥ जुषस्वसमिधोमम॥४॥ भूर्भुवः॥ भूर्भुवःस्वर्द्यौरिवभूम्नापृथिवीववरिम्
म्णा॥ तस्यास्तेपृथिविदेवयजनिपृष्ठेग्निमन्नादमन्नाद्यायादधे॥५॥ आयम॥ आयङ्गौः पृ
श्निः

संह० ण॥१७॥ इन्धा मास्त्वा॥ ग्नतः हिमाघुमसृः समिधिमहि ब्रयस्त्वोषवयस्कृतः सहस्त्वः सह
स्कृतम॥ अग्नेसपत्नक्रादभ्नमदृमो॥ अस्मभ्यम॥ चित्रावसो स्वस्तिते पारमशीय॥१८॥ सन्नम
स्त्वमग्नेसर्वस्य द्वर्चसाग्ग्याः समर्षीणाण्ं स्तुतेन॥ सम्त्रियेण धाम्ना समहमायुषा संवर्चसा
सम्प्रजया सः गुयस्मा वेणस्मि वीय॥१९॥ अन्धस्य॥ अन्धस्यान्धो वोभक्षीय महस्य महो वोभक्षी
योर्जस्योर्जं वोभक्षीय गुयस्योषस्य गुयस्योषं वोभक्षीय॥२०॥ देवस्त्वा रमदृमः देवस्त्वा रमदृमस्मि॥
न्योनावस्मि न्योकृष्टस्मि न्योकृष्टस्मि न्ह्यो॥ इहैव स्तमापगात॥२१॥ सुः हितासि॥ अद्भिष्ट्वा रुप्पू राम
र्जीमाविशगोपत्येन॥ उपत्वाग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयम॥ नमोभरन्तएमसि॥२२॥ एजन्त ११

अग्निर्मूर्द्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्याऽअयम् । अपाꣳरेताꣳसि जिन्वति ॥ १२ ॥ उभावाम् । उभा
वामिन्द्राग्नीऽआहुवध्यै उभाराधसः सहमादयध्यै । उभादाताराविषाꣳरयीणामुभा वाजस्य सात
ये हुवेवाम् ॥ १३ ॥ अयन्ते । अयन्ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातोऽअरोचथाः । तं जानन्नग्नऽआ
रोहाथा नो वर्द्धयारयिम् ॥ १४ ॥ अयमिह । प्रथमो धायि धातृभिर्होता यजिष्ठोऽअध्वरेष्वीड्यः ।
यमप्नवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विभ्वं विशेविशे ॥ १५ ॥ अस्मै । अस्मै क्रामः । अस्मै क्रामः
नु घृतः शुक्रन्दुदुह्रे अह्रयः । पयः सहस्रसामृषिम् । ऋतनूपाऽअग्ने । मित्रन्नः पाह्यग्ने
पुर्हऽअग्ने स्वायुर्मे देहि । वर्चो दाऽअग्ने सिवर्चसं मे देहि । अग्ने यन्मे तन्वा ऽऊनं तन्नऽआपृ

संहि० ॥ रक्षाणो ब्रह्मणस्पते ॥ ३० ॥ महिश्रीणाम् महिश्रीणामवोस्तु सुक्षत्रमित्रस्यार्यम्णः ॥ दुराधर्षं वरुणस्य ॥ ३१ ॥ नहि तेषाम् नहि तेषामामा चन नाद्वसुषु ॥ ईशे रिपुरघशंसः ॥ ३२ ॥ तेहि पुत्रासो अदितेः प्रजीवसे मर्त्यायामृतज्योतिर्दक्षं दधन्त्रिरम् ॥ ३३ ॥ कदाचन स्तरीरसि नेन्द्र सश्चसि दाशुषे ॥ उपोपेन्नु मघवन्भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते ॥ ३४ ॥ तन्मन्विदुः मन्त्रविदुरर्यमणं भगं देव स्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ३५ ॥ शतम् १०० ॥ परि ते दूडभो रथोस्माँ अश्नोतु विश्वतः ॥ येन रक्षसि दाशुषः ॥ ३६ ॥ भूर्भुवः स्वः सुप्रजाः प्रजाभिः स्याम् सुवीरो वीरैः सुपोषः पोषैः नर्म प्रजाभ्यो हि षण्ढं स्य पुरुन्मे पाह्यपर्यपिनं म्मे पाँ ॥ ३७ ॥ आगन्म ॥ विश्ववेद

मद्भुराणाम् ॥ राजन्तमद्भुराणां गोपामृतस्य दीदिविम् ॥ वर्द्धमानꣳ स्वे दमे ॥ २३ ॥ सनः सनः पितेव सूनव
ग्नेसूपायनो भव ॥ सचस्वानः स्वस्तये ॥ २४ ॥ अग्ने त्वम् ॥ अग्ने त्वन्नो ऽ अन्तम ऽ उत त्राता शिवो भवा
वरूथ्यः ॥ वसुरग्निर्वसुश्रवा ऽ अच्छा नक्षि द्युमत्तमꣳ रयिन्दाः ॥ २५ ॥ तन्त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सु
म्नाय नूनमीमहे सखिभ्यः ॥ सनो बोधि श्रुधी हवमुरुष्याणो ऽ अघायतः समस्मात् ॥ २६ ॥ इडे ऽ
एहि ॥ इडे ऽ एह्यदिते ऽ एहि काम्या ऽ एत ॥ मयि वः कामधरणं भूयात् ॥ २७ ॥ सोमानꣳ स्वरणम् ॥ सोमा
नꣳ स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते ॥ कक्षीवन्तं य ऽ औशिजः ॥ २८ ॥ वोरेवान् वोरेवान्नो ऽ अमीवहा
वसुवित्पुष्टिवर्द्धनः ॥ सनः सिषक्तु यस्तुरः ॥ २९ ॥ मानः मानः शꣳसो ऽ अरुषो धूर्तिः प्रणङ्मर्त्यस्य

संहि॰ पुघासिनोहवामहे मरुतश्चरिष्टादसः कशेणसुजोषसः ॥ ध॰ यद्ग्रामे यद्ग्रमेयदरण्येयत्स
भायांयदिन्द्रिये यदेनश्चकृमाद्वयमिदन्तदवयजामहेस्वाहा ॥ ध॰ पु॰ मोषूणः मोषूणः इन्द्रात्र
सुदेवैरस्तिहिष्माते ॥ पुष्मिन्नवयाः महिष्मिद्यसमीढुषो यद्वाहविष्मतोमरुतोवन्दते
गीः ॥ ध॰ अक्रन्कर्म्मि कर्म्मकृतः सहवाचामयोभुवा देवेभ्यः कर्म्मकृत्कास्तम्भेन सचाभुवाः
॥ ध॰ अवभृथनिचुम्पुण अवभृथनिचुम्पुणनिचेरुरसिनिचुम्पुणः त्र अवदेवैर्देवकृतमेनो
यासिषमवमर्त्यैर्मर्त्यकृत मुरुणा च्छोदवरिष्यस्पाहि ॥ ध॰ पूर्णादर्वि पूर्णदर्विपरापतसुपू
र्णापुनरापत वसुनेवविक्रीणावहा ॥ इषमूर्जं शतक्रतो धर्णदेहिमे देहिमेरदामितेनिमे

13

समस्मद्भ्यं वसुवित्तमम् ॥ अग्ने सम्राडभिद्युम्नमभि सह आयच्छस्व ॥ ३८ ॥ अयमग्निः
अयमग्निर्गृहपतिर्गार्हपत्यः प्रजायाश्च वसुवित्तमः ॥ अग्ने गृहपते भिद्युम्नमभि सह आयच्छस्व ॥ ३९ ॥ अयमग्निः अयमग्निः पुरीष्यो रयिमान्पुष्टिवर्द्धनः ॥ अग्ने पुरीष्याभिद्युम्नमभि
सह आयच्छस्व ॥ ४० ॥ गृहा मा बिभीतमा वेपध्वमूर्जं बिभ्रत एमसि ॥ ऊर्जं बिभ्रदः सुमनाः
सुमेधा गृहानैमि मनसा मोदमानः ॥ ४१ ॥ येषामध्येति प्रवसन्येषु सोमनसो बहुः गृहानुपह्व
यामहे तेन नो जानतः ॥ ४२ ॥ उपहूताः इह गाव उपहूताः अजावयः ॥ अथो अन्नस्य कीलाल
उपहूतो गृहेषु नः ॥ क्षेमाय वः शान्त्यै प्रपद्ये शिवं शग्मं शंयोः शंयोः ॥ ४३ ॥ प्रघासिनः

संहि॰ शुः ५२ अवदृस्म अवदृहृस्मदीम् त्वमवदेवत्र्यम्बकम् यथानोवसस्करद्यथानः श्रेसः१
स्करद्यथानोवसायथात् ५२ भेषजमसि भेषजङ्गवेश्वाश्वपुरुषभेषजम् सुखम्मेषाय
मेष्ये ५२ अम्बकंयजामहे सुगन्धिम्पुष्टिवर्द्धनम् उर्वारुकमिवबन्धनान्मृत्योर्मुक्षीः
यमामृतात् अम्बकंयजामहेसुगन्धिम्पतिवेदनम् उर्वारुकमिवबन्धनाहितोमुक्षीयमामु
तः ६० एतत्ते एतत्तेरुद्रावसतेनपरोमूजवतोतीहि अवततधन्वापिनाकावसःकृत्तिवासा
अहिंसन्नःशिवोतीहि ६१ आयुषञ्जमदग्नेः कश्यपस्यआयुषम् यद्देवेषुआयुषन्त
न्नोऽअस्तुआयुषम् ६२ शिवोनामासिस्वधितिस्तेऽअस्तुमामाहिंसीः निवर्त्तयाम्यायुषे

पितानमस्ते

धेहि निर्तेर्दधे ॥ निहारं च हरासि मे निहारं निहराणि ते स्वाहा ॥ ५० ॥ अक्षन्नमीमदन्त ॥ अक्षन्न
मीमदन्त यव प्रिया अधूषत ॥ अक्षो षत सुभानवो विप्रा नविष्ट यामभी जो जान्विन्द्र ते हरी ॥ ५१ ॥ सुसन्दृशं त्वा वयं मघवन्वन्दिषीमहि ॥ प्र नूनमृणवन्धुरं स्तुतो यासि वशाँ अनु योजा
न्विन्द्र ते हरी ॥ ५२ ॥ मनोजुवा मनोन्वा हूमहे नाराशंसेन स्तोमेन पितॄणां च मन्मभिः ॥ ५३ ॥ आ
नः आनः एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे ॥ ज्योक्च सूर्यं दृशे ॥ ५४ ॥ पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः ॥ जीवं व्रातं सचेमहि ॥ ५५ ॥ त्रयः सोमा त्रयः सोमा ब्रह्मणे नव मनस्तनूषु विक्रमः ॥ प्र
जा वन्तं सचेमहि ॥ एष ते रुद्र भागः सह स्वस्राम्बिकया तं जुषस्व स्वाहैष ते रुद्र भागः आखुस्ते प

संहि॰ र्वसरश्मिभिः॥ तस्य ते पवित्रपते पवित्रपूतस्य यत्कामः पुनेतच्छकेयम्॥ ध॥ आवः आवो देवासः

ईमहे वामम्त्रयत्र्यहूरे॥ आवो देवासः आशिषो यज्ञियासो हवामहे॥ ५॥ स्वाहा यज्ञम् स्वाहा यज्ञ-

मनसः स्वाहोरोरन्तरिक्षात् स्वाहा द्यावापृथिवी भ्यां स्वाहा वातादारभे स्वाहा॥ ६॥ आकूत्यै

प्रयुजे॥ आकूत्यै प्रयुजेग्नये स्वाहा मेधायै मनसेग्नये स्वाहा दीक्षायै तपसेग्नये स्वाहा सरस्वत्यै।

पूष्णेग्नये स्वाहा॥ आपो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुवो द्यावापृथिवी उरोऽन्तरिक्ष बृहस्पतये

हविषा विधेम स्वाहा॥ ७॥ विश्वो देवस्य नेतुर्मर्तो वुरीत सख्यम्॥ विश्वो राय इषुध्यति द्युम्नं

वृणीत पुष्यसे स्वाहा॥ ८॥ शुक्रामथोः शिल्पे शुक्रामथोः शिल्पे स्थस्तेवामारभे तेमा॥

न्नाद्यायप्रजननायरायस्पोषायसुप्रजास्त्वायसुवीर्य्याय ॥ ६३ ॥ इतिसंहिताध्यायेतृतीयो
ध्यायः ॥ एदम् ॥ एदमगन्मदेवयजनम्पृथिव्याय त्रदेवासोऽत्रजुषन्तविश्वे ॥ ऋक्सामाभ्याण्
सन्नरन्नोयजुर्भीरायस्पोषेणसमिषामदेम ॥ इमाऽआपः शमुमेसन्तुदेवीरोषधेत्रायस्वधि
नेमेनहिंसीः ॥ १ ॥ आपोऽअस्मान् ॥ आपोऽअस्मान्मातरः शुन्धयन्तुघृतेन नोघृतप्वःपुन
न्तु ॥ विश्वंहिरिप्रम्प्रवहन्तिदेवीरुदिदाभ्यःशुचिरापूतएमि ॥ दीक्षातपसोस्तनूरसिताम्त्वाशि
वाण्शग्म्मांस्परिदधेभद्रंवर्णम्पुष्यन् ॥ २ ॥ मुहीनाम्पयोऽसि ॥ मुहीनाम्पयोसिवर्चोदाऽअसिवर्चोमे
देहि ॥ ३ ॥ चित्पतिर्म्मा ॥ पुनातुवाक्पतिर्म्मापुनातुदेवोमासवितापुनात्वच्छिद्रेणपवित्रेणसू
र्य्यस्यरश्मिभिः ॥ ४ ॥

॥ ता॰ अस्मभ्यमयक्ष्मा॰ अनमीवा॰ अनागसः स्वदन्तु देवीरमृता ऋता बृधः ॥ १२ ॥
यन्नेषि यात नूरपो मुञ्चासि न प्रजाम् ॥ अङ्गिरोभुवः स्वाहा कृताः पृथिवीमावि
शत पृथिव्यास्सम्भव ॥ १३ ॥ अग्ने त्वम् ॥ अग्ने त्वङ्गिरोभिरङ्गिरोभिर्महि र
क्षाणो॰ अथर्वभिर्गुप्तो बुधेनः पुनस्त्वा ॥ विधि ॥ १४ ॥ पुनर्मनः पुनर्मनः पुनरायुर्म॰
आगन्पुनः प्राणः पुनरात्मा॰ आगन्पुनश्चक्षुः पुनः श्रोत्रम॰ आगन्वै
श्वानरो॰ अदब्धस्तनूपा॰ अग्निर्नः पातु दुरितादवद्यात् ॥ १५ ॥ त्वमग्ने ॥ व्रतपा॰ असि
देव॰ आमर्त्येष्वा ॥ त्वंयज्ञेष्वीड्यः ॥ रास्वेयं सोमामृतोमदेवो नः सविता च सोदोता ॥ १६

16

चपातमास्पयज्ञस्योदृचः॥ शर्म्मासि शर्म्मे मे यच्छ नमस्ते अस्तु मा मा हिꣳसीः॥ ऊर्ग्ग्रसि ऊर्ग्ग्रस्या
ङ्गिरस्यूर्णम्रदा ऊर्ज्जं मयि धेहि सोमस्य नीविरसि विष्णोः शर्म्मासि शर्म्म मे यज्ञ
मानस्येन्द्रस्य योनिरसि सुसस्याः कृषीस्कृधि उपयामगृहीतोऽसि वनस्पतय ऊर्ज्जे मा पाह्यꣳह
सः॥ आस्पयज्ञस्यो दृचः॥ १० व्रतङ्गमन व्रतङ्गमन्ताग्निर्ब्रह्मा मिर्यज्ञो वनस्पति
र्यज्ञियः देवीन्धियम्मनामहे सुमृडीकामभिष्टये वर्च्चोधां यज्ञवाहसः सुतीर्थानो नो
अस्वदूशे॥ ये देवा मनोजाता मनोयुजो दक्षक्रत वस्तेनो वन्तु तेनः पान्तु तेभ्यः स्वाः
हा॥ ११॥ अश्वत्राः पीताः अश्वत्राः पीता भवत यूयमापो अस्माकमन्तरुदरे सुशेवाः

संहि० रम्मणाजुरद्वेष्वसुभिराचके २१ अरिष्टास्त्वा मुर्द्धन्नाजिघर्म्मिदेवयजनेपृथिव्याः
इडायास्पदमसि घृतवत्स्वाहा अस्मेरमस्यास्मेतेबंधुस्तेरायोमेरायोमाध्वय
ऽ ईरायस्पोषेणाद्विषोष्मत्तोत्तोरायः २२ समक्षमे देष्वाधियासन्दक्षिणयोरुचक्षः
17 सा मामः आयुः प्रमोषीर्मोऽअहं तवद्वीरंविदेयतवदेविसन्दृशि २३ एषतेगायत्रो
भागः इतिमेसोमायब्रूतादेषतेत्रैष्टुभोभागः इतिमेसोमायब्रूतादेषतेजागतोभाग
ः इतिमेसोमायब्रूतादेवानांमानुषाणांसाम्राज्यंगच्छेतिमेसोमायब्रूतादास्माकोः
सिशुक्रस्तेग्रस्योद्विचित्तस्याद्विचिन्वन्तु २४ अभिभम् अभिभन्देवः सविताराम्नो १२

ब्रस्तदान १६ एषा ते शुक्रन्तरेत द्वर्चस्तया सम्भवब्राजङ्ग छ मूरसि भृतामनसा
जुष्टा विष्णवे १७ तस्यास्ते सुप्रसवसः प्रसवोन्नोयज्ञमशीय स्वाहा शुक्रमसि चन्द्रम
स्यमृतमसि वैश्वदेवमसि १८ चिदसि चिरसि मनासि धीरसि दक्षिणासि क्षत्रियासि।
यज्ञियास्यदितिरस्युभयतःशीर्ष्णी सानःसुप्राची सुप्रतीचीधिमि ब्रह्मापि बर्हीता
मूषाद्वनस्पा त्विन्द्राय वाचस्पतये १९ अनुत्वा माता मन्यतामनुपिता नुभ्राता सग
र्भोनुसखा सयूथ्यः सादेविदेवमछेहीन्द्राय सोमक्रीडस्वावर्त्तयतु सवित्रे सोमसखा
पुनरेहि २० ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विसीमतः सुरुचो वेन आवः सबुध्न्या उपमा
अस्य विष्ठाः सतश्चयोनिमसतश्चविवः २१ वृहस्पतिष्ट्वासुम्ने

संहि० रायुषासायुषोदस्यामृतां॥ ९ अनु॥ २८॥ प्रतिपन्यामप्रतिपन्यामयद्वहिस्त्रि
गामनेहसम॥ येनविश्वाःपरिद्विषोवृणक्तिविन्दतेवसु॥ २९॥ अरिन्नाक्षक्रअरि
न्नाक्षगस्यदिवेसदंआसीदअस्तंब्राह्मांवृषभोअनरित्रमिमीतवरिमाणम्॥
पिप्रुषः॥ आसीदविश्वाभुवनानिसम्राड्विश्वेतानिवरुणस्यव्रतानि॥ ३०॥ वनेषुव्यन्तरिक्षंततानवाजमर्वत्सुपयउस्रियासु॥ हृत्सुक्रतुंवरुणोविक्ष्वग्निंदिविसू
र्यमदधात्सोममद्रौ॥ ३१॥ सूर्यस्यचक्षुःसूर्यस्यचक्षुरारोहाग्नेरस्योकनीनकम॥ यत्रै
तशोभिरीयसेब्राजमानोविपश्चिता॥ ३२॥ उस्रावेतम॥ उस्रावेतन्भूयिष्ठाहोयुञ्जेथामनु

18

एयोः कविक्रतुमचामिसम्मसंसदः स्वक्षधामभिप्रियम्मतिङ्कविम् ॥ ऊर्द्ध्वयस्यामतिभी
रश्रविद्युतत्सवीमनिहिरण्यपाणिरमिमीतसुक्रतुः कृपास्वः ॥ प्रजाभ्यस्त्वा प्रजास्त्वा
नुप्राणन्तुप्रजास्त्वमनुप्राणिहि ॥ २५ ॥ शुक्रन्त्वा शुक्रेण क्रीणामि चन्द्रन्त्वा चन्द्रेणमन्तम
मन्तेन ॥ सुगमेतेगोरस्मेतेचन्द्राणितपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्णः परमेणपशुना क्रीयसे
सहस्रपोषमुषेयम् ॥ २६ ॥ मित्रोनः मित्रोनएहि सुमित्रधः ३ ३ सोस्माविशदक्षिणमुषा
न्नुशन्नं सोनः सोनम् ॥ स्वानभ्राजाङ्घारेबम्भारेहस्तसुहस्तकृशानवेतेवः सोमक्रयणं
स्त्वान्वत्वद्धुम्मावोरहभन् ॥ २७ ॥ परिमा ॥ अग्नेदुग्धाभिताद्यधस्वामासुचरितेभज उ

धामानिहविषायजन्निनातेविष्यापरिभूरस्तुयज्ञम्॥ गयस्फानः प्रतरणः सुवी
रोवीरहा प्रचरासोमदुर्म्मान्॥३७॥ इतिसंहितापाठे चतुर्थोध्यायः॥ अग्नेस्तनूः अ
ग्नेस्तनूरसिविष्णवेत्वासोमस्यतनूरसिविष्णवेत्वाजिघ्रक्षतिस्थमसिविष्णवेत्वा
श्येनायत्वासोमभृतेविष्णवेत्वाग्नयेत्वागयस्फोषदेविष्णवेत्वा॥१॥ अग्नेर्जनित्र
म्॥ अग्नेर्जनित्रमसिवृषणौस्थउर्व्वश्यस्यायुरसिपुरूरवाऽअसि॥ गायत्रेणत्वाछ
न्दसाम्न्यभिषिञ्चामित्रैष्टुभेनत्वाछन्दसाम्न्यभिजागतेनत्वाछन्दसाम्न्यभि॥२॥ भवतन्नः सम
॥भवतन्नःसमनसौसचेतसावरेपसौ॥ माबद्धंहिंसिष्टम्माबद्धपतिंजातवेदसौ

अग्नेः अवीरहणो ब्रह्मचोदनो स्वस्ति यजमानस्य गृहान्गच्छतम् ॥ ३३ ॥ भद्रो मे सि
प्रश्रवसं भुवस्पतेऽभि अग्नान्त्समिधामानि मा त्वा परिपरिणो विदन्मा त्वा परिपन्थि
नो विदन्मा त्वा वृकाः अघायवो विदन् ॥ रपेनो भूत्वा परापत यजमानस्य गृहान्गा
च्छतन्नो संस्कृतं ॥ ३४ ॥ नमो मित्रस्य नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तदृत
ँ सपर्यत दूरे दृशे देवजाताय केतवे दिवस्पुत्राय सूर्याय शँ सत ॥ ३५ ॥ वरुण
स्योत्तम्भनमसि वरुणस्य स्कम्भसर्जनीस्थो वरुणस्य ऋ
तसदन्यसि वरुणस्य ऋतसदनमसि वरुणस्य ऋतसदनमासीद ॥ ३६ ॥ याते याते

संहि॰ मूः प्याय्यतामात्त्वमिन्द्राय प्याय्यस्व॥ आप्याय्यया स्मान्त्सखीँस्त्सन्त्सोमेधया सुस्त्रिते
देवसोमसुन्त्सोमशीय॥ एष्टाराय प्रेषेभगाय ऋतमृतवादिभ्यो नमो द्यावापृथि
वीभ्याम्॥ ७॥ यातै यातै॰ अग्नेयः शयातनूर्वर्षिष्ठाग हूरेष्ठा॥ उग्रंवचो॰ अपावधीत्वे
षंवचो॰ अपावधीस्वाहा॥ यातै॰ अग्नेरजः शयातनूर्वर्षिष्ठाग हूरेष्ठा॥ उग्रंवचो॰ अपा
वधीत्वेषंवचो॰ अपावधीस्वाहा॥ यातै॰ अग्नेहरिशयातनूर्वर्षिष्ठाग हूरेष्ठा॥ उग्रंवचो॰
अपावधीत्वेषंवचो॰ अपावधीस्वाहा॥ तप्पायनीमे॥ सिद्धिताय नीमे स्ववतान्त्सा
नापितादवतान्त्सानापितात्॥ द्विदेदग्निर्नभोनामासि॰ अङ्गिर॰ आयुनानाम्नेहि॥

शिवौमवतमद्य नः ॥ ३ ॥ अग्नावग्निश्चरति प्रविष्ट ऋषीणां पुत्रो अ
भिशस्तिपावा सनः सोमः सुयजा यजेह देवेभ्यो हव्यः सदमप्रयुछन्स्वाहा ॥ ४ ॥
आपतये त्वा आपतये त्वा परिपतये त्वा अभितनूस्त्वेशा कानउर्जिष्ठाय अनाधृष्ट
मस्यनाधृष्यं देवानामोजो नभिशस्त्यभिशस्तिपा त्वनभिशस्तेन्यमन्त्रसासत्यमु
पगेषणं सितेमाधाः ॥ ५ ॥ अग्ने व्रतपाः अग्ने व्रतपास्त्वे व्रतपायाजवतनूरियः सा
मयि योममतनूरेषा सा त्वयि सहनौ व्रतान्यनुमेदीक्षा दीक्षापतिर्मन्यतामनुतप
स्तपस्पतिः ॥ ६ ॥ अः पुरः पुष्टे देवसोमा पायताभिन्द्रायैकधनविदे आनुब्भ्यामि १

हासि ॐ स्वः सि ब्रह्मवनिः त्वा ब्रह्मवनिः स्वाहासि ॐ स्वः सि सुप्रजावनी रायस्पोषवनिः
स्वाहासि ॐ स्वः सा वह देवान्यज्ञमानाय स्वाहा भूतेभ्यस्त्वा ॥ १२ ॥ ध्रुवो सि पृथिवीं दृंह ध्रु
वक्षितिरस्यन्तरिक्षं दृंह ध्रुवक्षितिरसि दिवं दृंह ध्रुवक्षितिरसि ॥ १३ ॥ युञ्जते मनः युञ्ज
ते मनः उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः ॥ वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इन्मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः स्वाहा ॥ १४ ॥ उदु त्यं चित्रं उदु त्यं चित्रं उदु त्यं चित्रं चक्रमेत्रेधा नि
दधे पदम् समूढमस्य पांसुरे स्वाहा ॥ १५ ॥ उरावन्तौ धेनुमन्तौ उरावन्तौ धेनुमन्तौ हि भूत
ं सूयवसिनीमनवेदशस्या व्यचस्वतीप्रतरणी स्वेतेद्यावापृथिवी मभिनो मयूखैः

हिषो द्वितीय स्यास्यपि द्यामसि य तेनाधष्टनामयजिय तेनत्वादधे द्विदेदग्निर्नभोना
मा ग्नेत्रङ्गिरआयुनानाम्नेहि यत्तृतीयस्यास्यपि द्यामसि य तेनाधष्टनामयजिय तेनः
त्वादधे अनुत्वादेववीतये ९ सिण्ं स्य सि सपत्नसाहीदेवेभ्यः कल्पस्व सिण्ं स्य
सि सपत्नसाहीदेवेभ्यः शुन्धस्व सिण्ं स्य सि सपत्नसाहीदेवेभ्यः शुम्भस्व १० इद्वः
घोषस्त्वा इन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात्पातु प्रचेतास्त्वा रुद्रैः पश्चात्पातु मनोज
वास्त्वा पितृभिर्दक्षिणतः पातु विश्वकर्मा त्वादित्यैरुत्तरतः पात्विदमहमाप्नुयां वा बृहि
र्द्वारयज्ञाग्निः सजामि ११ सिण्ं स्य सि सिण्ं स्य सि स्वाहा सिण्ं स्य स्यादिस्पवनिः स्वा

विश्वा ॥ २० ॥ विश्वोरराटम् ॥ विश्वोरराटमसि विश्वोः क्षत्रस्य विश्वोः सूरसि विश्वोर्भुवो
असि वैश्वव्यसि विश्वेभ्यस्त्वा ॥ २१ ॥ देवस्य त्वा देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां
पूष्णो हस्ताभ्याम् ॥ आददे नार्म्मसीरमहः रक्षसां ग्रीवाः अपिकृन्तामि रुहन्नसि बृहद्
वा बृहतीमिन्द्राय त्वाचं वद ॥ २२ ॥ रक्षोहणं बलगहनम् ॥ रक्षोहणं बलगहनं वैष्णवीमिद
महं तं बलगमुत्किरामि यस्मे निष्ठ्योयमस्मा ओनिचखानेदमहं तं बलगमुत्किरामि यः
स्मे समानोयमसमानोनिचखानेदमहं तं बलगमुत्किरामि यस्मे सबन्धुर्यमसबन्धुर्नि
चखानेदमहं तं बलगमुत्किरामि यस्मे सजातोयमसजातोनिचखानो त्कृत्याङ्किरामि ॥ २३ ॥ २२

स्वाहा १६ देवश्रुतौ देवेषु देवश्रुतौ देवेष्वा घोषतं प्राची प्रेतम दूरङ्गच्छन्त्यपयन्ती
उ ईं यज्ञन्नयतम्माजिहूरतम् स्वङ्गो षमावदतन्देवीर्दुर्ये आयुम्मीनि र्वादिष्टम्प्रजाम्मा
नि र्वादिष्टम्मत्रमेषां ब्रवर्म्मन्नृषिप्रयाः १७ विष्णोर्नु विष्णोर्नुकं वीर्य्याणि प्रवोचं यः
पार्थिवानि विममे रजांसि यो अस्कभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायो
विष्णवेत्वा १८ दिवो वा विष्णव उत वा पृथिव्या महो वा विष्णव उरोरन्तरिक्षात् उभा हि ह
स्ता वसुना पृणस्वा प्रयच्छ दक्षिणादोत सव्याद्विष्णवेत्वा १९ प्रतत्त्वतद्विष्णुस्तवते वी
र्य्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षियन्ति भुवनानि

।संह॰ सप्तपिद्यांपुत्रानस्त्रोमास्तोमिनोनुमित्राबर्हणोद्रुवेणधर्मणा ब्रह्मवनिस्त्वाक्षत्रवनि
गायस्पोषवनिपर्यूहामि ब्रह्मदृंहक्षत्रदृंहायुर्दृंहप्रजादृंह ॥२७॥ ध्रुवा
सि ध्रुवासिद्रुहोयंयजमानोस्मिन्क्षयतमे प्रजयापशुभिर्भूयात् घृतेन द्यावापृथिवी
पूर्येथामिन्द्रस्यहृदिसिविश्वजनस्यछाया ॥२८॥ परिस्त्वा गीर्वाणोगिरःइमाभवन्तुविश्व
तः ॥ वृद्धायुमनु वृद्धयोजुष्टाभवन्तुजुष्टयः ॥२९॥ इन्द्रस्यस्तूःइन्द्रस्यसूरसीन्द्रस्यध्रु
वोसि ऐन्द्रमसिविश्वदेवमसि ॥३०॥ विभूरसि प्रवाहणोवह्निरसिहव्यवाहनः श्वात्रोसि
प्रचेतास्तुथोसिविश्ववेदाउशिगसि ॥३१॥ उशिगसिकविरङ्घारिरसिबम्भारिरव ॥ ३३

22

स्वराडसि सपत्नहा सत्रराडस्यभिमातिहा जनराडसि रक्षोहा सर्वराडस्यमित्रहा ॥ २४ ॥ रक्षो
हणो वः रक्षोहणो बो बलगहनः प्रोक्षामि वैष्णवान् रक्षोहणो बो बलगहनो वनयामि वै
ष्णवान् रक्षोहणो बो बलगहनो वस्तृणामि वैष्णवान् रक्षोहणो वो बलगहनान् उपदधामि ॥
वैष्णवान् रक्षोहणो वो बल गहनो पर्य्यूहामि वैष्णवी वैष्णवमसि वैष्णवास्थ ॥ २५ ॥ देवस्य त्वा
सवितुः प्रसवे ऽश्विनो र्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां आददे नर्म्मसीदमहं रक्षसां ग्रीवाः अ
पि कृन्तामि ॥ यवोसि यवयास्मद्वेषो यवयारातीर्दिवे त्वा नक्षत्राय त्वा पृथिव्यै त्वा शुन्धं
त्वा लोकाः पितृषदनाः पितृषदनमसि ॥ २६ ॥ उद्दिवमुद्दिवं स्तभान्नक्षत्रम्पृणद्दक्षिणं

ॐ स्वाहा जुषाणो अप्तुराज्यस्य वेतु स्वाहा ॥ ३५ ॥ ए नम ॥ २० ॥ अग्नेर्मथ्यमुपधायाग्ने अस्मा
न्त्विष्ट्वा निदेव वयुनानि विद्वान् पुरोडाशस्य जुहुराणमेनो भूयिष्ठान्ते नम उक्तिं विधेम
॥ ३६ ॥ अयन्नः अयन्नो अग्निर्वरिवस्कृणोत्वयमृधः पुरएतु प्रभिन्दन् अयं वाजा
अयतु वाजसाता वयं राष्ट्रं जयतु जर्हृषाणः स्वाहा ॥ ३७ ॥ उरु विष्णो विक्रमस्वोरु क्षया
य नस्कृधि ॥ घृतं घृतयोने पिब प्रप्रयज्ञपतिं तिर स्वाहा ॥ ३८ ॥ देवसवितः देवसवितरे
षते सोम सुवः एतत्त्वमा चादभन् एतत्त्वन्देवसोमदेवोदेशं उपागा इदमहमनुष्या
न्त्सहरायस्पोषेण स्वाहा निर्वरुणस्य पाशान्मुच्ये ॥ ३९ ॥ अग्ने व्रतपाः अग्ने व्रतपा

स्पूरसि द्रुवस्वा द्रुन्धूरसि मार्जालीयः सम्राडसि कृशानुः परिषद्योसि पवमानो नभो
सि प्रतक्कामृष्टोसि हव्यसूदनः ऋतधामासि स्वर्ज्योतिः समुद्रोसि ॥३२॥ समुद्रो
सि विश्वव्यचाः अजोसि एकपादहिरसि बुध्न्योवागसि ध्रुवमसि धरुणोसि धारयन्ता
प्रतमद्वनामद्वपते प्रमातिरसि द्विमेस्मि न्यपिदेवयानेभूयास्त्रिवस्पमा ॥३३॥ मित्र
स्पमा चतुष्पेतद्वमग्नयः सगराः सगरास्स सगरेण नाम्नारौद्रेणानीकेन पात्तमाग्नयः
पिपृतमाग्नयो गोपायतमानमोदोस्तुमामाहिंसिष्टं ॥३४॥ ज्योतिरसि ॥ विश्वरूपं वि
श्वेषां देवानां ॥ समित्तं त्वं सोमतनूकृद्भ्योद्वेषोभ्यन्यकृतेभ्यउरुयन्तासि बृहत्प

स

तेसौभगाय ॥ अन्नन्देवघनस्पतेशतवल्शोविरोहसहस्रवल्शाविवयंरुहेम ॥ ४३
इतिसंहितापाठेपंचमोध्यायः ॥ देवस्यत्वा देवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बा
हुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यांप्रतिगृह्णामि ॥ आददेनार्क्षीरसमहंरसाय्यावा ॥ अपिकृतामि ॥ यवो
सिषवयास्मद्वेषोजवयारातीर्दिवेत्वान्तरिक्षायत्वापृथिव्यैत्वाशुन्धन्तांलोकाःपितृ
षदनाःपितृषदनमसि ॥ १ ॥ अग्नेगोप्तरसिस्वावेशः ॥ ३ ॥ नेतृणामेनस्वद्वितारधित्वा
स्यास्मिन्देवत्रासवितामद्धानकुसुपिप्यत्वाब्रह्मौषधीभ्यःद्यामग्रेणास्पृत्तु ॥ ४ ॥
॥ अन्तरिक्षमग्रेणाप्राःपृथिवीमुपरेणादृंहीः ॥ ५ ॥ यातेयातेधामान्युश्मसिग

स्त्रे व्रतपाय जनवत नृम्मि ष्य भूदेषा सा त्वयि पोमम मन मूस्त्रष्य भूदियः सामयि यथा
यथ न्नौ व्रत पते व्रता न्मम मेदीक्षा न्दीक्षा पतिरम ण्ं स्त्रानु नयस्त्र पस्पतिः ॥ ४० ॥ उरु द्वि
क्षो उरु द्वि क्षो द्वि क्रमस्त्रो रुक्षा पाय नस्कृधि ॥ घृत कृत पो मे पिव प्त्र प्त्र षज पतिन्नि
रस्वाहा ॥ ४१ ॥ त्रय न्मा त्र त्रय न्मा शां त्रयाना न्मा शां ३ उपाग्नि मुर्वी न्क्रापरे
ब्यो विरं प्परो वरेभ्यः ॥ त न्त्वा जुषा महे देव द्वि नस्पते देव यज्या पै देवा स्त्वा देव यज्या
पै जुषन्तां द्विक्षवेत्वा ॥ ओषधे त्राय स्वधि ते मैन ः हि ः सीः ॥ ४२ ॥ द्यामा त्वे खी पी
र न्तरिक्ष मा हि ः सीः पृथिव्या सम्भव त्रय ः हि त्वा स्वधि ति स्त्रे ति जानः प्त्रणि नाय महे

२६
संहि०

म ॥ ७ ॥ रेवतीरमध्वम् रेवतीरमध्वम् हस्पतेधारया वसूनि ॥ ऋतस्य त्वा देवहविः पा
शेन प्रतिमुञ्चामि धर्मणा मानुषः ॥ ८ ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पू
ष्णो हस्ताभ्याम् ॥ अग्नीषोमाभ्यां जुष्टं निर्वपामि ॥ अद्भ्य ओषधीभ्यो नुत्वा माता म
न्यतां मनुपिता मनुभ्राता सगर्भ्यो नुसखा सयूथ्यः ॥ अग्नीषोमाभ्यां त्वा जुष्टं प्रो
क्षामि ॥ ९ ॥ अपाम्पेरुः अपाम्पेरुरस्यापो देवीः स्वदन्तु खात्वा देवहविः सन्ते प्रा
णो वातेन गच्छतां समङ्गानि यज्ञैः संकल्पतां राशिषा ॥ १० ॥ घृतेनाक्तौ पु राम
शूरं त्वा ये पातं रेवतियजमाने प्रियन्धा आविशतं रोदसी नरिष्टा सजूर्देवेन २६

२८

मध्ये पत्र गावो भूरिशृङ्गा अपासः अत्राहतमुरुगायस्य विष्णोः परमं पदमवभा।
रि भूरि ब्रह्मवनि त्वा क्षत्रवनि राय स्पोषवनि पर्यूहामि ब्रह्म दृंहत क्षत्रं दृंहत
हा पुर दृंहत प्रजा दृंहत ३ विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे इन्द्रस्य यु
ज्यः सखा ॥ तद्विष्णोः तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ॥ दिवीव चक्षुराततं
म् ॥ ५ ॥ पृथिवीरसि पृथिवीरसि पृथिवी त्वा देवी विश्वो व्यचा वा मपरी मंव्यजमानं दृंहा प्रो
नुष्पात्रणाम् ॥ दिवः सूनुरसि पृथिव्या लोकं ६ अग्रेण स्तेपशुः ॥ उपा वीरसि उपा
वीरसि पृथिवी देवी विश्वः प्रा गुरु शिजो वह्नि मान देव त्वष्टर्वसुरमहृ ध्याने स्वदन्ता

न्नन्नेशुध्यन्तुशामहोब्राः ऊर्ध्वः धेन्नायस्वस्वधितेमैनंहिंसीः ॥ १५ रक्षसाम्भागोः रक्षसा
म्भागोसिनिरस्तंरक्षः इदमहंरक्षोभिजिघ्रामीदमहंरक्षोवकाधः इदमहंरक्षोधम
न्नमोनयामि घृतेन द्यावापृथिवीप्रोर्णुवाथां वायो वेस्तोकानामग्निराज्यस्यवेतुस्वा
हा स्वाहाकृते इदमग्नेमरुतामिन्द्रस्यहुतम् ॥ १६ इदमापः इदमापः प्रवहतावद्यच्चम
लंचयत् यच्चाभिदुद्रोहानृतंयच्चशेपे अभीदमाम् आपोमात्तस्मादेनसः पवमान
ऽअभ्यर्षतु ॥ १७ सन्ते सन्तेमनोमनसासम्प्राणः प्राणेनगच्छतामरेऽसुमिश्रा अभीणा ४ राम
न्नायस्त्वासमरिणन्वातस्यत्वाद्राज्ञौपूष्णोरणंस्मा उष्मणोध्यपिबत्त्रपुनर्देवः

धातेनास्पाहविष्कृतम् नायज्ञमसमस्तन्त्रा भव वर्षो वृषीयसि पृतेषु हपतिन्याः स्वाहादे
वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा ११ माहिः माहिर्भूर्मापृदाकुर्मा मस्त्रं आताना नर्वाष्ट्रो हे घृतः
स्पकुल्या रुपं ऋतस्पत्या अन्तु १२ देवीरापः शुद्धा वो भूयासुपरि विष्टा देवेषु सुपरि
विष्टा वयम्परिवेष्टारो भूयास्म १३ वाचन्ते शुन्धामि प्राणन्ते शुन्धामि चक्षुस्ते शुन्धा
मि श्रोत्रन्ते शुन्धामि नाभिन्ते शुन्धामि मेढ्रन्ते शुन्धामि पायुन्ते शुन्धामि चरित्रन्ते शुन्धामि १ मे
४ मनस्ते मनस्त आप्यायतां वाक्त आप्यायतां प्राण आप्यायतां चक्षुस्त आप्या स्त
यताम् श्रोत्रन्त आप्यायतां नाभिस्ते कुरं मा सिंचतन्त आप्यायतां मेढ्रं आप्या

संहि० वन्नेधूमोग छ्नुसृज्योतिःपृथिवीमस्मनापृणास्वाहा ॥२१॥ मापः मापोमोषधीर्हिंसी
र्द्धाम्नोधाम्नोराजँस्तन्नोवरुणोमृ ॥ वदाकुरुणम्राऽइतिवरुणेतिपापमहेतन्नो
वरुणोमृ ॥ मुमिक्ष्वियानऽआप इषंधत्तसन्नुऊर्म्मिभिस्तस्मैसन्नुपोस्मान्देवि
पञ्चवयन्दिष्मः ॥२२॥ हविष्मन्तीरिमाः हविष्मन्तीरिमाऽआपोहविष्माशँऽआवि
वासति ॥ हविष्मान्देवोऽअध्वरोहविष्माशँऽअस्तुसूर्य्यः ॥२३॥ अग्नेर्वः अग्नेर्वोप
नहसमसदसिसादयामीन्द्राग्न्योर्भागधेयीस्थमित्रावरुणयोर्भागधेयीस्थविश्वे
षान्देवानाम्भागधेयीस्थ ॥ ॥ सूर्य्योऽउपसूर्य्येयामिर्वासूर्य्यःसह ॥ तानोहिन्वन्त्वध्वर

२८

२८

॥१८॥ घृतꣳ तपावानः ॥ पिबत वसां वसापावानः पिबत अन्तरिक्षस्य हविरसि स्वाहा ॥ दि
शः प्रदिशः आदिशो विदिशः उद्दिशो दिग्भ्यः स्वाहा ॥१९॥ ऐन्दूः प्राणः ऐन्दूः प्राणो ऽ
अङ्गे ऽअङ्गे निदीध्यदैन्दूः उदानो ऽअङ्गे ऽअङ्गे निधीतः देवत्वष्टर्भूरिसं समेतु सल
स्त्रायदिषुरुपन्नवा ॥ ति देवत्रा यन्तमवसे सखायोनु त्वामात्तापितरोमदन्तु ॥२०॥ समुद्र
ꣳ छ ॥ समुद्रꣳ छ स्वाहान्तरिक्षꣳ छ स्वाहा देवꣳ सवितारꣳ छ स्वाहा मित्रावरुणौ गछ
स्वाहा होरात्रे गछ स्वाहा छन्दाꣳसि गछ स्वाहा द्यावापृथिवी गछ स्वाहा यज्ञꣳ छ स्वा
हा सोमꣳ छ स्वाहा दिव्यन्नभो गछ स्वाहाग्निं वैश्वानरꣳ छ स्वाहा मनो मे हार्दि यछ रि

२ मा मनोमे ॥ ३० ॥ मनोमेतर्पयतु वाचमेतर्पयतु प्राणमेतर्पयतु ३

२९

संहि० वितुः प्रसवे ऽश्विनो र्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां ॥ आदेवीर्वाग्भिरिमम् हुरङ्कृधीन्द्रा
यसुषूतमम् एतमेनपुविनोर्जस्वन्तम्मध्वमन्तम्पयस्वन्तन्विन्द्रा आस्मदेवश्चातन्तर्पय
तुचक्षुर्मेतर्पयतुश्रोत्रमेतर्पयतुत्वगेतर्पयतुनाम्नमेतर्पयतुप्रजामेतर्पयतुपशून्मेतर्पय
तुगणान्मेतर्पयतुगणामेमाविन्तयन् ॥ ३१ ॥ इन्द्राय त्वा ॥ इन्द्राय त्वा वसुमते रुद्रवत ऽइन्द्रा
य त्वादित्यवत ऽइन्द्राय त्वाभिमातिघ्ने ॥ सेनाय त्वा सोमभृते ॥ मरुद्भ्यस्त्वा राय स्पोषदे ॥ ३२ ॥
यत्ते यत्ते सोमदिवि ज्योतिर्यत्पृथिव्यां यदुरावन्तरिक्षे तेनास्मै यजमानायोरुराय कृधि
दात्रेवोचः ॥ ३३ ॥ अस्त्रा त्रास्त्र ॥ वृत्रतुरो राधोगूर्ताऽअमृतस्य पत्नीः ॥ तादेवीर्देवत्रेमं यज्ञ

२९

एम०

म ॥ १४ ॥ हृदे त्वा हृदे त्वा मनसे त्वा दिवे त्वा सूर्याय त्वा ॥ ऽ उर्ध्वमिमम ध्वन्दिविदेवेषु होत्रा
यच्छ ॥ १५ ॥ सोमराजन् ॥ सोमराज्ञि ॥ ध्वास्त्वा ॥ स्त्रजा ऽ उपावरोहविष्वास्त्वा ॥ स्त्रजा ऽ उपावरो
हन्तु ॥ शृणोत्वग्निः समिधाहवम्मे शृणवन्त्वापोधिषणाश्च देवीः ॥ श्रोतान्मावाणोश्विदुषो
नयज्ञः ॥ शृणोत्तुदेवः सविताहवम्मे स्वाहा ॥ १६ ॥ देवीरापः देवीरापो ऽ अपान्नपाद्योद ऽ उर्म्मि
र्हविष्मा ऽ इन्द्रियावान्मदिन्तमः तन्देवेभ्योदेवत्रादत्तशुक्रपेभ्यो येषाम्भागस्म स्वाहा ॥ १७ ॥
कार्षिरसि समुद्रस्त्वाक्षित्या ऽ उन्नयामि समापो ऽ अद्भिरग्मत समोषधी भिरोषधीः ॥ १८ ॥
यमग्ने पृत्सुमर्त्यमवावाजेषु यन्तुनाः ॥ यमन्तासश्चवाजिनः स्वाहा ॥ १९ ॥ देवस्त्वा ॥ स

३०

संहि० अ ऽ इन्द्रियेभ्योदिवेभ्यः पार्थिवेभ्योमनस्त्वा सुस्वाहा त्वासुभवसूर्म्यायदेवेभ्यस्त्वामरीचिये
भ्योदेवा ॥ ॐ शोपस्मै त्वेष्टे नस्त्वमुपरिष्टुतोसि ऽ नहतो सोफद्वृणायत्वाध्यानायत्वा उ
उपयामगृहीतोसि उपयामगृहीतोस्यन्तर्मेघमघवन्नाहिसोमस उरुष्यायऽएषोयजस्व
॥ ध अन्तस्ते अन्तस्तेद्यावापृथिवी दधाम्यन्तर्दधाम्यन्तर्वनारिक्षम् सजूर्देवैरिरवरैः परै
श्चान्तर्मेमघवन्नाहयस ॥ ५ स्वाहृतोसि स्वाहृतोसि विश्वेभ्यऽइन्द्रियेभ्योदिवेभ्यः
पार्थिवेभ्योमनस्त्वा सुस्वाहा त्वासुभवसूर्म्यायदेवेभ्यस्त्वामरीचियेभ्यऽउदानायत्वा ६ राम०
आवायो आवायोभूषसुशुचिपाऽउपनःसहस्रन्तेनियुतोविश्ववार उपेतेऽआन्योस ३०

न्नपतोषहृत्ताः सोमस्य पिबत्ता ३४ मामेः मामेम्मीसंद्वि दया ऽ उर्जन्व स्वधिषणो द्वीड्डीस।
ती द्वीडयेषामूर्जन्दधाथाम् पाप्माहतो न सोमः ॥ ३५ आगपाक् आगपागुदगधरा कत
र्वत्तस्मादिशः आधावन्तु अम्बनिष्पवमरीर्विहाय ३६ त्वमङ्ग त्वमङ्ग प्रशाऽसि सोदेवः शवि
ष्ठ मर्त्यम् न त्वदन्यो मघवन्नस्तिमडिन्द्रवीमि ते वचः ३७ इतिसंहितापाठे षष्ठो १
ध्यायः ॥ वाचस्पतये वाचस्पतये पवस्व शुक्रो ऽ अर्क्षुभ्यां भक्षिपूतः देवोदेवेभ्यः
पवस्व येषां भागोसि १ मधुमतीर्नः मधुमतीर्न ऽ इषस्कृधि वन्तेसोमादाभ्यन्तामजागृ
वित्तस्मैतेसोमसोमायस्वाहा स्वाहो ऽ र्वन्तरिक्षमन्वेमि साङ्कृतोसि २ साङ्कृतोसि विश्वे

ग्ध्व घेमघाञ्जे ऽ ऽ ऽ

धमयामि यस्य देवदधिषे पूर्वपेयं वायवे त्वा ७ इन्द्रवायू इमे सुता उप प्रयोभिरागतम् इन्द्र
वायू वामुशन्ति हि उपयामगृहीतोऽसि इन्द्रवायुभ्यां त्वैष ते योनिः सजोषोभ्यां त्वा ८
अयं वां मित्रावरुणा सुतः सोम ऋतावृधा मम हवं यातमुप यामगृहीतोसि मित्रावरुणाभ्यां त्वा
एष ते रयावयः रयावयं ससवांसं सोमदेमहे येन देवा
वसेनगावः तान्येनु मित्रावरुणा पुरन्ध्योन्विच्छाहाधत्तमन्यस्मुरन्ती मेषते योनिः कृतो
पुभ्यां त्वा १० वा वाश्च यावद्भ्यामधमत्स्थिनासूरुत्तावती तया यज्ञमिमिक्षतामुप
यामगृहीतोस्यश्विभ्यां त्वैष ते योनिर्माध्वीभ्यां त्वा ११ सम्राजा सम्राज्ञ्ञा पापूर्वपाश्वि

संहि० प्सु। क्षितौ महिनै कारणस्य तेरैवासो यज्ञमिम ऊर्जमद्भ्य १९ उपयामगृहीतोसि उपयामगृ
तो हीस्याग्रयणोऽसि स्वाग्रयणः पाहि यज्ञम्पाहि यज्ञपतिं विष्णुस्त्वामि न्द्रियेण पातु विष्णुस्त्वा
म्पाह्यभिसवेभ्यः पाहि २० सोमः पवते सोमः पवते सोमः पवते स्मै ब्रह्मणे स्मै क्षत्रा१
32 यास्मै सुन्वते यजमानाय पवतऽउषऽउर्जे पवते ऽउर्जे पवते ऽउर्जे पवते

ष्टायाः सुप्रीताः सुहुताः मत्स्वाहाया दृप्तीत १५ अयं द्वेनः अयं द्वेनश्चोरयत्र १
ग्निगर्भा ज्योतिर्जरायुरजसो विमाने इममयाण्ं सङ्गमे सूर्य्यस्य शिशुन्न विप्रा मति
२ भीहन्ति उपयामगृहीतोसि मर्कायत्वा १६ मनोन वेषु हवनेषु तिग्मं विप्रः शच्या वनु
षो दूवन्ता आ यः शर्म्मभिस्तुविनृम्णो ऽ अस्याश्रीणीतारिशङ्कमस्त्वावेषते योनिः प्रजाः
पाह्यप्रमृष्टोमर्कोदिवास्त्वामग्निपाः प्रणयन्त्वा नाध्यक्षासि १७ सुप्रजाः प्रजाः प्रजनयाम
रीस्त्वमिरायस्पोषेण यजमानं सुजुगमा दिवापृथिव्यामग्नीमग्निषोचिषा निरस्तोमर्कोम
ग्निनोधिष्ठानमसि १८ देवाः सेमे देवासो दिव्येकादशस्थापृथिव्यामध्येकादशस्थ अ

मवनयामि अपानः इनुः उद्दिशोसपत्नाः समनसस्करन् २५ यन्वे यन्तेदुष्प्रसस्करन्ति
यन्त्रेः अक्षः सुर्य्यावच्चुतोधियणायोरुपस्मात् अहूर्ग्रीवपंवाभः पवित्रान्नेजुहोमिमनसा
द्वषद्भ्यः स्वाहादेवानामुक्रमणमसि २६ प्राणायमेद्वर्चोदाद्वर्चसेपवस्वव्यानाय
मेद्वर्चोदाद्वर्चसेपवस्वोदानायमेद्वर्चोदाद्वर्चसेपवस्वव्याचेमेद्वर्चोदाद्वर्चसेपवस्वक्र
तूदक्षाभ्याम्मेद्वर्चोदाद्वर्चसेपवस्वश्रोत्रायमेद्वर्चोदाद्वर्चसेपवस्वचक्षुर्भ्याम्मेद्वर्चोदा
सौद्वर्चसेपवेयामात्मनेमे २७ आत्मनेमेद्वर्चोदाद्वर्चसेपवस्वोजसेमेद्वर्चोदाद्वर्चसे
पवस्वायुषेमेऽद्वर्चोदाद्वर्चसेपवस्वपृष्ठ्याभ्योमेद्वजाभ्योद्वर्चोदसौद्वर्चसेपवेयाम

मि मित्रावरुणाभ्यां त्वा ॥ २१ ॥ मित्रावरुणाभ्यां त्वा देवाभ्यां प्रजापतेर्वीर्येण गृह्णामीन्द्राय त्वा देवाभ्यां प्रजापतेर्वीर्येण गृह्णामीन्द्राग्निभ्यां त्वा देवाभ्यां प्रजापतेर्वीर्येण गृह्णामीन्द्रावरुणाभ्यां त्वा देवाभ्यां प्रजापतेर्वीर्येण गृह्णामीन्द्रबृहस्पतिभ्यां त्वा देवाभ्यां प्रजापतेर्वीर्येण गृह्णामीन्द्राविष्णुभ्यां त्वा देवाभ्यां प्रजापतेर्वीर्येण गृह्णामि ॥ २२ ॥ मूर्द्धा नन्दिवः मूर्द्धा नरदिवो अरतिर्पृथिव्या वैश्वानरमृत आजातमग्निं कविं सम्राजमतिथिं जनानामासन्नापात्रं जनयन्त देवाः ॥ २४ ॥ उपयामगृहीतोसि ध्रुवोसि ध्रुवक्षितिर्ध्रुवाणां ध्रुवतमोध्रुवाणामध्रुवक्षितिमेष ते योनिर्वैश्वानराय त्वा ॥ ध्रुवश्च वेणमनसा वाचा सोम

पेषितो उपयामगृहीतोसीन्द्राग्निभ्यां त्वैषते योनिरिन्द्राग्निभ्यां त्वा ३१ आघ आघ्रये
ऽग्निमिन्धते स्तृणाति बर्हिरनुषक् षेषामि द्वे उषासा उपयामगृहीतोस्यग्नीन्द्राभ्यां
त्वैषते योनिरग्नीन्द्राभ्यां त्वा ३२ ईमास्मर्षणीधृतः ऽ ईमास्मर्षणीधृतो विश्वेदेवा
स ऽ आगत तान्त्सोमाएष सुतम् उपयामगृहीतोसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य ऽ एषते
योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ३३ विश्वेदेवासः विश्वेदेवास ऽ आगत शृणुतामऽ इम हवम्
एर्बर्हिर्निषीदत उपयामगृहीतोसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य ऽ एषते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा
देवेभ्यः ३४ इन्द्रमरत्वः इंद्रमरत्वइह पाहि सोमं यथा शार्याते ऽ अपिबः सुतस्य तव ३४

34

२८ कोसि कतमोऽसि कस्यासि कोनामासि यस्यते नामामन्महि यत्त्वासोमेनातीतपाम
भूर्भुवःस्वः सुप्रजाः प्रजाभिः स्यां सुवीरो वीरैः सुपोषः पोषैः २९ उपयामगृहीतोसि
उपयामगृहीतोसि मधवे त्वोपयामगृहीतोसि माधवाय त्वोपयामगृहीतोसि शुक्राय त्वोप
यामगृहीतोसि शुचये त्वोपयामगृहीतोसि नभसे त्वोपयामगृहीतोसि नभस्याय त्वोपयाम
गृहीतोसीषे त्वोपयामगृहीतोसि ऊर्जे त्वोपयामगृहीतोसि सहसे त्वोपयामगृहीतोसि सहस्या
य त्वोपयामगृहीतोसि तपसे त्वोपयामगृहीतोसि तपस्याय त्वोपयामगृहीतोसि सहसस्पत
ये त्वा ३० इन्द्राग्नी आगतम् इन्द्राग्नी आगतं सुतं द्विर्नभो वरेण्यम् अस्य पातं धि

संहि० १ एषते योनिरिन्द्रायत्वा मरुत्वते ३८ महाँऽइन्द्रः महाँऽइन्द्रो मरुत्वान्वर्धतु त्वा ऽउत द्विबर्हाऽ अमिनः सहोभिः अस्मद्र्यग्वावृधे वीर्याँऽ योरः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत उपयामगृहीतो सि महेन्द्राय त्वैषते योनिर्महेन्द्राय त्वा ३९ महाँऽइन्द्रः महाँऽइन्द्रो यऽओजसा पर्जन्यो वृष्टिमाँऽइव स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे उपयामगृहीतोसि महेन्द्राय त्वैषते योनिर्महेन्द्राय त्वा ४० उदुत्यम् उदुत्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः दृशे विश्वाय सूर्यं स्वाहा ४१ चित्रं देवानाम् चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः आप्राद्यावापृथिवीऽ अन्तरिक्षं सूर्यऽ आत्मा जगतस्तस्थुषश्च स्वाहा ४२ अग्ने नय सुपथा राये अस्मान्विश्वानि देव

प्रणीतीनवशरशर्म्मन्नाविवासन्ति कवयः सुयज्ञाः उपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वामरुत्वत ऽ
एषतेयोनिरिन्द्राय त्वामरुत्वते ३५ मरुत्वन्तं वृषभम् मरुत्वन्तं वृषभम्वावृधानमकवा
रिन्दिव्यं शासमिन्द्रम् विश्वासाहमवसे नूतनाय योग्रः सहोरामिहन्तः हुवेम उपयामगृहीतो
सि मरुत्वान्नौजसे ३६ सजोषा ऽइन्द्र सजोषा ऽइन्द्र सगणो मरुद्भिः सोमम्पिब वृत्रहा शूरविद्वान्
जहि शत्रूँरपमृधो नुदस्वाभयङ्कृणुहि विश्वतोनः उपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वामरुत्वत ऽ
एषतेयोनिरिन्द्राय त्वामरुत्वते ३७ मरुत्वाँ ऽइन्द्र वृषभो रणाय पिबासोमम्मनुष्वधम्मदाय आ
सिञ्चस्वजठरेमधूदुर्म्मिन्नक्षः राजासि प्रतिवस्तुगानाम् उपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वामरुत्वत
ऽ सीन्द्राय त्वामरुत्वत ऽ एषतेयोनिरिन्द्राय त्वामरुत्वते उपयामगृहीतो ४

ह्रीत्रे बृहस्पतये त्वा सं सं वरुणो दद्यानुसोऽसि त्वमशीय त्वग्रा त्रऽएधिमयोम सं प्रतिग्रही
त्रे यमाय त्वा सं सं वरुणो दद्यानुसोऽसि त्वमशीय हयो रात्रऽएधिमयोम सं प्रतिग्रहीत्रे ४७ को
दात् कोदात् कस्मा अदात् कामोदात् कामायादात् कामोदात् कामः प्रतिग्रहीत्रा कामैतत्ते ४८
36 इति संहितापाठे सप्तमोध्यायः उपयाम गृहीतोसि उपयाम गृहीतोस्यादित्येभ्यस्त्वा विष्णु
ऽउरुगायैषते सोमस्तः रक्षस्व मा त्वा दभन् १ कदाचन स्तरीरसि नेन्द्र सश्चसि दाशुषे उपोपेन्नुम
घवन्भूयऽइन्नु ते दानं देवस्य पृच्यतः आदित्येभ्यस्त्वा विष्णुऽउरुगायैषते सोमस्तः रक्षस्व मा त्वा
दभन् २ कदाचन प्रयुच्छसि जन्मनी नुरीयादिमसवनत्वऽइन्द्रियमाते स्यावमृतन् ३६

कदाचन स्तरीरसि नेन्द्र सश्चसि दाशुषे

वृषुनानि विद्वान् पुरोऽअस्मत्कृतं रक्षाणमेनोभूयिष्ठानेनमऽउक्तिम्विधेमस्वाहा ४३ अयन्तः
अयन्तोऽअग्निर्वरिवस्कृणोत्वयमधःपुरऽएतुप्रभिन्दन् अयं बाजाञ्जयतु बाजसाता वृष्टिं शा
न्त्रजयतुजर्हृषाणः स्वाहा ४४ रूपेणावः रूपैमव्याग्नुपोवोविश्वेदेवाविभजन्तु भागं यथा
प्रेतचन्द्रदक्षिणाविस्वः पश्यन्नुत्तरिसंपश्यतस्वसहस्रैः ४५ ब्राह्मणमद्य विदेयम्पि
तमनम्पितमनामृषिमार्षेयꣳ सुधातुदक्षिणम् अत्रस्मद्दातारेवागच्छतप्रदातारमाविशत
४६ अग्नयेत्वा अग्नयेत्वाम संवरणोदहामुकोऽमुत्वमसीयस्यदीक्षऽएधिमयोमसंप्र
तिग्रहीत्रेरूपत्वाम संवरणोदहामुकोऽमुत्वमसीयस्यदीक्षऽएधिमयोमसंप्रतिग्रह

य

एवोरूप

संहि॰ सुशर्म्मासि सुप्रतिष्ठानो बृहद्रथन्तरयोनिः विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः एषते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ८ उपयामगृहीतोसि उपयामगृहीतोसि बृहस्पतिसुतस्य देव सोमतऽइन्द्रोरिन्द्रियाव तः पक्षीवतो ग्रहाँ ऋद्धासम् अहम्परस्तादहमवस्तात्पदन्तरिक्षन्तदुभे पिताभूत्र अहः

37 सूर्य्यमुभयतोददर्शाहन्देवानाम्परमगुह्यानन्तर्ण अग्माऽइयक्षीवन् अग्माऽइयक्षीवन्त्स जूर्देवैन्त्वष्टासोमम्पिबस्वाहा प्रजापतिर्ईषाकिरेतोधारेतोमयिधाहिप्रजापतेस्त्वेन्द्रोरेतोधः सोरेतोधामशीय १० उपयामगृहीतोसि उपयामगृहीतोसिहरिरसिहारियोजनेहरिभ्यान्त्वा हर्य्योर्द्धीनामस्यसहसोमाऽइन्द्राय ११ यस्ते यस्तेऽग्न्यसनिर्ब्रह्मवर्चोगोसनिस्तस्मैतऽइष्टयजु

र्वेदो

ड्रियमाणस्यावमृतन्दिव्याः दिवेभ्यस्त्वा ३ यज्ञोदेवानाम् यज्ञोदेवानाम्त्वेति सुम्नमारि
त्वासोमवतामदयन्नः आवोर्ध्वाची सुमतिर्वेष्टु शादः होष्ट्रा आवरिवोवित्तरासदादिभ्यः ४
स्त्रं ध्वि वस्त्वारिभ्य ध्विवस्त्वारिभ्यैषन्ते सोमपीथस्तस्मिन्मत्स्व अदस्मैनरो वचसे
दधातन यदाशीर्दा दम्पती ग्रामम श्नुतः पुमान्पुत्रो जायते विन्दतेवसधा विश्वाहारयज्ञ घने
गृहे ५ ग्राममघ सविर्नुर्ग्रामम् ज्योदिवेदिवेग्राममस्मभ्यः सावीः ग्रामस्य हितयस्पदेवभूरेर
याधियाग्रामभाजः स्याम हि उपयामगृहीतोसि सावित्रोसि चनोधाश्चनोधाः असि चनोमयि धे
हि जिन्वयज्ञं जिन्वयज्ञपतिम्भगाय देवाय त्वा सवित्रे ७ शतम ३०० उपयामगृहीतोसि

सुरस्त्रौ द्विदधानुरायोनुमार्ष्टुन्त्रौयद्विलिष्टुष १९ धाताराति धाताराति सवितेर ऋषन्ताम्
जायन्तिनिधिपादेवोऽ अग्निः त्वष्टाविष्णुः प्रजयास्त्वरराणायजमानायद्रविणन्दधातस्वा
हा १७ सुगावः सुगावोदेवाः सदनाऽ ऋकर्म्मयऽ ओजाम्मेदक्षसवन्नुषाणाः भरमाणाब्र
हमानाहवीꣳष्यस्मेधन्नवसवोवसूनि स्वाहा १८ याशँऽ आवहः याशँऽ आवहऽउश
तोदेवदेवाँस्त्वान्नेरयसेऽ अग्नेमधस्थे जक्षिवाꣳसःपपिवाꣳसःप्रजाविश्वेसुकर्म्मणस्वरा
तिष्ठतानुस्वाहा १९ वयंहि त्वाप्रयतियजेऽ अस्मिन्नग्नेहोतारमवृणीमहीह ऋधीगया
ऽऋधगुतशमिष्ठः प्रजानन्यजमुपयाहिविद्वान्स्वाहा २० देवागातुविदः देवागातुविदो ३८

38

वस्तुनस्तोमस्य शस्त्रास्त्रोक्थस्योपहूतस्योपहूतोभक्षयामि १२ देवकृतस्यैनसः देवकृतस्यैनसो
वयजनमसि मनुष्यकृतस्यैनसो वयजनमसि पितृकृतस्यैनसो वयजनमस्यात्मकृतस्यैनसो
वयजनमस्येनसऽएनसो वयजनमसि यच्चाहमेनो विद्वाँश्चकार यच्च। विद्वाँस्तस्य सर्वस्यै
नसो वयजनमसि १५३ संवर्चसा संवर्चसा पयसा संतनूभिरगन्महि मनसा सꣳ शिवेन।
त्वष्टा सुदत्रो विदधातु रायो नुमार्ष्टु तन्वो पद्विषूर्णम् १५४ समिन्दू समिन्दूणो मनसा नेषिगोभिः
सꣳ सूरिभिर्मघवन्त्सꣳ स्वस्ति। संब्रह्मणा देवकृतं यदस्ति सन्देवानाꣳ सुमतौ यज्ञि
यानाꣳ स्वाहा १५५ संवर्चसा संवर्चसा पयसा सतनूभिरगन्महि मनसा सꣳ शिवेन त्वष्टा

संहि० ॥ २५ ॥ देवीरापः देवीरापः एषवोगर्भस्तं सुप्रीतः सुमनस्यमानः देवसोमैषते
लोकस्तस्मिन्नृ च्चक्रुपरिचक्षस्व ॥ २६ ॥ अवमृथनिचुम्पुणानि निचेरुरसिनि।
चुम्पुणाः अवदेवैर्देवकृतमेनोपासिषमवमर्त्यैर्मर्त्यकृतमुरुराजोदेवरिष्यस्याहिदे
वानाणंमप्रिदसि ॥ २७ ॥ एजतुदशमास्यः एजतुदशमास्योगर्भोजरायुणासह यथायं
वायुरेजति यथासमुद्रएजति एवायंदशमास्योऽस्त्वजरायुणासह ॥ २८ ॥ यस्यैते प
ञ्चिपोगर्भोयस्येयोनिर्हिरण्ययी। अङ्गान्यङ्गानि यस्यतमात्रासमजीगमणंस्वाहा
॥ २९ ॥ पुरुदस्मोविषुरूपः पुरुदस्मोविषुरूपऽइदुरन्तर्महिमानमानञ्जधीरः ॥ ३१४

39

गानुंब्रि त्वा गा नुमन्त्र मन सस्पन्त ऽइन्द्रेव यज्ञ ण्ं स्वाहा ब्राह्मधाः २१ यज्ञ यज्ञम् यज्ञ यज्ञ ऽ
छ यज्ञ पति ऽ छ स्वां योनि ऽ छ स्वाहा एष ते यज्ञो यज्ञ पते सहसूक्त वाकः सर्व वीर स्त्र ज्ञ य
स्व स्वाहा २२ माहिः माहिर्ब्रह्मा पृथ्वी ऽ उरु हिरा जा ब्रह्मण्ऽ कारसूर्य्याय पम्याम न्वेन
वा ऽ उ ॥ अपद्देपाद्या प्त्रि धान्वेकरत्ताय वक्त्रा हृदया ब्रि धश्चित् नमो ब्रह्मणया भिष्टितो ब्रह्म
ण स्पपाशः २३ अग्नेरनीकम् अग्नेर नीकमस्य ऽ आविशा पयान्न पान्न त्रिरह न्न सूर्य्यम्
दमेदमे समिधं प्त्र स्यग्ने प्त्रा तिनि जिह्वा भ्रुजमु छ्रंस्प त्स्वाहा २४ समुद्रेन्ते समुद्रेन्ते हृदयम
प्स्वन्तः सन्त्वाब्रि शन्तो मथीरन्ताः यज्ञस्त्वा यज्ञपते सृजौं नमो ब्राके ब्रि ध्रेम ष्य त्स्वाहा

ऐ

शवसम् ॥ ऋषीणां ऋतुनीहपयस ऋमनुष्याणाम् ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा षोडशिन ऽ
एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिने ॥ ३५ ॥ यस्मान्न यस्मान्न जातः परो ऽ अन्यो ऽ अस्ति पऽ आ
विवेश भुवनानि विश्वा ॥ प्रजापतिः प्रजया सꣳरराणस्त्रीणि ज्योतीꣳषि सचते स षोडशी ॥
३६ ॥ इन्द्रश्च ॥ सम्राडिन्द्रश्च राजा तौ ते भक्षं चक्रतुरग्र ऽ एतम् ॥ तयोरहमनु भक्षं भक्षयामि ॥
वाग्देवी जुषाणा सोमस्य तृप्यतु सह प्राणेन स्वाहा ॥ ३७ ॥ अग्ने पवस्व ॥ अग्ने पवस्व स्वपाऽ अ
स्मे वर्चः सुवीर्यम् ॥ दधद्रयिम्मयि पोषम् ॥ उपयामगृहीतोसि अग्नये त्वा वर्चसऽ एष ते योनिरग्न
ये त्वा वर्चसे ॥ अग्ने वर्चस्विन्वर्चस्वान्त्वा देवेष्वसि वर्चस्वानहं मनुष्येषु भूयासम् ॥ ३८ ॥

एकपदीन्द्विपदीत्रिपदी चतुष्पदीषट्पदीभुवनानुप्रथन्ताण्ं स्वाहा ३० मरु
तोयस्य मरुतोयस्य हिन्वथ पाथादिवो ध्वमहसः ससुगो पातमोजनः ३१ मही द्यौः
पृथिवी चनऽइमं यज्ञंमिमिक्षतां पिपृतान्नोभरीमभिः ३२ आतिष्ठ वृत्रहन्नपंसु
क्षाते वृत्रस्य णाहरी अर्वाचीनंसुते मनोग्रावाकृणोतु वग्नुना उपयामगृहीतोसीन्द्रा
यत्वाषोडशिनऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्वाषोडशिने ३३ पुक्कहि पुक्काहि केशिनाह
री वृषणाक वृषप्सा अपानइन्दुसोमपाणीयमुपप्रयन्ति चेरा उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वा
षोडशिनऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्वाषोडशिने ३४ इन्दुमिन्द्रइन्दुमिन्द्रहरी वहन्तोप्रतिधृष्ट

संहि॰ वर्त्तस्व सानः सहस्रं शुक्लोस्थाग्रपयस्वतीपुनर्म्मा विशतादद्भिः ॥ ४ ॥ इडेरन्ते इडेरन्ते हव्ये काम्ये
च देवपोते दिति सरस्वति मा दिव्यश्रुति ॥ एनो तेऽश्वाग्ने नामानि देवेभ्यो मा सुकृतं ब्रूतात् ॥ ध
३ ॥ विनः ॥ विनऽइन्द्रमधोऽज हिनी वार्यकृपृतम्प्रतेः ॥ पोऽअस्माँऽअभिदासन्नधरुमया
तमः ॥ उपयामगृहीतोसी इन्द्रायत्वा विमृधऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्वा विमृधे ॥ ४४ ॥ बृहस्पतिम
बृहस्पतिं विश्वकर्म्माणमूतये मनोजुवं वाजेऽअद्याहुवेम ॥ सनो विश्वानि हवनानि
जोषद्विश्वशम्भूरवसे साधुकर्म्मा ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वा विश्वकर्म्मणऽएषतेयो
निरिन्द्रायत्वा विश्वकर्म्मणे ॥ ४५ ॥ विश्वकर्म्मन्हविषा ॥ विश्वकर्म्मन्हविषावर्द्धनेन

॥ उत्तिष्ठ त्वौजसा सह पीत्वा शिप्रे ऽवेपयः ॥ सोमाभि द्रव हरसा तनम् ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रा
य त्वौजस ऽएष ते योनिरिन्द्राय त्वौजसे ॥ इन्द्रौजिष्ठौजिष्ठस्त्वं देवेष्वसौजिष्ठो ऽहं मनुष्येषु
भूयासम् ॥ ३९ ॥ अदृश्रमस्य केतवो वि रश्मयो जनाँ ऽअनु भ्राजन्तो ऽअग्नयो यथा ॥ उप
यामगृहीतोसि सूर्याय त्वा भ्राजायैष ते योनिः सूर्याय त्वा भ्राजाय ॥ सूर्य भ्राजिष्ठ भ्राजिष्ठ
स्त्वं देवेष्वसि भ्राजिष्ठो ऽहं मनुष्येषु भूयासम् ॥ ४० ॥ उदुत्तमम् ॥ उदु त्य जातवेदसं देवं वहन्ति
केतवः ॥ दृशे विश्वाय सूर्यम् ॥ उपयामगृहीतोसि सूर्याय त्वा भ्राजायैष ते योनिः सूर्या
य त्वा भ्राजाय ॥ ४१ ॥ चित्रं देवानाम् ॥ चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ॥ आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥

संहि० गृह्णामि तस्मै ते सोम सोमाय स्वाहा ॥ ४० ॥ उपांशुकृत् देवसोमाग्नेः प्रियम्पाथोपीहि ॥ ४१ ॥ शीत
देवसोमे इस्पा प्रियम्पाथोपीहि ॥ ४२ ॥ स्मन्नस्वा न देवसोम विश्वेषां देवानां प्रियम्पाथोपीहि
॥ ४३ ॥ इहरतिः इहरतिरिहरमद्भमिह धृतिरिहस्वधृतिः स्वाहा ॥ उपसृजन्धरुणम्मात्रे धरु
णोमातरध्वयन् रायस्पोषमस्मासु दीधरत्स्वाहा ॥ ४५ ॥ सत्रस्य ऋद्धिः सत्रस्य ऋद्धि
रस्यगन्म ज्योतिरमृताऽअभूम दिवस्पृथिव्याऽअध्याहामाविदामदेवान्त्वज्योतिः ॥ ४६ ॥
सुवर्नमर सुवर्नमिन्द्रपर्वतापुरोगुधायोनः पृतन्यादपतन्नमिद्धनं वज्रेणन्नमिदुतम
दूरेचतायछन्त्सऽहनं व्यदिनद्भत्र ॥ अस्माकऽइन्द्रशत्रून्परिशरद्विश्वतोदर्मास्थीष्टृद्वि

नोमिकुकूनमानात्वायत्वा धूनोमिमन्दूनानात्वायत्वा ॥५

नत्रात्रारमिन्द्रमकृणोरदध्यम् ॥ तस्मैविशःसमनमन्तपूर्वीरयमुग्रोविहव्योयथासत् ॥ उ

पयामगृहीतोसीन्द्रायत्वाविश्वकर्मणएषतेयोनिरिन्द्रायत्वाविश्वकर्मणे ॥४६॥ उप

यामगृहीतोस्यग्नयेत्वागायत्रछन्दसऽएहाग्नीन्द्रायत्वात्रिष्टुप्छन्दसऽएहाग्निविश्वेभ्य

स्त्वादेवेभ्योजगतीछन्दसऽएहाग्नम्यनुष्टुप्छन्दसऽएहा ॥४७॥ द्वेशीनात्वा ॥ द्वेशीनात्वायत्वा

धूनोमिमदिन्नमानात्वायत्वा धूनोमिमधून्नमानात्वायत्वा धूनोमिशुक्रत्वाशुक्र

ऽआधूनोम्यहोरात्रेसूर्यस्यरश्मिभिः ॥४८॥ ककुभंरूपम् ॥ ककुभंरूपंवृषभस्यरोचतेबृ

हच्छुक्रःशुक्रस्यपुरोगाःसोमःसोमस्यपुरोगाः ॥ यत्रसोमादाभ्यन्नामजागतंतस्मैत्वा

संहि० विश्वेदेवाश्चमसेषु मीतोसुर्हमायो द्यतोवरुद्रेहूयमानो द्यतो ब्राह्मणान्वचाः प्रति
रुद्यातोभक्षोमहमाणः पितरोनाराशंसाः सन्नः सिन्धुः ॥ ५ ॥ सन्नः सिन्धुरवभृथा यो
द्यतः समुद्रेऽव हियमाणः सलिलः प्रस्रुतोपयोरोजसा स्कभितारजांसि बीर्यै
र्मि ह्वीरजमाशविष्टा ॥ यापमैत्रेऽअप्रमीता सहोभिर्विष्णूऽअम्बरणापूर्वहूतौ ॥ ५ ॥ देवा
स्त्विम् ॥ देवानि वमगन्म ज्ञस्तोमा दूविणमषुमनुष्पालन्नरिक्षमगन्म ज्ञस्तोमा दूविणा
मषुपितृन्पृथिवीमगन्म ज्ञस्तोमा दूविणमषुयद्वृ ॥ लोकमगन्म ज्ञस्तोमिभ दूमम्भ ज्ञ
र्द्ध० ॥ चतुस्त्रिंशत्तन्तवः ॥ चतुस्त्रिंशत्तन्तवोयद्वितन्किरेयऽइमंयज्ञंस्वधयादद्दन्ते ॥

43

ज्यतः ॥ भूर्भुवः सः सुप्रजाः प्रजाभिः स्याम सुवीरा वीरैः सुपोषा पोषैः ॥ ५३ ॥ परमेष्ठ्यभिधीतः
प्रजापतिर्वाचि ब्राह्मणायान्वोऽत्रेहितः सविता सन्वांविश्वकर्मादीक्षायां पूषा सोमक्र
यणे पाभिरुद्रश्च ॥ ५४ ॥ इन्द्रश्च मरुतश्च क्रयायोपोषितो सुरः प्रपमानो मित्रः क्रीतो विष्णुः शि
पिविष्ट उरावासन्वो विष्णुर्नरधिषः प्रो स्यमाणं सोमः ॥ ५५ ॥ प्रो स्यमाणः सोमः आगतो व
रुणः आसन्नामासन्नोग्निराग्नीध्र इन्द्रोहविर्धानेषतो पावह्रियमाणो विश्वेदेवाः ॥ ५६
॥ विश्वेदेवाः अर्द्धं सुषु न्नु प्रो विष्णुराप्रीतयाः आप्यायमानो यमः संयमानो विष्णुः स
ञ्चियमाणो वायुः पूयमानः शुक्रः पूतः शुक्रः तीर्त्वा श्रीर्म्म न्वीसक्रु श्रीर्विश्वेदेवाः ॥ ५७ ॥

प

न्द्राय त्वा जुष्टं प्रोक्षामि वेषाय त्वा जुष्टं प्रोक्षामि पृथिव्यै त्वा अन्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वा दिशे त्वा दिग्भ्यः त्वा दिक्षु त्वा दिग्भ्यः त्वा दिक्षु त्वा दिग्भ्यः त्वा दिक्षु

तेषाञ्छिन्नꣳ समक्तेतद्दधामि स्वाहा घर्मोऽअप्येतु देवान् ॥ ६१ ॥ यज्ञस्य दोहः यज्ञस्य दोहो।
विततः पुरुत्रासोऽअपृथा दिवमन्याततान सूर्यं यज्ञधुक्कु महिमेप्सजाया ॥ एष स्यो
यं विष्ण्वमापुरपीयस्वाहा ॥ ६२ ॥ आपवस्व आपवस्व हिरण्यवदश्ववत्सोमवीरवत् ॥ वा
जङ्गोमन्तमाभरस्वाहा ॥ ६३ ॥ इति संहितापाठे अष्टमोध्यायः ॥ देवसवितः ॥ देवसवितः प्र
सुव यज्ञम्प्रसुव यज्ञपतिम्भगाय ॥ दिव्यो गन्धर्वः केतपूः केतन्नः पुनातु वाचस्पतिर्वाजं नः स्वदतु स्वा
हा ॥ १ ॥ ध्रुवसदं त्वा ध्रुवसदं त्वानुषदमनुसदमुपयामगृहीतोसी ध्रुवत्वाजुष्टꣳ हवा।
म्योषतेयोनिरिन्द्राय त्वाजुष्टतमम् ॥ अप्सुषदं त्वावृतसदं सोमसदमुपयामगृहीतोसी

केतपूः

४५
संहि० ते ॥ ते नो वाजिन्बलवान्बलेन वाजजिच्च भवसमने च पारयिष्णुः ॥ वाजिनो वाजजितो वाज
६ सरिष्यतो बृहस्पतेर्भागमवजिघ्रत् ॥ एष देवस्य हम ॥ देवस्य हः सवितुः सवे सत्य सवस
सो बृहस्पतेरुत्तमनाकः रुहेयम ॥ देवस्य हः सवितुः सवे सत्य सवस इन्द्रस्योत्तमनाकः रु
हेयम ॥ देवस्य हः सवितुः सवे सत्य प्रसवसो बृहस्पतेरुत्तमनाकमरुहम ॥ देवस्य हः सवि
तुः सवे सत्य प्रसवस इन्द्रस्योत्तमनाकमरुहम ॥ २१ ॥ बृहस्पते वाजम ॥ बृहस्पते वाजं जे
य बृहस्पतेयं वाचं वदत बृहस्पतिं वाजं जापयत ॥ इन्द्र वाजं जयेन्द्राय वाचं वदतेन्द्रं वाजं जा
पयत ॥ १ ॥ एषा वः ॥ एषा वः सा सत्या सन्त्वागच्छ्यया बृहस्पतिं वाजमजीजपता बृहस्पतिं वाजं राम
४५
जीजपत १

45

इन्द्रस्य वज्रः॥ इन्द्रस्य वज्रोसि बाजसास्त्वयायं बाजꣳसेत्॥ बाजस्य नु प्रसवे मातरं मही म।
हिति नाम वचसा करामहे॥ यस्यामिदं विश्वमेजत्प्रतिष्ठितं जगच्च सर्वं निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च॥
तत्॥ ५॥ अप्सु नः॥ अप्सु नरमृतमप्सु भेषजमपामुत प्रशस्तिष्वश्वा भवत वाजिनः॥ दे
वीरापो यो वः ऽऊर्मिः प्रतूर्तिः कुकुन्मा नाजसास्त्वेनायं बाजꣳसेत्॥ ६॥ वातो वा। वातो वा मनो
वा गन्धर्वाः सप्तविꣳशतिः॥ ते ऽअग्रेश्वमयुञ्जन्ते ऽअस्मिञ्जवमादधुः॥ ७॥ वातरꣳहा वै भव
॥ वाजिन्युज्यमान ऽइन्द्रस्येव दक्षिणः श्रियै मिः॥ युञ्जन्तु त्वा मरुतो विश्ववेदस ऽआते त्व
ष्टा पत्सु जवन्दधातु॥ ८॥ जवो वः जवो यस्ते वाजिन्निहितो गुहायश्येने परीतो ऽअचरच्च वा।

संहि० ६ र हा ॥ ऽसि सनेम्प स्म हुपव न्नमीवाः ॥ १६ ॥ तेनः ॥ तेनो ऽ अर्वन्तोहवन श्रुतोहवं विश्वे
रा एव नु वाजिनोमित न दूवः ॥ सहस्रसामेधसा तासनिष्म वोमहोयेधनंत सामिषेषु जाब्रिरे ॥ १७
॥ वाजे वाजेवत ॥ वाजिनोनोधनेषु विप्राः अमृताऽ ऋतज्ञाः ॥ अस्य मदेः पिबतमाद्यस्य दूतस्या
यातपथिभिर्देवयानैः ॥ १८ ॥ आमा ॥ आमावाजस्य प्रसवोजगम्या देवेमे द्यावापृथिवीविश्व
रूपे ॥ आमागन्ता मित्रमा तरा चामासोमोऽ अमृत त्वेनगम्यात् ॥ वाजिनोवाजजितो वाजंसं
सवाण सोऽवहस्य तेर्ब्रागमवजिघ्नतनिमजानाः ॥ १९ ॥ आपयेस्वाहा ॥ सापयेस्वाहा ॥ पि राम०
नायस्वाहा ॥ ऋतवेस्वाहा ॥ वसवेस्वाहा ॥ हर्यजयेस्वाहा ॥ हैमुग्धायस्वाहा ॥ मुग्धायवैनंशिना ४६

४६

वनस्पतये वि मुञ्चध्वम् ॥ एषा वः सा सत्या संवाग् भूयये त्वं वाजमजीजपतजीजपते त्वं वाजं
वनस्पतये वि मुञ्चध्वम् ॥ १२ ॥ देवस्य वाहम् देवस्य वाहं सवितुः सवे सत्यप्रसवसो वरुणस्य वा
जजितो वाजं जेष्यम् ॥ वाजिनो वाजजितो वृत्रहणश्च वृत्रतूर्ये ये जनानामिमा नः काष्ठाः कृत ॥ १
३ ॥ एषस्य ॥ एषस्य वाजी क्षिपणिं तुरण्यति ग्रीवायां बद्धो ऽपिकक्षे ऽ आसनि ॥ क्रमु रथिक्रा
ऽ अनुसर्वं सनिष्यदन्त्यपामङ्गाणि प्रत्यावर्तयन्ती फणत्स्वाहा ॥ १४ ॥ उत स्मा ॥ स वृत्रतूर्ये तुरण्यतः
पुर्णन्नवेरनुवाति प्रगर्दिनः ॥ एषेनस्येव वृजनो ऽ अ वृत्रस्य रिहाणिक्रा वाः सहो जीतारित्रतः
स्वर्हा ॥ १५ ॥ शन्नः ॥ शन्नो भवन्तु वाजिनो हवेषु देवतातये त्वष्टा नः स्वर्का ॥ जम्भयन्तो हिंसक

संहि स्वाहा ॥ २३ ॥ द्यौजस्येमाम् ॥ द्यौजस्येमाम्प्रसवः शिश्रियेदिवमिमा चविश्वाभुवनानिसम्राट् ॥
अदित्सन्दाशयति प्रजानन्त्सनोयिष्ठः सर्ववीरनियच्छतुस्वाहा ॥ २४ ॥ द्यौजस्यनु ॥ प्रसवेआ
वभ्रेमाचाविश्वाभुवनानिसर्वतः ॥ सनेमिराजापरियातिविद्वान्प्रजाम्पुष्टिंवर्द्धयमानो
ऽअस्मेस्वाहा ॥ २५ ॥ सोमऽराजानम् ॥ सोमऽराजानमवसेग्निमन्वारभामहे ॥ आदित्यान्वि
ष्णुंसूर्यम्ब्रह्माणञ्चबृहस्पतिंस्वाहा ॥ २६ ॥ अर्यमणम्बृहस्पतिम् ॥ अर्यमणम्बृह
स्पतिमिन्द्रदानायचोदय ॥ वाचंविष्णुंसरस्वतीं सवितारञ्चवाजिनंस्वाहा ॥ २७ ॥ अग्ने राम
ऽअच्छ ॥ अग्नेऽअच्छावदेहनःप्रतिनःसुमनाभव ॥ प्रनोयच्छसहस्रजित्वंहिधनदाऽअ ४७

यस्वाहा विनृक्षिनः आ त्वायनायस्वाहा न्त्वायभौवनायस्वाहाभुवनस्यपतयेस्वाहाधिपत
येस्वाहा॥ २०॥ आयुर्यज्ञेन॥ कल्पतामाप्राणोयज्ञेनकल्पतां चक्षुर्यज्ञेनकल्पतां श्रोत्रं
यज्ञेनकल्पतामपृष्ठंयज्ञेनकल्पतांयज्ञोयज्ञेनकल्पताम्॥ प्रजापतेः प्रजाः अभूमस्वर्दे
वाः अगन्मामृताः अभूम॥ २१॥ अस्मेवः॥ अस्मेवोः अस्तिन्द्रियमस्मेनृम्णामुतक्रतुरस्मे व
र्चांसिसंनुवः॥ नमोमात्रेपृथिव्यैनमोमात्रेपृथिव्याः इयन्तेराड्यन्तासिमनोधुवोसिध
रुणः॥ कृष्णेत्वाहेमायत्वाहेत्वापोषायत्वा॥ २२॥ वाजस्यमम॥ वाजस्येमम्प्रसवः सुषुवेग्रेसो
मः राजानमोषधीष्वप्रक्तु॥ ताः अस्मभ्यमधुमतीर्भवन्तुवयं राष्ट्रेजागृयामपुरोहिताः

बृहस्पतिरश्वक्षरेणगायत्रीमुदजयन्नामुजेषमिन्द्रोनवाक्षरेण
त्रिवृत्तꣳस्तोममुदजयन्नमुजेषंवरुणोदशाक्षरेणत्रिवृजमुदजयन्नामुजेषमिन्द्रा
कारशाक्षरेणत्रिवृभमुदजयन्नामुजेषंविश्वेदेवाद्वादशाक्षरेणजगतीमुदजयँस्तम्
जेषंवसवस्त्रयोदशाक्षरेण ३३ वसवस्त्रयोदशाक्षरेणत्रयोदशꣳस्तोममुदजयँस्त
मुजेषमिन्द्राश्चतुर्दशाक्षरेणचतुर्दशꣳस्तोममुदजयँस्तमुजेषमादित्याःपञ्चदश
क्षरेणपञ्चदशꣳस्तोममुदजयँस्तमुजेषमदितिःषोडशाक्षरेणषोडशꣳस्तोममुदज
यन्नमुजेषम्प्रजापतिःसप्तदशाक्षरेणसप्तदशꣳस्तोममुदजयन्नमुजेषम् ३४ ४८

सि स्वाहा ॥ २८ ॥ प्रनः प्रनोयछ तर्प्पमाप्र पूषाप्र बृहस्पतिः ॥ प्र वागदेवीरदानुनः स्वाहा
॥ २९ ॥ देवस्य त्वा देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां सरस्वत्यै वाचो
यन्तुर्षन्द्रियेद्दधामि बृहस्पतेष्टा साम्राज्येनाभिषिञ्चाम्यसौ ॥ ३० ॥ अग्निरेकाक्षरेण प्रा
णमुदजयन्नमुञ्जेषमश्विनौ द्व्यक्षरेण द्विपदोमनुष्यानुदजयन्नानुञ्जेषं त्रिभिरक्षरैस्त्रि
रेण त्रीँल्लोकानुदजयन्नानुञ्जेषं सोमश्चतुरक्षरेण चतुष्पदः पशूनुदजयन्नानुञ्जे
षम्पूषा पञ्चाक्षरेण ॥ ३१ ॥ पूषा पञ्चाक्षरेण पञ्चदिशऽउदजयन्नाऽउञ्जेषं सविता षडक्षरे
ण षडृतूनुदजयन्नानुञ्जेषम्मरुतः सप्ताक्षरेण सप्तग्राम्या पशूनुदजयँस्त्वानुञ्जेष

संहि० देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां उपांशोर्ग्रहेण जुहोमि ह
न्तः रक्षः स्वाहा रक्षोघ्नाः स्थ वृधायाव विष्णवे रक्षोघ्नौ वविष्णुमुमसौ हनः ॥ ३८ ॥ सविता त्वा स
वानां सुमतावग्निर्गृहपतीनां सोमो वनस्पतीनां बृहस्पतिर्वाचऽइन्द्रो ज्यैष्ठ्याय
रुद्रः पशुभ्यो मित्रः सत्यो वरुणो धर्मपतीनाम् ॥ ३९ ॥ इमं देवाः ॥ इमं देवाऽअसपत्नꣳ सुवध्वं
महते क्षत्राय महते ज्यैष्ठ्याय महते जानराज्याय महते इन्द्रियाय ॥ इमममुष्य पुत्रममुष्यै
पुत्रमस्यै विशऽएषवोमी राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां राजा ॥ ४० ॥ इति संहितापाठेन रामः
वमोध्यायः ॥ अपो देवाः ॥ अपो देवा मधुमतीरगृभ्णन्नूर्जस्वतीरग्रस्वस्त्रितानाः पामिः ४९

49

एषा ते ॥ एष ते नि ऽ ऋते भागस्तं जुषस्व स्वाहाग्निनेत्रेभ्यो देवेभ्यः पुरः स ऽ भ्यः स्वाहा यमनेत्रेभ्यो देवेभ्यो दक्षिणा स भ्यः स्वाहा विश्वदेवनेत्रेभ्यो देवेभ्यः पश्चात्स भ्यः स्वाहा मित्रावरुणनेत्रेभ्यो वायुनेत्रेभ्यो देवेभ्य ऽ उत्तरा स भ्यः स्वाहा सोमनेत्रेभ्यो देवेभ्य ऽ उपरि स भ्यो ऽ वस भ्यः स्वाहा ॥ ३५ ॥ ये देवाः ये देवा ऽ अग्निनेत्राः पुरः सदस्तेभ्यः स्वाहा ये देवा यमनेत्रा दक्षिणा स दस्तेभ्यः स्वाहा ये देवा विश्वदेवनेत्राः पश्चात्स दस्तेभ्यः स्वाहा ये देवा मित्रावरुणनेत्रा वायुनेत्रा उत्तरा स दस्तेभ्यः स्वाहा ये देवाः सोमनेत्रा ऽ उपरि स दस्तेभ्यो ऽ वस भ्यः स्वाहा ॥ ३६ ॥ अग्ने सहस्व ॥ अग्ने सहस्व पृतना ऽ अभिमातीरपास्य ॥ दुष्टरस्तरन्नरातीर्वर्चो धा यज्ञवाहसि ॥ ३७ ॥

संहि० रेहि सर्व्वत्र वसस्य ३ सर्व्वत्र वसस्य राष्ट्रदाय ष्ट्मेदन्त स्वाहा सर्व्वत्र वसस्य राष्ट्रदाय ष्ट्ममु
क्मैदन्त सर्व्ववर्च्चसस्य राष्ट्रदाय ष्ट्मेदन्त स्वाहा सर्व्ववर्च्चसस्य राष्ट्रदाय ष्ट्ममु क्मैदन्त मांरास्य रा
ष्ट्रदाय ष्ट्मेदन्त स्वांमान्रास्य राष्ट्रदाय ष्ट्ममु क्मैदन्त ब्रह्मवर्च्चसस्य राष्ट्रदाय ष्ट्मेदन्त स्वाहा ब्र
ह्मवर्च्चसस्य राष्ट्रदाय ष्ट्ममु क्मै दन्त ब्राह्मणास्य राष्ट्रदाय ष्ट्मेदन्त स्वाहा ब्रा ह्मणास्य राष्ट्रदाय
ष्ट्ममु क्मैदन्त शविष्ठास्य राष्ट्रदाय ष्ट्मेदन्त स्वाहा शविष्ठास्य राष्ट्रदाय ष्ट्ममु क्मैदन्त श
क्करीस्य राष्ट्रदाय ष्ट्मेदन्त स्वाहा शक्करीस्य राष्ट्रदाय ष्ट्ममु क्मैदन्त जनभृतस्य राष्ट्रदाय
ष्ट्मेदन्त स्वाहा जनभृतस्य राष्ट्रदाय ष्ट्ममु क्मैदन्त विश्वभृतस्य राष्ट्रदाय ष्ट्मेदन्त।

र्मित्रावरुणावब्भ्यभि चन्द्राभिरिन्द्रम नयन्नन्यरातीः ॥ १ ॥ ब्रह्म उर्म्मिः ॥ ब्रह्म उर्म्मिरसि राष्ट्र
दाराष्ट्रमेदेहि स्वाहा ब्रह्म उर्म्मिरसि राष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मैदेहि वृषसेनो सि राष्ट्रदाराष्ट्रमेदे
हि स्वाहा वृषसेनो सि राष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मैदेहि प्रर्पितस्य ॥ २ ॥ प्रर्पितस्य राष्ट्रदाराष्ट्रमे
दन्न स्वाहा प्रर्पितस्य राष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मैदन्नौजस्वतीस्य राष्ट्रदाराष्ट्रमेदन्न स्वाहौजस्वती
स्य राष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मैदन्नापः परिवाहिणीस्य राष्ट्रदाराष्ट्रमेदन्नास्वाहा यः परिवाहिणीस्य
स्य राष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मैदन्नायाम्पतिरसि राष्ट्रदाराष्ट्रमेदेहि स्वाहा याम्पतिरसि राष्ट्रदारा
ष्ट्रममुष्मैदेहि प्रपाग्नौ सि राष्ट्रदाराष्ट्रदाराष्ट्रमेदेहि स्वाहा याग्नौ सि राष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मै

रात्रमसि स्वाहा राजस्व ॥ ६ ॥ समं धर्मो रोचुष्मिनीः समधमा रोचुष्मिनीरापऽएताऽअना
धृष्टाऽअपस्पृधोऽअसानाः ॥ पत्नीवतीः सुचक्रे वरुणः सधस्थमपाणं मित्रो मानतमासन्नः
॥ ७ ॥ तत्रस्पो त्वम् ॥ तत्रसो ऽस्मि तत्रस्पजरायुरसि तत्रस्पयोनिरसि तत्रस्पनाभिरसी
रसि घार्त्रघ्नमसि मित्रस्यासि वरुणस्यासि तयायं वृत्रं वधेत् ॥ ८ ॥ हवासि हजासि तुमासि
यातेनुम्वा ऽस्मयातेनम्प्रत्य ऽस्मयातेनन्नित्यं ऽस्मन्नित्यप्रः पात ॥ ८ ॥ आविर्मर्या आविर्म
र्या आविनोऽअग्निर्गृहपतिराविनऽइन्द्रो वृद्धश्रवाऽआविनोमित्रावरुणौ धृतव्रता आवि
नःपूषा विश्ववेदाऽआविन्नो द्यावापृथिवी विश्वशम्भुवा आविनो दिवि रुद्रशम्मी ॥ ९ ॥ अवे

स्वाहा विश्वभ्यस्त्वराष्ट्रदाया पृथमुष्मैदत्ताय स्वराजस्त्वरा ष्ट्रदाया पृथमुष्मै
दत्त मधुमतीर्मधुमतीभिः पृच्यन्तामहि तत्र क्षत्रियायवन्वानाः अनाधृष्टाः सीद
त सहौजसो महि तत्र क्षत्रियाय दधती ॥ शतम् ॥ ४०० ॥ सोमस्य त्विषिः सोमस्य त्वि
षिरसि तदेवमेत्विषि कृथात् ॥ अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा
पूष्णे स्वाहा बृहस्पतये स्वाहेन्द्राय स्वाहा मित्राय स्वाहा वरुणाय स्वाहा ॥ ॥ धाय स्वाहा भ
य गाय स्वाहा हार्य्यम्णे स्वाहा ॥ ५ ॥ पवित्रेण पवित्रेण सवितुर्वः प्रसव उ त्पु
नाम्यहि द्वयापवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ अनिभृष्टमसि घृतोन्दुप्तपोजाः सोमस

जोसि महोस्य मृतमसि ॥ १५ ॥ हिरण्यरूपाऽउषसः ॥ हिरण्यरूपाऽउषसो विरोकऽउभाविन्द्र
ऽउदिथः सूर्य्यश्च ॥ आरोहतं वरुणमित्रगर्त्तमतश्चक्षाथामदितिं दितिं च मित्रोसि वरुणो
सि ॥ १६ ॥ सोमस्य त्वा ॥ द्युम्नेनाभिषिञ्चाम्यग्नेर्भ्राजसा सूर्य्यस्य वर्चसेन्द्रस्येन्द्रियेण ॥ क्षत्रा ४
52 णां क्षत्रपतिरेध्यतिरिघ्नन्नाहि ॥ १७ ॥ इमन्देवाः ॥ इमन्देवाऽअसपत्नꣳ सुवध्वमहते क्षत्रा
यमहते ज्यैष्ठ्यायमहते जानराज्यायेन्द्रस्येन्द्रियाय ॥ इमममुष्य पुत्रममुष्यै पुत्रमस्यै विशऽ
एष वोमी राजा सोमोस्माकम्ब्राह्मणानाꣳ राजा ॥ १८ ॥ प्रपर्व्वतस्य ॥ वृषभस्य पृष्ठान्नाम च

रंतिसचऽइयानाः ॥ ताऽआवहत्रन्नधरागुदक्ताऽआहिमुष्मन्नमनुरीयमाणाः ॥ विष्णो

ष्टादशरकाः॥ अथ षष्टादशरकाः प्राचीमारोह गायत्री त्वावतु रथन्तरꣳ साम वसन्तो
मो वसन्तः ऋतुर्ब्रह्म द्रविणं दक्षिणामारोह॥१०॥ दक्षिणामारोह त्रिष्टुप्त्वावतु बृहत्साम
पञ्चदशस्तोमो ग्रीष्मः ऋतुः क्षत्रं द्रविणमुदीचीमारोह॥११॥ प्रतीचीमारोह जगती त्वाव
तु वैरूपꣳ साम सप्तदशस्तोमो वर्षाः ऋतुर्विड् द्रविणमुदीचीमारोह॥१२॥ उदीचीमारोहानुष्टुप्त्वा
वतु वैराजꣳ साम एकविꣳशस्तोमः शरदृतुः फलं द्रविणमूर्ध्वामारोह॥१३॥ ऊर्ध्वामारोह पङ्क्तिस्त्वाव
तु शाक्वररैवते स्तोमौ त्रिणवत्रयस्त्रिꣳशौ स्तोमौ हेमन्तशिशिरावृतू वर्चो द्रविणम्ब्रह्म स्व
र्न मुचेः शिरः॥१४॥ सोमस्य त्विषिः॥ सोमस्य त्विषिरसि वैवस्वतेन त्विषिर्ब्रूयात्॥ मृत्योः पाह्यो-

संहि॰ ब्रह्मणस्पतये स्वाहा॰ हां मरुतां ओजसे स्वाहा॰ इन्द्रस्य। इन्द्रियाय स्वाहा॥ पृथिवि मातर्मा मा हि
ꣳसीर्मा॰ अहं त्वाम्॥ २३॥ हꣳसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषद
दतिथिर्दुरोणसत्॥ नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जा गोजा॰ ऋतजा॰ अद्रिजा॰ ऋतम्भृ
हत॥ २४॥ इयदसि॥ इयदस्यायुरस्यायुर्मयि धेहि युङ्क्ष्व हरी सिखा चौसि खा चौमयि धेहि स्यूगी
स्यूर्जमयि धेहि॥ इन्द्रस्य वामी पृष्ठोवा हरे अग्नुपावहरामि॥ २५॥ सोमासि॥ सुष
दासि तन्त्रा स्वयोनिरसि॥ सोमो मा सीदसुषदा मा सीदतन्त्रस्वयोनि मा सीद॥ २६॥ निषसा
द॥ धृतव्रतो वरुणः पस्त्यासु सम्राट्॥ सम्राज्ञ्यायसु ऋतुः॥ २७॥ अभिभूरसि॥ अभिभूरस्येता

र्विक्रमणमसि विष्णोर्विक्रान्तमसि विष्णोः क्रान्तमसि ॥१९॥ प्रजापतेन त्वेतान्म त्वो वि१
श्वारूपाणि परिता बभूव यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो ऽस्तु वयं स्याम पतयो रयीणां स्वाहा ॥ रुद्रं पशूनां क्रिविपरन्नामतस्मि न्कुतमस्य मेध्यमसि स्वा४
हा ॥२०॥ इन्द्रस्य वज्रो सि मित्रावरुणयोस्त्वा ध्वगास्त्वो प्रणिषा जुनज्मि ॥ अ
ध्वर्यवे त्वा सवयधाये त्वा रिष्टो अर्जुनोमरुतां प्रसवे त्वया पाम मनसा सम्विदिषेण ॥२१॥
मातेमातः इन्द्रते वृषत्वाय युक्तासो अद्रिभिस्ताविरस्मा निष्टुरयमधिपम्वज्र
हस्ताय शम्भ देवयमसे स्वाहा ॥२२॥ अग्नये गृहपतये ॥ अग्नये गृहमेधये स्वाहा सोमाय

अतिसुतः॥ इन्द्रस्य युज्यः सखा॥३१॥ कुविदङ्ग॥ कुविदङ्ग यवमन्तो यवञ्चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय॥ इहेहैषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमउक्तिं यजन्ति॥ उपयामगृहीतोसि इन्द्राय त्वा सुत्राम्णे॥३२॥ पुवः सुतानाम्॥ पुवः सुतानामश्विना नमुचावासुरेषु चा

54

ब्रिविद्यानाशुभस्पती इन्द्रकर्मा वृतम॥ ३३॥ पुत्रमिव पितरौ॥ पुत्रमिव पितरावश्विनोभे नरावपुः काष्ठे ईडेसनामिः॥ यत्सुतानां अपिवः शचीभिः सरस्वतीन्द्रा मघवन्नभिक्षन्॥

इतिसंहिता पाठे दशमोध्यायः॥ पुञ्जानः प्रथमम्॥ पुञ्जानः प्रथमम्मनस्त्वा पर्वसविताधि यः॥ अग्नेज्योतिर्निचाय्य पृथिव्याः अध्याभरत्॥१॥ पुक्कक्कैनमनसा॥ यद्वयदेवस्य सवि

स्मन्त्र

स्त्रेपञ्चविंशः कल्प नाम्ब स्मासि सविता सि सत्यप्रसवो वरुणो सि सत्यौजा इन्द्रो सि विश्वौजा
रुद्रो सि सुरोवः ॥ वहु कारश्चेयस्करभूयस्करे इस्य वज्रो सि तेन मे रध्य ॥ २८ ॥ अग्निः पृथुः ॥ अग्निः
पृथुर्द्धर्मपतिर्जुषाणो, अग्निः पृथुर्द्धर्मपतिराज्यस्य वेतु स्वाहाकृताः सूर्यस्य रश्मि
भिर्व्यनक्तु सजातानां मध्यमे स्थाय ॥ २९ ॥ सवित्रा प्रसवित्रा ॥ सवित्रा प्रसवित्रा सरस्वत्या
वाचा त्वष्टा रूपैः पूष्णा पशुभिरिन्द्रेणास्मे बृहस्पतिना ब्रह्मणा वरुणेनौजसाग्निना तेजसा
सोमेन राजा विष्णुना दशम्या देवतया प्रसूतः प्रसर्प्सामि ॥ ३० ॥ अग्निश्च म्राम्यश्च ॥ अ
ग्निश्च ग्राम्यश्चौषधीरस्यै पृथिव्यै दायसुत्रामणे पच्यस्व ॥ वायुः पूतः पवित्रेण प्रत्यङ्क सोमः

स

गन्धर्वः केतमः पुनातु वाचस्पतिर्वाचं नः स्वदतु ॥ ९ ॥ इमं मन्त्रं इमं मन्त्रो देवसवितर्यज्ञस्य
णायरेवा अत्ः सविविदः सत्राजितन्धनजितणंस्वजितम् ऋचास्तोमः समर्हपगाय
त्रेणरथन्तरस्बृहद्गायत्रवर्त्तनिस्साहा ॥ १० ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो
हस्ताभ्याम् ॥ १० ॥ आददेगायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वत्त्वा ॥ ११ ॥ अङ्गिरसि नार्यसि त्वया वयमग्निं
रस्वदाभरत्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वत्त्वा ॥ १२ ॥ अङ्गिरसि नार्यसि त्वया वयमग्निं
शकेमखनितुः सधस्थ आ जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वत्त्वा ॥ १३ ॥ हस्त आधाय सविता वि
भुरङ्गिः हिरण्मयीम् अग्नेर्ज्योतिर्निचाय्य पृथिव्या अध्याभरदानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्व

नुः सवे स्वर्ग्या यशक्त्या २ युक्त्वाय सविता देवान्त्स्वर्यतो धियादिवम् बृहज्ज्योतिः करि
ष्यतः सविता प्रसुवाति ताम् ३ युञ्जते मनः युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्र
स्य बृहतो विपश्चितः वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इन्मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः ४
युञ्जे वाम् युञ्जे वां ब्रह्म पूर्व्यं नमोभिर्विश्लोक एतु पथ्येव सूरेः शृण्वन्तु विश्वे अमृ
तस्य पुत्रा आ ये धामानि दिव्यानि तस्थुः ५ यस्य प्रयाणम् यस्य प्रयाणम् अन्वन्य
इद्यमुर्देवा देवस्य महिमानमोजसा यः पार्थिवानि विममे स एतशो रजांसि देवः
सविता महित्वना ६ देव सवितः देव सवितः प्रसुव यज्ञम् प्रसुव यज्ञपतिम् भगाय दिव्यो

रुषसामग्रमक्षन्नहानिष्प्रक्षमोजातवेदाः॥ अनुस्वधमपुरुत्रावरश्मीनतुद्यावापृ
थिवीऽआततन्थ॥१७॥ आगन्थ्सुवानो॥ आगन्थ्वाजस्यहुनुःसुक्षोषधीर्विधूनते॥ अग्नि
ःसुधस्थेमहतिचक्षुषानिषीदतः॥१८॥ आक्रम्यवाजिन्॥ आक्रम्यवाजिन्पृ
थिवीमग्निमिच्छुक्रवाजम्॥ भूम्याःशुल्वायन्नोद्रुहियतःखनेमतंऽअयम्॥१९॥ द्यौस्ते॥ पृ
थिवीसधस्थमात्वाजानरिसःसमुद्रोयोनिःषिक्त्वाचक्षुषाचमभिषिषृपत
न्यतः॥२०॥ उत्क्रामन्॥ महतेसौभगायास्मादास्थानाद्दविणोदावाजिन्॥ ध्रुवणंस्थामसुम
नौषधिष्वाऽअग्निहुनन्नऽउपस्थेऽअस्याः॥२१॥ उदक्रमीत्॥ उदक्रमद्दविणोदावाजिन्

त ॥ ११ ॥ प्रत्नर्तं वाजिन् ॥ प्रत्नर्तं वाजिन्नाइव वरिष्ठामनुसंवतम् ॥ दिवितेजन्मपरममन्तरि
क्षेतवनाभिः पृथिव्याऽ अंमधियोनिरित् ॥ १२ ॥ पुत्रा पाणंरासभम् ॥ पुत्रा पाणंरासभंप्रु
वमस्मिन्त्वामेहयावसु ॥ अग्निमन्तरन्तमस्मयुम् ॥ १३ ॥ योगेतवस्तरम् ॥ योगे योगेतवस्तरं मोजो
वाजेवाजेहवामहे ॥ सखायऽइन्द्रमूतये ॥ १४ ॥ प्रत्नर्वोहि ॥ प्रत्नर्वोहि ऽस्मवक्रामन्नशस्तीरू
दस्यगाणपन्नमयोभूरेहि ॥ उर्वीनारिंवीहिसत्रिगऽऋषिरभयाविकृण्वन्ऽऋक्षासयुजास
ह ॥ १५ ॥ पृथिव्याःसधस्थात् ॥ पृथिव्याःसधस्थादग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदाभरा ग्निम्पुरीष्य
मङ्गिरस्वदन्त्वैग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदुरिष्यामः ॥ १६ ॥ अन्त्वग्निः ॥ अन्त्वग्नि

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् ॥ पृथिव्याः सधस्थादग्निमुपरीष्यमङ्गिरस्वत्खनामि ॥ उपोतिष्ठन्त्वाग्नेसुप्रतीकमजस्रेणभानुना दीद्यतम् ॥ शिवम्प्रजाभ्योहि ॥ ँ सन्नम्पृथिव्याः सधस्थादग्निमुपरीष्यमङ्गिरस्वत्खनामः ॥ २८ ॥ अपामस्पृष्टम् ॥ अपामस्पृष्टमसि योनिरग्नेः समुद्रमभितः पिन्वमानम् ॥ वर्द्धमानोमहा ँ ऽआचपुष्कारेदिवोमात्रयाबरिम्णाप्रथस्व ॥ २९ ॥ शर्म्मचवर्म्मचस्थोवर्म्मचस्थोछिद्रेबहुले उभे ॥ अचस्वतीसंवसाथामुपरीष्यम् ॥ ३० ॥ संवसाथाम् संवसाथाँ सम्विदासमीचीऽउस्सा

र्वाकः सुलोकः सुकृतम्पि ब्राम्। तत्तः खने समुत्रतीकमग्निण स्वोरुहाणाऽअधिनाक
मुत्तमम्॥ २२॥ आत्वा जिघर्म्मि मनसाघृतेन प्रतिक्षियन्तमुवमानिविश्वा। पृथुन्निरश्वावा
यसावृहन्तंव्यचिष्ठमन्नैरभसन्दृशानम्॥ २३॥ आद्विश्वतः प्रपम्चन्त्रिघर्म्मपरत्तसामन
सातन्जुषेते। मर्म्मश्रीसहयदूर्णोऽअग्निर्नाभिमृशेतन्त्वाजन्द्रुराणाः॥ २४॥ परिवाजपतिः
कविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत्। दधद्रत्नानिदाशुषे॥ २५॥ परित्वा॥ अग्नेपुरंध्रयंविप्रः सह
स्पधीमहि॥ पृथदूर्णान्दिवेदिवेहन्तारंत्रुरुसावतम्॥ २६॥ त्वमग्ने त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशु
क्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मन्वरि। त्वंवनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वन्नृणान्नृपतेजायसेशुचिः॥ २७

संहि० वसवेषवीतमः घ्रि धूममग्ने ऽ अरूषमिषेद्यस्मिन्पूर्वणस्तदर्शनम् ॥ ३७ ॥ अपोदेवीः अपोदेवीरुपसृ
जमधुमतीरयक्ष्मापप्रजाभ्यः ॥ तासामस्त्यानाडुजिहतामोषधयः सुपिप्पलाः ॥ ३८ ॥ सन्ने वायुर्मातरि
श्वाधधात्तन्नाभायाहृदयंप्पद्दिक्तम् ॥ योदेवानां चरसिप्राणथेनकस्मैदेवबषऽस्तुनुभ्यम्
३९ ॥ सुजातो ज्योतिषा सहशर्म्मवरूथमासदत्स्वः ॥ ज्वासोऽ अग्नेघ्रि ज्वरूपैः संभ्रयस्वविभा
वसो ॥ ४० ॥ उदुत्तिष्ठ स्वडुरावानोदेष्याधिया ॥ दृशेचभासा दृहतासुशुक्रनिराग्नेयाहिसुरान्ति
मिः ॥ ४१ ॥ उद्ईऽउषुणःउद्ईऽउषुणऽउत्यैतिष्ठदेवोनसविता ॥ उद्ध्वोवाजस्यसनिताययद्भिर्विघ
द्भिर्विहूयामहे ॥ ४२ ॥ सजातः सजातोगर्भोऽअसिरुद्रस्योरग्नेचारुविभृतऽऔषधीषु ॥ चित्रैःशि

एम

58

त्मना ॥ ३० ॥ संवसथाम् संवसाथाँ स्वर्विदा सभीच ॥ अग्निम् नरो दीधिमा नो ज्योतिष्मन्तम्
जस्रमित् ॥ ३१ ॥ पुरीष्यो असि विश्वभरा अथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्ने ॥ त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः ॥ ३२ ॥ तमु त्वा दध्यङ् ऋषिः पुत्र ईधे अथर्वणः ॥ वृत्रहणमपुरन्दरम् ॥ ३३ ॥ तमु त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम् ॥ धनञ्जयं रणेरणे ॥ ३४ ॥ सीदहोतः
सीदहोतः स्व उ लोके चिकित्वान्त्सादया यजूँषि सुकृतस्य योनौ ॥ देवावीर्देवान् हविषा यजास्यग्ने बृहद्यजमाने वयो धाः ॥ ३५ ॥ निहोता होत्रषदनो विहव्यस्तेषां हि वाँ ॥ असदत्सुदक्षः
अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भरः शुचिजिह्वो अग्निः ॥ ३६ ॥ सीदस्व महाँ असि शो

५१५

संहि० गर्भ्भः ऋत्विपः प्रत्नकृतः सधस्थमाशदन्त्सप्त विप्रासः प्रथमा शोशुचानो बाधस्व द्विषो रक्षसो
ऽअमीवाः सुशर्म्माणो बृहन्तः शर्म्मणि स्याम ग्नेरहꣳ सुहवस्य प्रणीतौ ४९ आपो हि ष्ठा मयो भुव
स्ता न ऊर्ज्जे दधातन महेरणाय चक्षसे ५० यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः उशतीरिव मा
तरः ५१ तस्मा ऽअरम तस्मा ऽअरङ्गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ आपो जनयथा च नः ५२ मित्रः
सहꣳ सजा पृथिवीमुत मित्रो ज्योतिषा सह सुजात जातवेदसमग्ने त्वा सहꣳ सजामि प्रजाभ्यः
५३ रुद्रः सहꣳ सजा पृथिवीमुत रुद्रो ज्योतिः समीधिरे तेषामश्वा युजः स्थ ऽइन्द्रो रथेषु रोचने राम०
५४ सधꣳ सष्टा वसुभिः सहꣳ सष्टा वसुभिरद्भिरीडितः कर्म्मण्यग्निरदम हस्ताभ्यामग्निमीङ्खे त्वा सि। ५५

७१

शुः पवित्रमाण्ंस्क्रू स्वमात्रभ्योऽधिकनिक्कदद्भाः ४३ स्पिरोभव वीडुङ्गः आशुर्भव
ष वाजसातौ पृथुर्भव सुषदस्त्वमग्नेः पुरीषवाहणः ४४ शिवोभव प्रजाभ्योमानुषीभ्यस्त्वमङ्गिरः
माद्यावापृथिवी अभिशोचीर्मीन्नरिस्तम्भाश्वनस्पतीन् ४५ वैतु वाजीकनिक्कदन्नानदद्भ्यः
समः पत्वा भरन्नग्निमुरीष्यमाणा पाद्यायुषः पुरा वृषाग्निर्वृषणस्तरन्नपाङ्गर्भैः समुद्रियम्
अग्नेः आयाहि वीतये ४६ ऋतं सत्यम् ऋतं सत्यमृतं सत्यमग्निमुरीष्यमङ्गिरस्वद्ध्रुवा
मः ॥ ओषधयः प्रतिमोदध्वमग्निमेतं शिवमाप तमग्नेयुष्मां वस्पन्निष्ठ्याः अनिराः अमी
वानिषादनो अपदुर्मतिं नहि ४७ ओषधयः प्रतिमोदध्वमग्नेतयुष्मवतीः सुपिप्पलाः अयंवो

६०

संहि० सुमेनछन्दसाङ्गिरस्वद्ध्रुवासि दिशोसि धारयामयि प्रजां रायस्पोषङ्गोपत्यं सुवीर्यं सं
जाता यजमानाय ५ अदित्यैरास्नाऽअदित्यैरास्नासि विष्णवे त्वा गृह्णामि कृत्वाय साम
हौ मुखा मन्मयी योनिमग्नये पुत्रेभ्यः प्रायच्छदरिन्निः श्रपयानिनी ५ ऋग्भ्यस्त्वा
पयनुगायत्रेणछन्दसाङ्गिरस्वद्ध्रुवास्त्वा धूपयन्तु त्रैष्टुभेनछन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वा धूपयन्तु जा
गतेनछन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वेत्वा देवा विश्वाभूतानि धूपयन्त्वानुष्टुभेनछन्दसाङ्गिरस्वदिन्द्रस्त्वा धूप
यन्तु वरुणस्त्वा धूपयन्तु विष्णुस्त्वा धूपयन्तु ६ अरिन्निष्टा देवा विश्वे देवा आवन्तीः पृथिव्याः साम०
सधस्थेऽ अङ्गिरस्वत्स्वनन्वद देवानां त्वा पत्नीर्देवा विश्वे देवा आवन्तीः पृथिव्याः सधस्थेऽत्र ६

60

नीवालीकृणोतुनाम ५५ सिनीवालीसुकपर्दा सुकुरीरास्रौपसा सातुअमदितेमस्योषान्दधातु
हस्तयोः ५६ उरवाकृणोतुतुशकाबाहुआमदितिर्द्विषा माताप्रुत्रंष्वस्मेसाम्रिविभर्तुगर्भ्र
आ मरवस्पशिरोसि ५७ ब्रसवस्त्वा कृण्वन्तुगायत्रेणछन्दसाक्रिरस्वडुवासिपृथिव्यासिधार
यामयिप्रजाणंराजस्पोषक्रौपत्यंसुवीर्यंसजाता न्यजमानायहृदास्त्वाकृण्वन्तुत्रैष्टुभेन
छन्दसाक्रिरस्वडुवास्यन्तरिक्षमसिधारयामयिप्रजाणंराजस्पोषक्रौपत्यंसुवीर्यंसजा
ता न्यजमानायादित्यास्त्वाकृण्वन्तुजागतेनछन्दसाक्रिरस्वडुवासिद्यौरसिधारयामयिप्रजा
णंराजस्पोषक्रौपत्यंसुवीर्यंसजाता न्यजमानायविश्वेत्वादेवाबैश्वानराःकृण्वन्त्वानु

संहि॰ छन्दसाङ्गिरस्वद्भुवस्त्वा छन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वा छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वेत्वा देवा वैश्वानराः आ छन्दसा त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वत् ॥ ६५ ॥
आकूतिमग्निम् आकूतिमग्निम्प्रयुजं स्वाहा मनोमेधामग्निम्प्रयुजं स्वाहा चित्तं विज्ञानमग्नि
म्प्रयुजं स्वाहा वाचो विधृतिमग्निम्प्रयुजं स्वाहा प्रजापतये मनवे स्वाहाग्नये वैश्वानराय
स्वाहा ॥ ६६ ॥ विश्वो देवस्य नेतुर्मर्तो वुरीत सख्यम् ॥ विश्वो राय इषुध्यति द्युम्नं वृणीत पुष्य
से स्वाहा ॥ ६७ ॥ मासु मासुमित्या मासु रिषो मधुमतीरयस्वसु ॥ अग्निश्चेदङ्गिरिष्यपः ॥ ६८ ॥ ६९ राम॰
हस्वरेवि ॥ पृथिवीस्वस्तयः आसुरीमायास्वधया कृतासि जुष्टं देवेभ्य इदमस्तु हव्यमरिष्टा त्व ६१

४ चित्तं विज्ञानमग्निम्प्रयुजं स्वाहा ४

ङ्गिरस्वद्ध्रुवक्षेधिरवणास्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे अङ्गिरस्वद्भीत्य
तामुखे ध्रुवक्षीष्टा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे अङ्गिरस्वद्ध्रुवयत्नुखेग्रास्त्वा
देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे अङ्गिरस्वत्च चक्षुखेजनयस्त्वा छिन्नपत्रा देवीर्विश्व
देव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे अङ्गिरस्वत्च चक्षुखे ॥ ६१ ॥ मित्रस्य चर्षणीधृतः ॥ मित्रस्य धर्म च
र्षणीधृतो वोरेवस्य सानसि ॥ द्युम्नं चित्रश्रवस्तमम् ॥ ६२ ॥ देवस्त्वा ॥ सवितोत्पुनतु सुपाणिः स्व
ङ्गुरिः सुवाहुरुतशक्त्या ॥ अग्नेः पवमानाः पृथिव्याः सधस्थे ॥ आपः ॥ ६३ ॥ उत्पाय रहन्ती भवो
द्भिरह द्भुवा त्वम् ॥ मित्रैतान्मह उस्तास्यरिदस्यम्भिर्याः एषामानेरि ॥ ६४ ॥ वसवस्त्वा ॥ वसवस्त्वा ॥

संहि० दस्तु हडुङ्क्षमत्र जैनारमग्निमस्तनासुसासुहिम ॥ ७६ ॥ याः सेनाः ॥ याः सेनाः अमीत्वरीरा
व्याधिनीरुगणाः उत ॥ यस्तेनायेचतस्करास्तांस्तेः अग्नेपिदधामस्ये ॥ ७७ ॥ दण्डं पृथ्व्याम
सिम्स्तूत्र दण्डं पृथ्व्याम सिम्स्तूत्र अग्नेस्तस्करांश्जत ॥ हतु ब्राह्मणानाम्रगवस्तास्त्वहाद स्ते
सुखादिनाम ॥ ७८ ॥ येजनेषु मसिम्स्तवस्तेनास्तस्करा वने ॥ येकक्षेष्वघायवस्तांस्तेदधा
मिजम्भयोः ॥ ७९ ॥ योऽस्मभ्यम ॥ योऽस्मभ्यमरातीयाद्यश्चनोद्वेषतेजनः ॥ निदाघो
ऽस्मान्चिष्पाचसर्वेनम्मस्मसाकुरु ॥ ८० ॥ सꣳशितम्मे ॥ सꣳशितम्मे ब्रह्मसꣳशितंवी
र्यम्बलम ॥ सꣳशितङ्क्षत्रञ्चिक्षुषस्याहमस्मिपुरोहितः ॥ ८१ ॥ उदेषाम ॥ उदेषामाहऽअति

62

मुसिरहिषजे ऽ अस्मिन् ईर्ण ठ्न्नः सर्प्पिरासुतिः प्रत्नो होता वरेण्यः सहसस्पुत्रो ऽ अद्भुतः
॥ २० ॥ परस्या अधि संवतोवरा ऽ उ आतर यत्राहमस्मि ताँ ऽ अव ॥ २१ ॥ परमस्याः परावतः
परमस्याः परावतो रोहिदश्व ऽ इहागहि पुरीष्यः पुरुप्रियोग्ने त्वं तरोमधः ॥ २२ ॥ यदग्ने परमे
कानिकानि चिद्दाने दारूणि दध्मसि सर्वं तदस्तु ते घृतं तज्जुषस्व यविष्ठ्य ॥ २३ ॥ यदग्नि
रत्नुयजिहि काय हूम्बो ऽ अतिसर्प्पति सर्वं तदस्तु ते घृतं तज्जुषस्व यविष्ठ्य ॥ २४ ॥ अहरहरप्र
यावम् अहरहरप्र यावमन्नोश्वायेवुति पीतये घासमस्मै रायस्पोषेण समिषा मदन्तो ग्नेसा
ते प्रति वेशारिषाम ॥ २५ ॥ नाभापृथिव्याः समिधो ऽ अग्नौ रायस्पोषाय बृहते हवामहे ध्रुवम्

संहि० गरुत्मांस्त्रिवृते शिरोगायत्रं चक्षुर्बृहद्रथन्तरे पक्षौ स्तोमऽआत्मा छन्दांस्यङ्गानि यज्ञं
षि नाम सामतेनन्दीमदे ऽअग्नायश्चियस्तु आश्विन्या: शफा: सुपर्णो सिगरुत्मान्दिव
पङ्क्तिस्त्वा पत्त ॥ विष्णोः क्रमः विष्णोः क्रमोसि सपत्नहागायत्रं छन्दऽआरोह पृथि
वीमनुविक्रमस्व ॥ विष्णोः क्रमोस्यभिमातिहात्रैष्टुभं छन्दऽआरोहान्तरिक्षमनुविक्रम
स्व ॥ विष्णोः क्रमोस्यरातीयतोहन्त्रीजागतं छंदऽआरोह दिवमनुविक्रमस्व विष्णोः क्रमो
सि शत्रूयतोहन्त्रानुष्टुभं छन्दऽआरोह दिशोनुविक्रमस्व ॥ ५ ॥ अक्रन्दद्ग्निः ॥ अक्रन्दद्
ग्निस्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन् ॥ सद्योजज्ञानो वि हीमिद्धो ऽअख्यदा रोदसी

63

रमुद्धर्षो ऽवृषोबलम् ॥ क्षिणोमि ब्रह्मणामित्रानुन्नयामि स्वाँ ऽअहम् ॥ ८२ ॥ अन्नपते ऽन्नस्य
नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः ॥ प्रप्रदातारन्तारिष ऽऊर्जन्नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥ ८३ ॥ इति
संहितापाठे एकादशमोध्यायः ॥ ॥ दृशानारुक्रतः ॥ दृशानोरुक्रतः ऽउ ग्रो ग्रयोदुम्मर्षमायुस्त्रि
येरुचानः ॥ अग्निरमृतो ऽअभवद्वयोभिर्यदेनद्द्यौरजनयत्सुरेताः ॥ १ ॥ नक्तोषासासमनसा ॥ न
क्तोषासासमनसा विरूपेधापयेते शिशुमेकं समीची ॥ द्यावाक्षामारुक्रतो ऽअन्तर्विभाति रेवा
ऽअग्निं धारयद्द्रविणोदाः ॥ २ ॥ द्विष्वारूपाणि ॥ द्विष्वारूपाणि प्रतिमुञ्चतेकविः प्रासावीद्भ
द्रद्विपदे चतुष्पदे ॥ विनाकमक्रन्त्सविता वरेण्यो ऽनुप्रयाणमुषसो विराजति ॥ ३ ॥ सुपर्णोसि ॥

संहि० १२ अग्नेबृहन्नुषसामूर्ध्वोऽअस्थान्निर्जगन्वान्तमसो ज्योतिषागात्। अग्निर्भानुना रुश
तास्वङ्ङाजातो विश्वा सद्मान्यप्राः ॥१३ हृदे सः शुचिषद्वसुरन्तरि
क्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् ॥ नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जागोजाऽऋतजाऽ
अद्रिजाऽऋतम्बृहत् ॥१४ सीदन्नस्मसीदन्नस्मातुरस्याऽउपस्थे बिभ्रद्यमग्नेबुधना,
निधिष्ठान् ॥ मैनान्तपसामार्चिषाभिशोचीरन्तरस्याँ शुक्रज्योतिर्विभाहि ॥१५ अ
न्तरग्नेरुचा त्वमुरुवापाः सहस्रसे ॥ तस्यास्ते हरसा तपसा जातवेदः शिवो भव ॥१६
शिवो भूत्वा मह्यमग्नेऽअथो सीद शिवस्त्वम् ॥ शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः संयोनिमिः

सी भानुनाभा त्वक्तः ॥ ६ ॥ अग्नेर्व्यावर्त्तिर ॥ अग्नेर्व्यावर्त्तिन्निभिमातिवर्त्तस्वायुषा वर्चसा प्र
जया धनेन ॥ सन्त्वामेधया रय्या पोषेण ॥ ७ ॥ अग्ने ऽ अङ्गिरः ॥ शतन्ते सन्त्वावृतः सहस्रन्त ऽ उपा
वृतः ॥ अधा पोषस्य पोषेण पुनर्नो नष्टमाकृधि पुनर्नो रयिमाकृधि च पुनरूर्जा निवर्त्त
स्वायुनरग्न ऽ इडयैधा पुषा पुनर्नः पाह्यक्षः सहसः ॥ ९ ॥ सहरय्या निवर्त्तस्वाग्ने पिन्व
स्व धारया ॥ विश्वप्स्न्या विश्वतस्परि ॥ १० ॥ आयाहग्नेरभूर्ईवस्ति षूविचाच
लिः ॥ विश्वेषां त्वा सर्वेषां च्छन्नुमास्त्वा पृथिवीशत ॥ ११ ॥ उदुत्तमम्व उदुत्तमं वरुणपाश
म स्मदवाधमं विमध्यमं श्रथाय ॥ अथा वयमादित्य व्रते तवानागसो ऽ अदितये स्याम

सोमगोपाः ॥ वसुः सूनुः सहसोः अप्सुराजा विभात्यग्र उषासामिधानः ॥ २२ ॥ विश्वस्य केतुः विश्व
स्य केतुर्भुवनस्य गर्भः अपो रसी अपृणज्जायमानः ॥ वीडुं चिदद्रिमभिनत्परायञ्जना यदग्नि
मयजन्त पञ्च ॥ २३ ॥ उशिक्क्रावकः उशिक्क्रावकोः अरतिः सुमेधा मर्तेष्वग्निरमृतो निधायि ॥ हव्य
मग्निर्धूममरुषं भरिभ्रदुरु कृष्णं शोचिषा आभिनक्षन् ॥ २४ ॥ दृशानो रुक्मः दृशानो रुक्मः अदर्व्या
द्यघो दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः अग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौर्जनयत्सुरेताः ॥ २५ ॥ प न
स्तोकस्य तनयाय पशुषु त्रिधा कृणुष्व रयिमस्मासु नव्यसे ॥ अग्ने सम्राडभिद्युम्नं देवयतां नो धेहि
भक्तं पावकशोचे ॥ २६ ॥ अतमा आतमन्नजसो अग्नावसेष्वग्नः उक्थः उक्थः आभजशस्यमाने प्रियः सूर्ये ६५

65

हासद ॥१७॥ दिवस्परिप्रथमञ्जज्ञेऽग्निरस्मद्द्वितीयम्परिजातवेदाः ॥ तृतीयमप्सुन्
मणाऽअजस्रमिन्धानऽएनञ्जरते स्वाधीः ॥१८॥ द्विधातेऽअग्नेत्रेधात्रयाणि द्विधातेधा
मद्विभृतापुरुत्रा ॥ द्विधातेनामपरमगुह्यद्विधातमुत्तमंप्रतऽआजगन्थ ॥१९॥ समुद्रे
त्वानृमणाऽअप्सुन्तर्नृचक्षाऽईधेदिवोऽअग्नेऽऊधन् ॥ तृतीयेत्वारजसितस्थिवाणो
समुषामुपस्थेमहिषाऽअवर्द्धन् ॥२०॥ अक्रान्दद्रप्रिःअक्रान्दद्गर्भस्त्वनयन्निवद्यौः क्षा
मारिरिहषाऽअवर्द्धन् ह्रीरधःसमञ्जन्त्सद्योजज्ञानोद्विहिमिद्धेऽअक्तुप्रारोदसी
भानुनाभात्यन्तः ॥२१॥ श्रीणामुदारःश्रीणामुदारोधरुणोरयीणाम्मनीषाणाम्प्रार्पणः

६६

संहि० द्विहोमि द्वौ अ रुप्य रा रोदसी भानुना भान्यन्तः ॥ ३३ ॥ प्रप्राय प्रप्राय अग्ने ब्रह्मन्त स्य प्राणे वि
य स्तर्ष्णो नरो चन्ते बृहद्भाः अभि यः पूरुषु तना सुन स्वो दीदाय दैवो अतिथिः शिवो नः ॥ ३४ ॥ आ
पो दिवीः आपो देवीः प्रतिगृभ्णीत मस्मैन स्योनेकृणुथ सुरभा उलोके तस्मै नमन्ता अनयः
सुपत्नीर्मातेव पुत्रमभिमृशाप्येनत ॥ ३५ ॥ अप्स्वग्ने अप्स्वग्ने सधि षुवसौषधीरनुरुध्यसे ग
र्भे सञ्जायसे पुनः ॥ ३६ ॥ गर्भो असि ॥ गर्भो असि स्योषधीनां गर्भो विश्वस्य
भूतस्याग्ने गर्भो अपामसि ॥ ३७ ॥ प्रसद्य भस्म नाना योनिमयश्च पृथिवीम ... ग्ने सꣳ सृज्य मातृ ताम
भि षू ज्योतिष्मान्त्सुन्नासदः ॥ ३८ ॥ पुनरासद्य पुनरासद्य सदनमयश्च पृथिवीं ग्ने शेषे मातु ६६

66

प्रियो अग्नाभवात्सु जातेनभिनदद्रु जीभि त्वैः ॥२७॥ त्वामग्ने त्वामग्ने यजमानाऽ अनु द्यून्विश्वा
वसुदधिरे वार्याणि त्वया सह द्रविणमिच्छमाना व्रजं गोमन्नमुशिजो विवव्रुः ॥२८॥ अस्ताव्यग्निः
अस्ताव्यग्निर्नराणां सुशेवो वैश्वानरऽ ऋषिभिः सोमगोपाः अ ६ द्वेषो यावापृथिवी ऊ वेमदेवाष
तरयिमस्मे सुवीरम् ॥२९॥ समिधाग्निम् समिधाग्निन्दुवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम् आस्मिन्ह
व्यातुहोतन ॥३०॥ उदुत्वा उदुत्वाविश्वेदेवाऽ अग्नेभरन्तुचित्तिभिः सनोभवशिवस्त्वं सुप्रतीको
विभावसुः ॥३१॥ त्वेतत्त्वेदग्नेत्वोतिभिस्तान्त्वा दूतिवेभिरर्चिभिः पुरुहूत्वा तुभिर्वीस्तन्त्वा हिं
सीस्तन्त्वा पृत्सु जाः ॥३२॥ अक्रन्ददग्निस्तनयन्निवद्यौः क्षामारेरिहद्वीरुधः सम्भरन् सद्योजज्ञानो

णम्मपिन्ने क्रामधरणमूयान ॥ अग्ने ब्रह्मास्मग्नेः पुरीषमसि चित्तस्य परिचितः ऊर्ध्वचितः श्रयतु मा
॥४६॥ अयं सः ॥ अयं सोऽग्निर्यस्मिन्त्सोममिन्दुः सुतं दधे जठरे वावशानः सहस्रिणं वाजम
त्यन्तमग्निं ससवान्त्सांस्तपसे जातवेदः ॥४७॥ अग्नेयन्न ॥ अग्नेयन्नेदिवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधी
ष्वप्स्वा यजत्र ॥ येनान्तरिक्षमुर्वीतन्त्वेष समावृणोषि रोचनं दिवः ॥४८॥ अग्नेदिवः ॥ अग्नेदि
वोऽअर्णमछा जिगास्यच्छा देवाँऽ ऊचिषे धिष्ण्याये ॥ यारोचने परस्तात्सूर्यस्य यावस्तादुप
तिष्ठन्नऽआपः ॥४९॥ पुरीष्याऽसोऽअग्नयः ॥ प्लावकेभिः सजोषसः जुषन्तां यज्ञमद्रुहोनमीवा संम
ऽइषो महीः ॥५०॥ इडामग्ने ॥ पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ॥ स्यान्नः सूनुस्तनयो

र्व्वष्ठोपस्थे नरस्याणं शिवतमः ॥ ३९ ॥ पुनरूर्जा निवर्त्तस्व पुनरग्न इषायुषा पुनर्नः पाह्यंहसः ॥
॥ ४० ॥ सहरय्या निवर्त्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया ॥ विश्वप्स्न्या विश्वतस्परि ॥ ४१ ॥ बोधा मे ऽ अस्य वचसो।
यविष्ठ मंहिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः ॥ पीयति त्वो ऽ अनुत्वो गृणाति वन्दारुष्टे तन्वं वन्दे ऽ अग्ने ॥ ४२ ॥
सबोधि सूरिर्मघवा वसुपते वसुधावन् पृथो ऽ अस्मद्दृष्णं सिञ्चिश्वकर्म्मणे स्वाहा ॥ ४३ ॥ पुनस्त्वा
दित्यारुद्रा वसवः समिन्धतां पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथयज्ञैः घृतेन त्वं तन्वं वर्द्धयस्व सत्याः सन्तु
यजमानस्य कामाः ॥ ४४ ॥ अपेत ॥ अपेत वीत विचर्षतातो ऽ एतस्य पुण्या ऽ एचनूतनाः ॥ अदाघमो
वसानमप्यिन्वा ऽ अङ्गिरोमयं ॥ ४५ ॥ सुज्ञा मम सि कामधरणम्मयि ते कामधर

संहि० ब्रह्मा समुद्विचिन्वन्नाकरम् अग्ने पुरीष्याधिपा भव त्वन्नः ऽइषमूर्जं च यजमानाय धेहि ५८
अग्ने त्वम् अग्ने त्वम् पुरीष्योऽरयिमान् पुष्टिमान् असि शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः संभोनिमिहा
सरः ५९ भवतन्नः भवतन्नः समनसौ सचेतसावरेपसौ माध्वऽहिंसिष्टमाप जरपति आ
तवेरसौ शिवौ भवतमद्यनः ६० मातेव पुत्रम् मातेव पुत्रम् पृथिवी पुरीष्यमग्निं स्वे योनावभि
वारुवा तां विश्वैर्देवैर्ऋतुभिः संविदानः प्रजापतिर्विश्वकर्मा विमुञ्चतु ६१ असुन्वन्तमयजमानम्
असुन्वन्तमयजमानमिच्छ स्तेनस्येत्यामन्विहि तस्करस्य अन्धमस्मदिच्छ सात रामः
ऽइत्यानमो देवि निर्ऋते तुभ्यमस्तु ६२ नमः सुतेनिर्ऋतेनिर्ऋतेजोयस्मयं विचिताबन्धमे ६८

68

द्विजा वाग्नेसाते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥५१॥ अपन्नेअपन्नेजोनिमत्रियोपतौजातोऽआरोचयाः ॥ नि
ष्ठानन्नग्मऽआरोहाथानोबृहदुक्थारयिम् ॥५२॥ चिदसि चिदसितयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवासीदपरि
चिदसितयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद ॥५३॥ लोकपृणाछिद्रम्पृणाथोसीदध्रुवानम् इन्द्राग्नी
त्वाबृहस्पतिरस्मिन्योनावसीषदन् ॥५४॥ ताऽअस्य ताऽअस्यसुहवोहसःसोमꣳश्रीणा
न्निपृश्नयः ॥ जन्मन्देवानामिशस्त्रिष्वारोचनेदिवः ॥५५॥ इन्द्रंत्रिष्वाः इन्द्रंत्रिष्वाऽअवीवृध
न्समुद्रमचसङ्गिरः ॥ रथीतमꣳरथीनांवाजानाꣳसत्पतिम् ॥५६॥ समितम् समितꣳसङ्कल्पे
थाꣳसंप्रियोरोचिष्णुसुमनस्यमानौ ॥ इषमूर्जमभिसंवसानौ ॥५७॥ संग्रामम् संग्राममनाꣳसिसं

संहि० स्त्रण्यपक्रमेयाम ६८ शुनः सु फाला विकृष्यन्तु भूमिः शुनः कीनाशा अभियन्तु वाहैः शुना
सीरा हविषा तोशयन्तु सुपिप्पला ओषधीः कर्तनास्मे ६९ घृतेन सीता मधुना समज्यतां विश्वैर्देवैरनुमता मरुद्भिः उर्जस्वती पयसा पिन्वमाना स्मा सीते पयसाभ्याववृत्स्व ७०
लाङ्गलं पवीरवत् लाङ्गलं पवीरवत् सुशेवः सोमो यि नस्तरत् तदुदूपतिगामविं प्रयुक्ष्व स्रुपीव
रीम्बस्पावदृधवाहणम् ७१ कामङ्कामदुघे धुक्ष्वमिन्द्राय ब्रह्मणे च इन्द्राय विष्णवे सोमस्य
प्रजाभ्य ओषधीभ्यः ७२ विमुञ्चामि वि मुञ्चामि ग्रन्थादेवयानाः अगन्मतमसस्पारमस्य
ज्योतिरापाम ७३ सजूरर्वभिः सजूरर्वाभिः सजूरुषाः अरुणीभिः सजोषसाविश्वनाव ६९

69

नम॥ यमेन त्वंप्रम्पासंविदानोनमेनाकेऽ अधिगेहयैनम॥ ६३॥ यस्यास्ते॥ घोरऽ आसन्नुहोम्ये॥
याम्बन्धानामवसर्जनाय॥ यात्वा जनोभरमिरिति प्रमन्दतेनिर्ऋतिन्त्वाहम्परिवेदद्विश्वतः॥ ६४॥
यन्ते॥ देवीनिर्ऋतिरावबन्धपाशंग्रीवास्वचिच्छ्रितम्॥ तन्तेविश्वष्प्रम्पासुषोनमद्यादयैन
म्मिनुमहिष्प्रसूतः॥ नमोभूतैयेरे चकार॥ ६५॥ निदेशनःसङ्गमनः॥ निवेशनःसङ्गमनो वसूनां
विश्वारूपामिचष्टेशचीभिः॥ देवऽइवसविताससत्यधर्मेन्द्रोनतस्थौसमरेपथीनाम॥ ६६॥ सी
रायुञ्जन्ति॥ कवयोयुगाविन्तन्वतेपृथक्॥ धीरादेवेषुसुम्नया॥ ६७॥ पुनक्तसीरा॥ पुनक्त
सीरा॥ विद्युगानतुद्वृ॥ तेभोगैश्वपतेहवीनम॥ गिराचश्रुष्टिःसभराऽ असन्नोनेरीयऽ॥

संहि० प्रः सऽउच्चातेभिवग्रसोहामीवचातनः ८० अश्वावतीं सोमावतीम् अश्वावतीं सोमा
वतीमूर्जयन्तीमुदोजसम् आविस्सिस्वधौषधीरस्माऽअरिष्टतातये ८१ उ कुष्माः उ
कुष्माऽओषधीनाङ्गावोगोष्ठादिवेरते धनङ्गसनिष्यन्तीनामा क्लान्तवपूरूष ८२ इष्कृति
र्नाम वोमाता योषूयꣳस्थ निष्कृतीः सीराः पतत्रिणीस्थन यहामयति निष्कृथ ८३ अ
तिविध्याः परिष्ठास्तेनऽइव व्रजमक्रमुः ओषधीः प्रावुच्यवुर्यत्किञ्चतन्त्वोरपः ८४ य
दि माः यदि प्राव्राजपन्नहमोषधीर्हस्तऽआदधे आ क्लाबस्मस्पनश्पतिपुराजीवमरत्नोप
पा ८५ यस्मौषधीः प्रसर्प्पथाङ्गमङ्गपरुष्परः ततोयक्ष्मंविबाधऽउग्रोमऽअमणी

६सोमिः सजूः सूर्य एतशेन सजूर्वैश्वानर इदुपाघतेन स्वाहा ॥ २४ पार्ड्वीधीः ॥ पार्ड्वी
षधीः पूर्वीजाता देवेभ्यस्त्रियुगमुरा ॥ मनैनु वभ्रूणामहꣳशतं धामानि सप्त च ॥ २५ शतं
वः शतंधो अस्मधामानि सहस्रमुत वो रुहः ॥ अधारशक्त्वोषधे मयि मे अगदङ्कृत
॥ २६ ॥ ओषधीः प्रति ॥ ओषधीः प्रति मोदध्वं पुष्पवतीः प्रसूवरीः ॥ अश्वा इव सजित्व
रीर्वीरुधः पारयिष्णवः ॥ २७ ॥ ओषधीरिति मातरस्तद्वो देवीरुपब्रुवे ॥ सनेयमश्वं गां वासः आ
त्मानं तनूं पूरुषं ॥ २८ ॥ अश्वमेधः ॥ अश्वमेधो निषदनं पर्णो वो वसतिष्कृता ॥ गो
भाज इत्किलासथ यत्सनवथ पूरुषम् ॥ २९ ॥ यत्रौषधीः समग्मत राजानः समिताविव ॥ वि

संहि० मारङ्गमायशर्ङ्गहरे ॥ ९१ ॥ या ऽ ओषधीः पाः ऽ ओषधीः सोमराज्ञीर्विष्ठिताः पृथिवीमनु बृहस्पति
प्रसूता ऽ अस्यै सन्दत्तवीर्य्यम् ॥ ९२ ॥ याश्च ॥ याश्चेदमुपशृण्वन्ति याश्च दूरम्परागताः स
र्वाः सङ्गत्य वीरध्वमस्यै सन्दत्तवीर्य्यम् ॥ ९३ ॥ मावः ॥ मावोरिष्टखनि नाप्यस्मै चाहङ्ग्वनामिवः
॥ द्विपाच्चतुष्पादस्माकꣳ सर्वमस्त्वनातुरम् ॥ ९४ ॥ ओषधयः समम् ॥ ओषधयः समवदन्त सो
मेन सह राज्ञा ॥ यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तꣳ राजान्पारयामसि ॥ ९५ ॥ नाशयित्री बलासस्य
नाशयित्री बलासस्यार्शस ऽ उपचिनामसि ॥ अथो यातस्य यक्ष्माणाम्प्राकारोरसि नाशनी
॥ ९६ ॥ त्वाङ्गन्धर्वाः ॥ त्वाङ्गन्धर्वाः खनन्त्वामिन्द्रस्त्वा बृहस्पतिः ॥ त्वामोषधे सोमो राजाह्वि

रिव ॥ ८६ ॥ साकं यज्ञस्य साकं यज्ञस्य प्रयतं च यत्। साकं घर्मस्य वेदिना साकं घर्मस्य हव्यया साकं
कल्पस्य निहाकया ॥ ८७ ॥ शतम् ॥ ६०० ॥ अन्यावः अन्यावोऽअन्यामन्वन्यान्यस्याऽउ
पावत। ताः सर्वाः संविदानाऽइदमेष्यावतावचः ॥ ८८ ॥ याः फलिनीः ॥ याः फलिनीर्याऽअ
फलाऽअपुष्पा याश्च पुष्पिणीः। बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥ ८९ ॥ मु
ञ्चन्तु मा ॥ शपथ्यादथो वरुण्यादुत। अथो यमस्य पड्वीशात्सर्वस्माद्देवकिल्बिषात् ॥ ९० ॥
अवपतन्तीरवदन्नवपतन्तीरवदन्दिवऽओषधयस्परि। यं जीवमश्नवामहै न स रिष्या
ति पूरुषः ॥ ९१ ॥ याऽओषधीः ॥ याऽओषधीः सोमराजीर्बह्वीः शतविचक्षणाः। तासामसि त्वमुत्त

संहि० ॥ न देवे ब्रोमरामसि ॥ १०४ ॥ रयम् ऊर्जम् इषम् ऊर्जम् हमि नः आदम् तस्य योनिम् आहम् यस्य धारा
म् ॥ आमा गोषु विशत्वान रूषु नहा मिसेदिमनि राममा वाम् ॥ १०५ ॥ अग्ने नव ॥ अग्ने नव अग्न
वो व्रयो महि क्षाज नेः अर्च यो विभावसो ॥ बृहद् भानो शवसा ऽ वाजमु क्षथ महि दाशुषे
कवे ॥ १०६ ॥ यावक वर्चीः ॥ शुक्र वर्चीः अनूनवर्चीः उदियर्षि भानुना ॥ पुत्रो मातरा चित्र
रुषा वसि पृणक्षि रोदसी ऽ उभे ॥ १०७ ॥ ऊर्जो नपात् ॥ ऊर्जो नपा जात वेदः सुशस्तिभिर्म
हस्पथीभिर्हितः ॥ त्वे ऽ इषः सं दधुर्भूरिवर्पसश्चित्रोतयो वामजाताः ॥ १०८ ॥ उर ॥ राम०
ज्योतिरग्ने ॥ उर अग्ने प्रथयस्व जन्तुभिरस्मे रायो ऽ अमर्त्य ॥ सदर्शतस्य वपुषो विरा

द्वान्यस्मादमुञ्चत ॥ ९८ ॥ सहस्वमे सहस्वमे ऽ अरातीः सहस्वपृतनायतः सहस्व सर्वमा
कमानः सहस्मा नास्योषधे ॥ ९९ ॥ दीर्घायुस्ते दीर्घायुस्तऽओषधे खनिता यस्मै च त्वा ख
नामस्यहम् ॥ अथो त्वं दीर्घायुर्भूत्वा शतवल्शा विरोहतात् ॥ १०० ॥ त्वमुत्तमा ॥ त्वमुत्तमास्यो
षधे तव वृक्षा ऽ उपस्तपः ॥ उपस्तिरस्तु सोस्माकं यो ऽ अस्माँ ऽ अभिदासति ॥ १०१ ॥ मामा
हिंसीर्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवं सत्यधर्मा जजान ॥ यश्चापश्चन्द्रा बृहतीर्जजान कस्मै
देवाय हविषा विधेम ॥ १०२ ॥ ब्रह्मावर्त्तस्य पयसा सह ॥ व्यानेऽ अ
ग्निरिषितो ऽ वरोहतु ॥ १०३ ॥ अग्नेपत्न ॥ अग्नेऽन्नेषुक्रंष्व चन्द्रंष्व मृतंष्व ॥ यजियम

तै ब्रत्सोम नो पत्यरसाचित्सधस्थान॥ अग्ने त्वाङ्कामयागिरा॥११५॥ जुष्टा॥ जुष्टाऽ आ
ङ्गिरस्तमविश्वाः सुक्षितयः पृपक्त॥ अग्ने कामाय येमिरे॥११६॥ अग्निः प्रियेषु॥ अग्निः
प्रियेषु धामसु कामो भूतस्य भव्यस्य॥ सम्राडेको विराजति॥११७॥॥ इति संहितायां ठ्ठ
रणो ध्यायः॥ ॥ मयि गृह्णामि॥ मयि गृह्णाम्यग्नेऽ अग्निष्टेपस्योषाय सुप्रजास्त्वा
यसुवीर्य्याय॥ मामुदेवताः सचन्ताम्॥१॥ अपाम्पृष्ठम्॥ अपाम्पृष्ठमसि योनिरग्नेः समु
द्रमभितः पिन्वमानम्॥ वर्द्धमानो महाँऽ आचपुष्कुरेदिवो मात्रया वरिम्णा प्रथ राम०
स्व॥२॥ ब्रह्मजज्ञानम्॥ ब्रह्मजज्ञानम्प्रथमम्पुरस्ताद्विसीमतः सुरुचो वेनऽ आवः॥ स ७३

जसि एणाहि सानसि कृतुम् ॥ १०९ ॥ इष्कर्तारमद्भुतस्य ॥ इष्कर्तारमद्भुतस्य पप्रथे चेतसा सुदृशं
नृभिरग्रे सोमहः ॥ एतिं ब्रह्मस्य सुभगं महीमिष ऋधासि सानसिं रयिम् ॥ ११० ॥ ऋतावा
नमहिषमृतावानमहिषं विश्वदर्शतमग्निं सुम्नाय दधिरे पुरोजनाः ॥ श्रुत्कर्णं
सप्रथस्तमं त्वागिरा रैवत्या नुवा पुना ॥ १११ ॥ आप्यायस्व ॥ आप्यायस्व समेतु ते विश्वतः
सोम वृष्ण्यम् ॥ भवा वाजस्य सङ्गथे ॥ ११२ ॥ सन्ते ॥ सन्ते यवा ँ सिमयु नु वाजाः सं वृष्ण्या
भिमातिषाहः ॥ आप्यायमानोऽमृताय सोम दिवि श्रवा ँ सुत्तमानि धिष्व ॥ ११३ ॥ आ
प्यायस्व मदिन्तम सोम विश्वेभिरंशुभिः ॥ भवानः सप्रथस्तमः सखा वृधे ॥ ११४ ॥ आते ॥ आ

संहि० अः सर्पेभ्यो नमः ॥ ८ ॥ कृणुष्वपाजः कृणुष्वपाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवा
शँ इभेन ॥ तृष्वीमनु प्रसितिं द्रूणानोऽस्तासि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः ॥ ९ ॥ तव भ्रमा
सः ॥ तव भ्रमासः आशुपाप तन्नमनुस्पृशधृषताशोशुचानः ॥ तपूंष्यग्ने जुह्वा पत
ङ्गानसन्दितो विसृज विष्वगुल्काः ॥ १० ॥ प्रतिस्पशः प्रतिस्पशो विसृज तूर्णितमो भ
वा पायुर्विशो अस्मा अदब्धः ॥ योनो दूरे अघशँसो योनो अन्त्यग्ने माकिष्टे व्यथिरादधर्षी
त् ॥ ११ ॥ उदग्ने तिष्ठ प्रत्यातनुष्व न्यमित्राँ ओषतात्तिग्महेते ॥ योनो अरातिं समि
धानचकार नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम् ॥ १२ ॥ उद्बुध्यस्व प्रतिजागृहि त्वमिष्टापूर्ते सं सृजेथामयं च ॥

राम० ७४

हुध्ध्रा ऽउपुमा ऽअस्विषाः सन्नश्च योनिमसन्नश्च विवः ॥ ३ ॥ हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक ऽआसीत् सदाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ४ ॥ तूष्णीं शंस्कृन्न पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः समानं योनिमनु संचरन्तं तूष्णीं शंहोम्यनु सप्तहोत्राः ॥ ५ ॥ नमोस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु ॥ ये ऽअन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥ ६ ॥ या ऽइषवः ॥ या ऽइषवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीँरनु ॥ ये वावटेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥ ७ ॥ ये वा ॥ ये वामी ये च नो दिवो ये वा सर्पं स्वरश्मिषु ॥ येषामप्सु सदस्कृतं ते

संहि॰ स्मभुवनस्यधर्त्री॥ पृथिवीं च दृंहपृथिवीं मा हिंसीः॥१॥ विश्वस्मै प्रा
णाय॥ विश्वस्मै प्राणायापानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय॥ अग्निषूमिपा
नुमस्यास्वस्ता छर्दिषाश्नमेनतयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद॥१५॥ काण्डात्काण्डात्प्र
काण्डा त्काण्डा त्प्ररोहन्तीपरुषः परुषस्परि॥ एवा नोदूर्वे प्रतनुसहस्रेणशतेनच॥२०॥ पा
रोतेन॥ प्रतनोषिसहस्रेण॥ विरोहसि॥ तस्यास्ते देवीएकेन्द्रिधेमहविषाव्रयम्॥
२१॥ पास्ते॥ अग्नेसूर्यस्योदिवमातन्वानिरश्मिभिः॥ तासि नो॥ अद्यसर्वाभीरुचे
नायनस्कृधि॥२२॥ यावः॥ यावोदेवाः सूर्यस्योगो॥ विश्वेषु यावश्चः॥ इन्द्राग्नी तासिः ७५

विष्कृणुष्व दैव्यान्यग्ने अवस्थिरा तनुहि यातुजूनां जामिमजामिम्प्रमृणीहि शत्रून्
अग्ने पृतनाजसा सादयामि ॥ १३ ॥ अग्निर्मूर्द्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्याः अयम् अपां रेतांसि जिन्वति
इन्द्रस्य त्वौजसा सादयामि ॥ १४ ॥ भुवो यज्ञस्य भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता
यत्रानिपद्दिः सचसे शिवाभिः दिविमर्द्दीन्न दधिषे स्वपोभिर्हुमग्ने च कृषे हव्यवाहं
॥ १५ ॥ ध्रुवासि धरुणा कृता विश्वकर्मणा मा त्वा समुद्र उदधौ मा सुपर्णो व्यच
मा नाके पृथिवीं कृतः हा १६ प्रजापतिस्त्वा सादयतु पृथ्वी समुद्रेमरुद्भिश्चरन्तीम्प्र
यच्छन्तीम्प्रयच्छ पृथिव्यां असि ॥ १७ ॥ भूरसि भूतिरस्यदितिरसि विश्वधा विश्व

हमान्नासहस्रपोषाः सहस्रपृतनायवः॥ सहस्रवीर्याभिसामानि च॥ २६॥ मधुवाताः
मधुवाताऽऋतायतेमधुक्षरन्तिसिन्धवः॥ माध्वीर्नःसन्त्वोषधीः॥ २७॥ मधुनक्तमुतोषसो
॥ मधुनक्तमुतोषसो मधुमत्पार्थिवꣳरजः॥ मधुद्यौरस्तुनःपिता॥ २८॥ मधुमान्नः॥ म
धुमान्नोवनस्पतिर्मधुमाँऽअस्तुसूर्यः॥ माध्वीर्गावोभवन्तुनः॥ २९॥ अपाङ्
प्रेन॥ अपाङ्प्रेन्हीदमान्वासूर्योभिताम्रोऽअरुणैरुदाजत॥ अस्थिन्वन्वाःपु
जाऽअनुवीतस्थानुन्वादिआद्यृष्टिःसचनाम॥ ३०॥ त्रीन्त्समुद्रान्त्रीन्त्समुद्रान्त्स
प्तसप्तस्वर्गान्त्यामनिर्वृषभाऽरेषृकानाम॥ पुरोषंवसानःसुहृतस्यलोकेतत्रे

सर्वाभीरुचन्नोधन्न बृहस्पते ॥ २३ ॥ त्रिपद्योतिः त्रिपद्योतिरधारयत्त्रिपद्योतिरधार
यत् ॥ प्रजापतिर्द्यामसादयत्पृथिवीमग्निज्योतिषमन्तरिक्षम् ॥ त्रिभ्यस्त्वमे प्राणायापानाय
व्यानायत्रिभ्यस्त्वज्योतिर्यच्छ ॥ अग्निर्देवेभिर्देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद ॥ २४ ॥
मधुमत्यः मधुमत्यो माधवस्य वासन्तिका ऋतवः अग्नेरन्तःश्लेषोऽसि कल्पेतां द्यावापृ
थिवी कल्पन्तामापः ओषधयः कल्पन्तामग्नयः पृथङ्मन्त्रे स्थायसंवृताः ॥ षेऽ अ
ग्नयः समनसोन्तरया वापृथिवीऽइमे ॥ वासन्तिका ऋतवः अभिकल्पमानाऽइन्द्रमिव
देवाः अभिसंविशन्तु तयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम् ॥ २५ ॥ अषाढासि अषाढासि स

७७

संहि॰

कस्त्वन्तिसरितो नधनाः अन्नहरिमनसा पूयमानाः घृतस्य धारा अभि चाकशीमि हि
रण्ययो वेतसो मध्ये अग्नेः ३ ऋचेत्वा ऋचेत्वा ऋचेत्वा ऋचेत्वा साम्ना त्वा ज्योतिषे त्वा
अभूरिदं विश्वस्य भुवनस्य वाजिनमग्ने वैश्वानरस्य च ३ अग्निर्ज्योतिषा
अग्निर्ज्योतिषा ज्योतिष्मान् भूयासं भूयासं भूयासम् सहस्रदाः असि सहस्राय
त्वा ४ आदित्यस्य ब्रह्म आदित्यस्य ब्रह्म पयसा समङ्क्ष्व सहस्रस्य प्रतिमा विश्वरूपम्
परि वृङ्क्ष्व हरसा माभिमंस्थाः शतायुषं कृणुहि चीयमानः ४ वातस्य जूतिम्
वातजूतिं वरुणस्य नाभिमश्वं जज्ञानं सरिरस्य मध्ये शिशुं नदीनां हरिमद्रि

राम॰

७१

ग छ्वपत्र र्द्वेपरेताः ॥ ३१ ॥ महीद्यौः ॥ पृथिवी च न इमं यज्ञमिमिक्षतां ॥ पिपृतां नो भ
रीमभिः ॥ ३२ ॥ विष्णोः कर्म्माणि ॥ पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे ॥ इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥ ३३ ॥
ध्रुवासि धरुणो नौ जने प्रथमस्मे ब्रह्मणो योनि ब्रह्मः अधिजातवेदाः ॥ सगाय आत्रि पुभातु
पुभा चदेवे ब्रह्मोह ब्रह्मं ब्रह्म नुष्त्रजानन् ॥ ३४ ॥ इषेत्वा ॥ रमस्तु सहसे घुम्न ऊर्जः अप
त्याय ॥ सम्त्वा उसि ॥ स्वाउसि सारस्वतौ त्वौ सौ प्रावताम् ॥ ३५ ॥ अग्ने पुक्ष ॥ अग्ने पुक्षा
हि ये तवाश्वासो देव साधवः ॥ अरं वहन्ति मन्मवे ॥ ३६ ॥ पुक्षाहि ॥ पुक्षाहि देव हूत
मा शं ऽ अश्वाशं ऽ अग्ने रथीरिव ॥ निहोता पूर्व्वः सदः ॥ ३७ ॥ सम्म कस्त्वं वन्नि ॥ सम्म

78

म्माहिंसीर्द्विपादम्पशुꣳसहस्रा स्तोमेधायचीयमानः॥ मयुम्पशुम्मेधमग्नेजुषस्वतेनचि
न्वानस्तन्वोनिषीद॥ मयुतेशुगृच्छतुयद्विष्मस्तन्तेशुगृच्छतु॥ ४७॥ इमम्मा॥ हिंसी
रेकशफम्पशुꣳनिक्रूरंयाजिनंवाजिनेषु॥ गौरमारण्यमनुतेदिशामितेनचिन्वानस्तन्वो
निषीद॥ गौरन्तेशुगृच्छतुयद्विष्मस्तन्तेशुगृच्छतु॥ ४८॥ इमꣳसाहस्रम्इमꣳसाहस्रꣳ
शतधारमुत्सम्व्यच्यमानꣳसरिरस्यमध्ये॥ घृतहृदाम्मरिति ज्ञानायाग्नेमाहिंसीः
परमेव्योमन्॥ गवयमारण्यमनुतेदिशामितेनचिन्वानस्तन्वोनिषीद॥ गवयन्तेशुगृ॥ रम॰
च्छतु॥ ५०॥ अजोहि॥ अजोह्यग्नेरजनिष्टशोकात्सोऽअपश्यज्जनितारमग्रे॥ तेनदेवा ७८

बुध्न्येमग्नेमाहिंसीः परमेव्योमन् ॥ ४२ ॥ अजस्रमिन्दुमरुषमभिमातरमपस्युवम् ॥ अजस्रमिन्दुमरुषमग्निमी
ळे पूर्वचित्तिभिर्नमोभिः सपर्यवो मनुषः कल्पमानोगोपामाहिंसीरदितिं विराजम् ॥ ४३ ॥
ब्रह्मा त्वष्टा ॥ ब्रह्मा त्वष्टुर्ब्रह्मणस्पतिभिर्वि ज्ञानानां रजसः परस्मात् ॥ महीं सं
हस्रीमसुरस्य मायामग्नेमाहिंसीः परमेव्योमन् ॥ ४४ ॥ यो ऽग्निः ॥ यो ऽग्निरग्नेरजायत
तस्मै शोकात्पृथिव्या ऽउतवाद्विस्पति ॥ वेनप्रजाद्विश्वकर्मा जजानतमग्नेहेडः परिते द
णक्तु ॥ ४५ ॥ चित्रदेवानाम् ॥ चित्रदेवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ॥
आप्रा द्यावापृथिवी ऽअन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥ ४६ ॥ इममाहम

उर्ध्व
संहि०

सादयामि त्रे एभेन त्वा छन्दसा सादयामि जाजाणेन त्वा छन्दसा सादयाम्यानुष्टुभे
न त्वा छन्दसा सादयामि पाङ्क्तेन त्वा छन्दसा सादयामि ॥ ५३ ॥ अथ सुरः अथ सुरो भुवत्त
स्पष्टाणो भौवायनो ब्रह्मः प्राणयनो गायत्रो वासन्ती गायत्रो गायत्रः पत्राङ्गपाणं
शुस्पाणं शोद्धि वृत्रि वृत्तो रथन्तरं ब्रह्मिष्ठः ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वया प्राणाङ्गृ
ह्णामि प्रजाभ्यः ॥ ५४ ॥ अथ दक्षिणा त्रिष्टुभ कर्मात्मा मनो त्रैष्टुभ कर्मणा ग्रीष्मो मा
न सात्रि ष्टुब्भ्यो त्रिष्टुभः सादणं सारादन्तर्यामो अन्तर्यामात्पञ्चदशः पञ्चदशाद्बृ हत
हृद्बृहद्वान्ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वायामनोगृह्णामि प्रजाभ्यः ॥ ५५ ॥ अथ सम

79

उर्ध्व

देवतामग्रमापँस्तेनरोहमायन्नुपमे आसः शरभमारण्यमनुतेदिशामितेनचिन्वानस्त
न्वोनिषीद शरभन्तेशुगृच्छतुयन्द्विष्मस्तन्तेशुगृच्छतु ५१ त्वंम्बविष्टाशुषो नृँपाहि
शृणुधीगिरः रक्षातोकमुतत्मनाँ ५२ अपात्वा अपात्वेमसादयाम्यपात्वोम्नसाद
याम्यपात्वाभस्मन्सादयाम्यपात्वौज्योनिषिसादयाम्यपात्वायनेसादयाम्यर्णवेत्वा
सदनेसादयामिसमुद्रेत्वासदनेसादयामिसरिदेत्वासदनेसादयाम्यपात्वाक्षयेसादयाम्य
पात्वासधिषिसादयाम्यपात्वासदनेसादयाम्यपाम्यपात्वासधस्थेसादयाम्यपात्वा
योनौसादयाम्यपात्वापुरीषेसादयाम्यपात्वापाथसिसादयामिगायत्रेणत्वाछन्दसा

संहि० वज्रयास्त्रिर्द्धा ब्रीणं शाक्कारदेवतेश्विकर्म्मः ऋषिः प्रजापतिर्गृहीतया त्वया
वाचꣳ लामि प्रजा ब्रोलोक नाऽ इदम् ॥ ५८ ॥ इति संहिता पाठे त्रयोदशो ऽध्यायः
धुवासि धुवयोनिः ॥ धुवासि धुवयोनि धुवासि धुवं योनिमासीदसा धुपा ॥ उदग्न
४० स्यकेतुं प्रपुमन्नुषाणा श्विनादुर्म्मूसादयतामिह त्वा ॥ १ ॥ कुलायिनी घृतवती ॥ कुला
यिनी घृतवती पुरन्धिः स्योने सीद सदने पृथिव्याः ॥ अभि त्वा रुद्रा वसवो गृणन्त्विमा ब्रह्म
पीपिहि सौभगाया श्विना दुर्म्मूसादयतामिह त्वा ॥ २ ॥ स्वैर्दक्षैः ॥ स्वैर्दक्षैर्दक्षपितेह एम०
सीद देवानाꣳ सुम्नेबृहन्तरणाय ॥ पिते वैश्विसूनवऽ अग्नि सुशेवा स्वावेशा न्त्वा सं ८०

ष्ठात् ॥ अथस्य ष्ठाद्विष्ठ्वथ्चास्तस्य चतुर्थ्वैष्ठ्व अचसंवर्षीष्ठानुष्ठ्वोजगती वा
षी जगत्या ऽ ऋ दत्तमस्य दत्तमा कुक्रः शुक्रास्त्र प्रदशः स प्रदशा द्वैरूप त्रमरष्ठि
ऽ ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वया चतुर्गृह्णामि प्रजाभ्यः ॥ ५२ ॥ इदमुत्तरात् ॥ इदमु
त्तरा त्वस्तस्य ष्ठ्वोत्रिष्टोवष्टिगर्भौ ऽ ऽ चतुष्टोमार्थ्वस्तुष्टुभ ऽ ऐडमैडा न्मन्थीमन्थि
न ऽ एकविंशऽ एकविंशा द्वैराजं त्रिष्ठ्वामित्र ऽ ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वया
ष्ठ्वोत्रं गृह्णामि प्रजाभ्यः ॥ ५३ ॥ इयमुपरि ॥ मतिस्तस्यैवाङ्गा माहेमन्तो वा च्चः पङ्क्ति
हैमन्तीपङ्क्तौ निधनवन्निधनवत ऽ आग्नयण ऽ आग्नयणा त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ त्रिण

८१

संहि० नृ॒ऽभि॒क॒ल्प॒मा॒ना॒ऽइ॒दमि॒व देवा॒ऽअभि॒सं॒वि॒शन्तु॒ नृ॒पा॒देवन॒पाऽ॒ऽस्व॒ह॒ वेसी
रत॒म॒ ई॒ स॒जू॒र्ऋतु॒भिः॒ स॒जू॒र्वि॒धा॒भिः॒ स॒जू॒र्दे॒वैः स॒जू॒र्दे॒वै र्व॒यो॒ना॒धै॒रग्नये॒त्वा॒ त्वै॒श्वा
नरा॒या॒श्विना॒ दुर्ष्पूसारयतामिह॒ त्वा॒ स॒जू॒र्ऋतु॒भिः॒ स॒जू॒र्वि॒धा॒भिः॒ स॒जू॒र्व॒सु॒भिः॒ स॒जू॒
र्दे॒वै र्व॒यो॒ना॒धै॒रग्नये॒त्वा॒ त्वै॒श्वा॒नरा॒या॒श्विना॒ दुर्ष्पूसारयतामिह॒ त्वा॒ स॒जू॒र्ऋतु॒
भिः॒ स॒जू॒र्वि॒धा॒भिः॒ स॒जू॒र्दे॒वैः स॒जू॒र्दे॒वै र्व॒यो॒ना॒धै॒रग्नये॒त्वा॒ त्वै॒श्वा॒नरा॒या॒श्विना॒ दुर्ष्पू
सारयतामिह॒ त्वा॒ स॒जू॒र्ऋतु॒भिः॒ स॒जू॒र्वि॒धा॒भिः॒ स॒जू॒रा॒दि॒त्यैः स॒जू॒र्दे॒वै र्व॒यो॒ना॒धै॒रग्नये॒त्वा॒ त्वै॒श्वा॒नरा॒या॒श्विना॒ दुर्ष्पूसारयतामिह॒ त्वा॒ स॒जू॒र्ऋतु॒भिः॒ स॒जू॒र्वि॒धा॒भिः॒ स

राम॰ ८१

81

द्विषस्त्वाश्विना दुर्म्मूसारयतामिहत्वा ॥ ३ ॥ पृथिव्याः पुरीषम् पृथिव्याः पुरीषमप्सोनां
मतान्त्वाश्विभ्यां अभिषुणोमि देवाः ॥ सोमं पृथ्वी घृतवतीहसीदप्रजावदस्मे द्रविणायधा
स्त्वाश्विना दुर्म्मूसारयतामिहत्वा ॥ ४ ॥ अद्भिस्त्वा पृथ्वीसादयामि नीहारेण प्रावृतो जप्या
मृतेन दिशामधिपत्नीर्भुवनानाम् ॥ ऊर्म्मिर्द्रप्सोऽपामसि विश्वकर्म्मणऽऋषिरश्वि
नाद्दुर्म्मूसारयतामिहत्वा ॥ ५ ॥ शुक्रज्योतिश्शुक्रज्योतिश्शुचिज्योतिश्शुचिज्योतिस्त्वाग्नेऽप्सुषदे
स्थो ऽसि कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पन्तामापऽओषधयः कल्पन्तामग्नयः प
र्यग्नमजैष्टायसद्व्रताः ॥ ये ऽग्नयः समनसो न्तरद्यावापृथिवीऽइमे ॥ ग्नेष्मा वृ

संहि० यः॥ पङ्क्तिश्छन्दो धेनुर्वयोजगती छन्दस्त्रिवृत्स्तोमो रथन्तरं वामदेव्यं वाजो विराट्
छन्दः पञ्चदशो वयो गायत्री छन्दस्त्रिवृत्स्तोमो वयः ऽ। अग्निः कुरुक्षेत्रं वाङ्मयो नु पुष्ठ
रौ लोकन्ताऽइन्द्रम्॥१०॥ इन्द्राग्नीः अध्वर्यवमानाम॥ इन्द्राग्नी। अध्वर्यवमानामिष्ट
का न्दः हतंसुवम्॥ पृष्टेत्रया वा पृथिवी। अन्तरिक्षं द्यौर्वा धसे॥११॥ त्रिष्टुब्ध्वक
र्मीत्वासा इयतं त्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे अचस्वतीम्प्रयस्वतीमन्तरिक्षं प्रछान्तरिक्षन्द
हा न्तरिक्षमा हिंसीः॥ विष्ण्वस्मेप्राणयापानायव्यानायोदानायप्रतिष्ठा
यै चरित्रायै॥ द्यावापृथिवीमिपातुम अस्मा स्वस्मा छर्दिषा रान्नमेनमयादेवतया

ऋग्भिश्चैर्देवैः समूर्देवैर्वयोभिरग्नये त्वा वैश्वानराय त्वा ऽग्निना हुर्भूसादयामि हा
त्वा ॥ प्राणं मे पाह्यपानं मे पाहि व्यानं मे पाहि चक्षुर्मे ॥ ३ श्रोत्रं मे ॥
श्लोकयत्रपः पि न्वौषधीर्जि न्वद्विपादवचनुष्पात्पाहि रिवो वृष्टिमेरय ॥ मूर्द्धा
वयः प्रजापतिश्छन्दः तत्रं वयोमयन्दश्छन्दो विष्णुर्वयोधिपतिश्छन्दो विश्वक
र्मा वयः परमेष्ठी छन्दो वसो वयो विवुल श्छन्दो वृष्टिर्वयो विशाल श्छन्दः पुरुषो वयस्त
न्दो व्याघ्रो वयो नाधृष्ट श्छन्दः सिंहो वयस्कृतिश्छन्दः पृष्ठ्या वयो वहती छन्द
उक्षा वयः कक्कुप्छन्द ऋषभो वयः सतो वहती छन्दो नड्वान्वयः ॥ ॥ अनड्वान्व

८३

संहि

देवाः अभि संविशत मुमुमया रेवतया क्रिरस्वदुवे सीदतम् ॥१५॥ इष ऊर्ज्जे ॥ इष ऊर्ज्जे
जे ऊर्ज्जे शारदावृतूः अग्नेरन्तः श्लेषोसि कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पेतां
मापओषधयः कल्पन्तामग्नयः पृथ्वग्रमजैष्टाप्रसुवेताः षोडशग्नयः सम
नसो नुराद्यावापृथिवी इमे ॥ शारदावृतूः अभि कल्पमाना इन्द्र ---- मि
वदेवाः अभि संविशतमुमुमया रेवतया क्रिरस्वदुवे सीदतम् ॥१६॥ आपुर्म्मे पाहि प्रा
णम्मे पाहि अपानम्मे पाहि व्यानम्मे पाहि चक्षुर्म्मे पाहि श्रोत्रम्मे पाहि वाचम्मे पि
त्रे मनोमे ज्ञिन्त्वा त्वमानम्मे पाहि ज्योतिर्म्मे यच्छ ॥१७॥ माछन्दः प्रमा छन्दः प्र

८३

83

क्रिरस्व दुवासीद ॥ १२ ॥ राज्ञसि ॥ राज्ञसि प्राचीदिग्विराडसि दक्षिणादिक्सम्राडसि
प्रतीचीदिक्स्वराडुदीचीदिगधिपत्न्यसि बृहतीदिक् ॥ १३ ॥ विश्वकर्मा त्वा ॥ सा
दयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे ज्योतिष्मतीम् ॥ विश्वस्मै प्राणायापानायव्यानायविश्व
ज्योतिर्मिच्छ ॥ द्यावापृथिव्यन्तरिक्षमन्वाक्रिरस्व दुवासीद ॥ १४ ॥ नभश्च
श्च ॥ नभस्कल्पश्च द्यावापृथिव्यावृतू अग्नेरन्तःश्लेषोऽसि कल्पेतां द्यावापृथिवी का
ल्पन्तामापः ओषधयः कल्पन्तामग्नयः पृथक्त्वमजन्ये श्लायस ब्रेताः ॥ ये अग्न
यः समनसो न्तरा द्यावापृथिवी ऊमे ॥ द्यावापृथिवी ऋतू अभि कल्पमाना इन्द्रमिष

संहि० त्वाऽसेमाप त्वा ॥२१॥ पत्नीराद्य पत्नीराद्य अ॑सियमनी ध्रुवासि धरित्री ॥ इषे त्वो
र्जे त्वोर्जे त्वा पोषाय त्वा लोकन्ता॑ इन्द्र ॥२२॥ आशुस्त्रिवृत ॥ आशुस्त्रिवृ॑ ग्नः प
ञ्चदशो ओजसा सप्तदशो धृष्णु॑ एकविंशः प्रतूर्त्तिरष्टादशस्तपोनवदशो भी
वर्मः सविंशो ब्रह्मौद्भुविंशः सम्भरणस्त्रयोविंशो योनिश्चतुर्विंशो गर्भाः
पञ्चविंशः ओजस्त्रिणवः क्रतुरेकत्रिंशः प्रतिष्ठा त्रयस्त्रिंशो ब्रध्नस्त्रि
ष्टुप्चतुस्त्रिंशो नाकः षट्त्रिंशो त्रिवर्त्तः पञ्चचत्वारिंशो धर्त्रश्चतुश्चत्वारिंशो ध्रुवोसि ॥२३॥ राम०
॥ अग्नेर्भागः ॥ अग्नेर्भागो॑सि दीक्षाया॑ आधिपत्यं ब्रह्मस्पृतस्त्रिवृत्स्तोम॑ इन्द्रे ८४

84

सि या छन्दो अस्त्रीवयुष्छन्दः पङ्क्तिश्छन्दः उष्णिक्छन्दो बृहतीछन्दो नुष्टुप्छन्दो
त्रिराट्छन्दो गायत्रीछन्दस्त्रिष्टुप्छन्दो जगतीछन्दः पृथिवीछन्दः ॥१८॥ पृथिवीछन्दो
ऽन्तरिक्षछन्दो दिवोछन्दः समाछन्दो नक्षत्राणिछन्दो दिशोछन्दो मनुष्यछन्दः कृषि
छन्दो हिरण्यछन्दो गोछन्दो जाछन्दो ऽश्वछन्दः ॥१९॥ अग्निर्देवता ॥ अग्निर्दे
वता वातो देवता सूर्यो देवता चन्द्रमा देवता वसवो देवता रुद्रा देवता दित्यादेवता म
रुतो देवता विश्वेदेवा देवता बृहस्पतिर्देवता इन्द्रो देवता वरुणो देवता ॥२०॥ मू
र्धासि ॥ मूर्धासि राड्ध्रुवासि धरुणा धर्त्र्यसि धरणी ॥ आयुषे त्वा वर्चसे त्वा कृष्यै

अन्वनु अन्वत्वारिंशस्तोमः ऋभूणां भागोऽसि विश्वे त्वा देवानामाधिपत्य भूता
ॐ सुतत्रयस्त्रिंशस्तोमः सहस्रं ॥ २६ ॥ सहस्रं सहस्रं अहैमन्तिकावृतू अग्नेरन्नः अग्नेषोऽसि कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पन्तामापः ओषधयः कल्पन्तां मयः पयस्वन्मे पयस्वन्मे पयस्वन्तः ॥ ये अग्नयः समनसोन्तरा द्यावापृथिवी
इमे ॥ हैमन्तिकावृतू अभिकल्पमाना इन्द्रमिव देवाः अभिसंविशन्तु तया देवतया
याङ्गिरस्वदुवेसीदतम् ॥ २७ ॥ एकया स्तुवन्तु ॥ प्रजा अधीयन्तां प्रजापतिराधिपतिरा
सीत्रिसृभिरस्तुवन्त ब्रह्मासृज्यन्त ब्रह्मणस्पतिराधिपतिरासीत्पञ्चभिस्तुवन्तभू

85

स्यभागो सि विश्वो रायधिपत्यं सत्रं ँ स्तुतम्पत्रदशस्तोमो मृत्वसा भागो सि धानु
राधिपत्यं त्रुनित्रं ँ स्तुतं सप्तदशस्तोमो मित्रस्य भागो सि वसूनामाधिपत्यं दिवो
वृष्टिर्वातस्तुत एकविंशस्तोमो वसूनां भागः ॥ २४ ॥ विश्वेषां भागो सि रुद्राणामा
धिपत्यं चतुष्पात्स्तुत चतुर्विंशस्तोमः आदित्यानां भागो सि मरुतामाधिपत्यं
ब्रह्मस्तुतः पञ्चविंशस्तोमो आदित्यैभागो सि पूषः आधिपत्यमोजस्तुत त्रिणव
स्तोमो देवस्य सवितुर्भागो सि बृहस्पतेराधिपत्यं समीचीर्दिशस्तुता अनु
ष्टुभस्तोमो यवानां भागः ॥ २५ ॥ यवानां भागो स्य यवानामाधिपत्यमूर्जा स्तुता

संहि० पुशवोसृजन्त वरुणोधिपतिरासीत्त्रयोविंशमास्तुवतत्तु ग्रः पुशवोसृजन्त इ
षाधिपतिरासीत्त्रयस्त्रिंशमास्तुवतारण्याः पुशवोसृजन्त ब्रह्मपुरुषाधिपतिरा
सीत्सप्तविंशमास्तुवतद्यावापृथिवी अन्तोस्तुसर्वोरुद्राः आदित्याः अनुष्टुभा
पंक्तयःगवाधिपतयःआसन्नवविंशमास्तुवत ॥ ३० ॥ नवविंशमास्तुवतत्वन
स्पतयोसृजन्त सोमोधिपतिरासीदेकत्रिंशमास्तुवत प्रजाःअसृजन्त प
वाप्यापवाप्याधिपतयःआसंद्वात्रिंशमास्तुवत भूतान्यशाम्यन्प्रजापति
परमेष्ठ्यधिपतिरासीद्लोकन्नाइ३ इम ॥ ३१ ॥ ॥ इतिसंहितापाठेचतुर्थीशोध्या

ता अस्य जप्तानां सूर्यो राशिपतिरासीत् सप्तभिरस्तुवत सप्त ऋषयो अस्य जप्ता
धाता धिपतिरासीन्नवभिरस्तुवत ॥ १८ ॥ नवभिरस्तुवत पितरो अस्य जप्तादितिर
धिपत्न्यासीदेकादशभिरस्तुवत ऋतवो अस्य जप्तार्तवा अधिपतय आसंस्त्र
योदशभिरस्तुवत मासाः अस्य जप्ता संवत्सरोधिपतिरासीत् स चतुर्दशभिरस्तुवत
तत्रमस्य जप्ता नक्षत्राधिपतिरासीत् स पञ्चदशभिरस्तुवत ग्राम्याः पशवो अस्य जप्ता
बृहस्पतिरधिपतिरासीन्नवदशभिरस्तुवत ॥ १९ ॥ नवदशभिरस्तुवत एतद्वा
अथो अस्य जप्ता महोरात्रे अधिपत्नी आस्तामेकविंशत्यास्तुवतैकशफाः

संहि॰ वरिवस्छन्दः शम्भूस्छन्दः परिभूस्छन्दः आछछन्दोमनुस्छन्दोवचस्छन्दः ॥
सिन्धुस्छन्दः समुद्रस्छन्दः सरिस्छन्दः ककुप्छन्दस्त्रिककुप्छन्दः काश्यस्छन्दोऽश्वः
प्छन्दोऽत्यष्टिस्छन्दः पुरपङ्क्तिस्छन्दोऽतिशक्वरीपङ्क्तिस्छन्दः क्षुधे ब्रह्मस्छन्दः आछ
छन्दः ॥ ४ ॥ आछछन्दः प्रछछन्दः संपछन्दोविपछन्दो बृहछन्दोरथन्तरपस्छन्दो
निकायस्छन्दोविदथस्छन्दोगिरस्छन्दोव्रजस्छन्दः सप्तस्तुप्छन्दोऽनुष्टुप्छन्दऽएवे
स्छन्दो वरिवस्छन्दो वयुस्छन्दो वयस्कृछन्दोविष्यूछन्दोविशालस्छन्दस्छदि राम
स्छन्दो दरोहणस्छन्दस्तृस्छन्दोऽश्वस्छन्दः ॥ ५ ॥ रश्मिनासन्नाय ॥ सन्नाजे ८७

87

पः॥ अग्नेजाता॥ अग्नेजाता न्त्रणुरानः सपत्ना न्त्रमजाता नुरजातवे
दः॥ अधिनो ब्रूहि सुमनाः अहेडँ स्तमस्मा मशम्मा ह्विवरुपन्उ द्यौ॥ १॥ सह १
साजाता न्॥ सहसाजाता न्त्रणुरानः सपत्ना न्त्रमजाता नुरजातवेदोनुर
स॥ अधिनो ब्रूहि सुमनस्मा नो ब्रूयणंस्माम प्त्रणुरानः सपत्ना न्॥ २॥ षोउ
शी स्तोमः॥ षोउशी स्तोम ओजो द्विणा न्त्रतुश्च त्वारि ऽ शस्तोमो ब्रह्मद्विणा
म॥ अग्नेः पुरीषमस्य प्स्तोमँ नामता न्त्वा ध्विश्वेऽ अभिगृणन्तु देवाः॥ स्तोमप
ष्ठ घृतवतीह सीद प्रजावद स्मे द्विणा यजस्व॥ ३॥ एवश्छ न्दः॥ एवश्छ न्दो

शि त्रिवृते त्वा प्रवृदसि प्रवृते त्वा त्रिवृदसि त्रिवृते त्वा सुवृदसि सुवृते त्वा क्रमो
स्या क्रमाय त्वा सङ्क्रमोऽसि सङ्क्रमाय त्वोत्क्रमोऽस्युत्क्रमाय त्वोत्क्रान्तिरस्युत्क्रान्तये त्वा
८८ धिपतिनो र्जो र्जो र्जि न्व ॥ ९ ॥ राजसि ॥ राजसि प्राचीदिग्वसवस्ते देवा अधिपतयः
यो ऽस्मिंहेतीनाम्प्रतिधर्ता त्रिवृत्त्वा स्तोमः पृथिव्या श्रयत्वा जगत्या रथन्तरेण त्वा
पेस्त्रा आनुरूपन्नुरन्नरः साम्राज्यप्रतिष्ठिताः अन्तरिक्षः अभयन्त्वा प्रत्यमुञ्चदेवे
ष्टदिवोमात्रया वरिम्णा प्रथन्तु विधर्ता चायमधिपतिश्चते त्वा सर्वे संविदाना ना
कसृष्टे स्वर्गे लोके यजमानमवसादयन्तु ॥ १० ॥ विराडसि ॥ विराडसि दक्षिणा दिग्यु

अप्रतिनाधर्मणाधर्मांजि न्वान्वित्वादिवादिवंजि न्वसन्धिणनरिक्षेणनरिक्ष
जि न्वप्रतिधिनापृथिव्यापृथिवीजि न्वविष्णुनेनव्यस्यावृष्टिजि न्वप्रवुयाः
हाहजि न्वानुयारात्रिरात्रीजि न्वोषिजाद्वसुद्रोद्वसूजि न्वप्रकेतेनादित्येन
आदित्यांजि न्वतन्तुनारायणः ॥ ६ ॥ तन्तुनारायस्पोषेणरायस्पोषंजि न्वसर्पसर्पे
णाश्रुतापश्रुतंजि न्वैडेनौषधीभिरोषधीजि न्वोतुमनतनूभिस्तनूजि न्वव
योधसाधीतेनाधीतंजि न्वाभिजितातेजसातेजोजि न्व ॥ ७ ॥ प्रतिपदसि ॥ प्रतिपदे
त्वानुपदस्यनुपदे त्वासम्पदसि सम्पदे त्वातेजोसि तेजसे त्वात्रिवृदसि ॥ त्रिवृदे

।संहि॰ चायमाधिपतिष्ठ्यते त्वा सर्वे संविदाना नाकस्य पृष्ठे स्वर्गे लोके यजमानञ्च सादयन्तु

॥१२॥ स्वराडसि। स्वराडस्युदीचीदिशि हृतस्ते देवाः अधिपतयः सोमो हौत्रीनाम प्रतिधर्त्ता

कविर्ऽ शस्त्वा स्तोमः पृथिव्या ँ श्रयतु निष्कैवल्यमुक्थमन्यपावैस्तोभानुवैरा

जꣳ साम प्रतिष्ठा। अन्नरिक्षं ऋषयस्त्वा प्रथमजादेवयुरिवोमात्र्यावरिम्णा प्र

थन्तु विधर्त्ता चायमधिपतिष्ठ्यते त्वा सर्वे संविदाना नाकस्य पृष्ठे स्वर्गे लोके यजमान

ञ्च सादयन्तु ॥१३॥ अधिपत्नीरसि। बृहत्युदिशि श्रिते देवाः अधिपतयो बृहस्पतिर्

हौत्रीनाम प्रतिधर्त्ता त्रिणवत्रयस्त्रिꣳशौ त्वा स्तोमौ पृथिव्या ँ श्रयतां वैश्व

द्रास्तेदेवा ऽअधिपतयऽइन्द्रोहेतीनांप्रतिधर्त्ता पञ्चदश स्त्वा स्तोमः पृथिव्याꣳ
श्रयतु प्रऽउगमुद्वयमद्य पायेस्त ब्रह्मानुवह सामप्रतिष्ठित्याऽअन्तरिक्षऽऋषय
स्त्वा प्रथमजा देवेषु दिवोमात्रया वरिम्णा प्रथन्तु विधर्त्ता चायमधिपतिश्चते त्वास
र्वे संविदानानाकस्य पृष्ठे स्वर्गे लोके यजमानञ्च सादयन्तु ॥ १ ॥ सम्भ्राऽउस्रि प्रती
ची दिगादित्यास्तेदेवाऽअधिपतयो वरुणो हेतीनाम्प्रतिधर्त्ता सप्तदश स्त्वा स्तोमः
पृथिव्याꣳ श्रयतु मरुत्वतीयमुक्थमद्य पायेस्त ब्रह्मानुवह पृऽसामप्रतिष्ठित्या
ऽअन्तरिक्षऽऋषयस्त्वा प्रथमजा देवेषु दिवोमात्रया वरिम्णा प्रथन्तु विधर्त्ता

क्षिणा। विश्वकर्मा तस्सरथ सुनश्चरथे चित्रश्च सेनानी ग्रामण्यौ॥ मेनका
च सहजन्या चाप्सरसौ धातुधानाहेतीरक्षो ऽसि प्रहेतिस्ते ब्रो नमो ऽस्तु ते नो
वस्तु ते नो मृडयन्तु ते यन्निद्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दध्मः॥ १६॥ त्र्यम्बकश्चा
त। त्र्यम्बकश्चाहिश्च बुध्न्यश्चास्तस्सरथ श्रोतश्चासमरथश्च सेनानी ग्रामण्यौ॥
प्रम्लोचनीचानुम्लोचनीचाप्सरसौ ब्राह्मणाहेतिः सुपर्णः प्रहेतिस्ते ब्रो
नमो ऽस्तु ते नो वस्तु ते नो मृडयन्तु ते यन्निद्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दध्मः॥ १७॥ त्र्यम्बकं त्रयात॥ अयमुत्तरा संज्ञा हेतुस्तस्सुतास्तर्यश्चारिष्टनेमिश्च

रेवाग्निमारुतेऽ ॐ क्रौं अद्य अयेत्यत्र ब्राह्मणा शङ्करदेवतेसामनीप्रतिष्ठि
ता अरिष्टनेमिसप्तऋषयस्त्वाष्ट्रपमादेवेषु द्विजोमात्रया वृष्टिमणाप्रप
नुद्विधर्त्ता चायमधिपतिश्चते चासर्वेसंविषदानाना कस्पृष्टेहु गोत्रोदेवमे
मानश्चमास्यन्तु ॥१४॥ अथ स्पुरः ॥ अथस्पुरोहरिकेशः सूर्यरश्मिस्तस्यरथगु।
स्त्रश्चरथौजाश्चसेनानीग्रामण्यौ ॥ ॐ ऋक्षकस्पत्वाचऋतुस्त्वाचाप्सरा
सौदंष्ट्रावपशवोहेतिःपौरुषेयोवधःप्रहेतिस्तेभ्योनमोऽस्तुतेनोवन्तु
तेनोमृडयन्तुतेयान्द्विष्मोयश्चनोद्विष्टितमेषाजम्भेदध्मः ॥१५॥ अथ ह

९१

संहि॰ अग्ने। त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः॥२२॥ भुवो यज्ञस्य॥ भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्भिः सचसे शिवाभिः। दिवि मूर्धानं दधिषे स्वर्षां जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम्॥२३॥ अवावोध्वग्निः समिधा जनानां प्रतिधेनुमिवायती मुषासम्। यह्वा इव प्रवयामुज्जिहानाः प्रभानवः सिस्रते नाकमच्छ॥२४॥ अवोचाम कवये। अवो वामकवये मेधिराय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णे। गविष्टो नमसा स्तोममग्नौ दिवीव रुक्ममुरुचक्रमीळे॥२५॥ अयमिह॥ प्रथमो धायि धातृभिर्होता यजिष्ठो अध्वरेष्वीळ्यः

९१

सेनानी ग्रामण्यो ॥ घृतश्चा चीघृताची चाप्सरसावप्सरोहेति घृतिः प्रहेति स्तेभ्यो
नमो, अस्तुतेनो वनुतेनो मृडयन्तुतेयद्विष्मोयश्चनो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दध्मः ॥ १८
॥ अयमुपरि ॥ अयमुपर्यर्बुदः सुतसोमेजि ह्वसुषेण श्च सेनानी ग्रामण्यो ॥ उर्व
शी च पूर्वचित्तिश्चाप्सरसावप्सरोहेति विद्युत्प्रहेति स्तेभ्यो नमो, अस्तुतेनो
वनुतेनो मृडयन्तुतेयद्विष्मोयश्चनो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दध्मः ॥ १९ ॥ अग्नि ।
मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्याः अयम् ॥ अपां रेतांसि जिन्वति ॥ २० ॥ अय
मग्निः ॥ सहस्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः ॥ मूर्धा कवीरयीणाम् ॥ २१ ॥ त्वाम

उस्मदेसमिद्यसेस्मनोवसुन्नाभर॥३०॥त्वाचित्रश्रवस्तमम्त्वाचित्रश्रव
स्तमहवन्तेद्विलुजन्तवः॥शोचिष्केशम्पुरुष्प्रियाग्नेहव्याडुद्वाहोतवे॥३१॥
एनावः॥एनावोः अग्निनमसोजोनिषात्तमाहुवे॥प्रियचेतिष्ठमरतिंस्वध्व
रम्विश्वस्यदूतममृतम्॥३२॥विश्वस्यदूतममृतम्॥विश्वस्यदूतममृतम्विश्व
स्यदूतममृतम्॥सयोजसेतेः अरुषाविश्वभोजसासदुद्वत्वाहुतः॥३३
॥सदुद्वत्वा॥सदुद्वत्वाहुतः॥सदुद्वत्वाहुतः॥सुब्रह्माणुरः सुसमीव एम
सूनाहेवहःराधोजनानाम्॥३४॥अग्नेः वोनस्यगोमन्तंशानःसहस्रोषहो॥ ९५२

अग्नेः॥ षमग्नेवाजोभगवोविश्वरूपसुधन्वेनेषुचित्रस्तिग्मशृङ्गेविशे॥२घ॥जनस
गोपाः॥जनसगोपाः अजनिष्टष्टाजनिष्टाग्निः सुरूपः सुविताय नव्यसे॥ सु
तप्वतीकोदृहताद्दिविस्पृशा युमद्भिर्भाति भरते ब्रुः शुचिः॥५७॥त्वामग्नेः। त्वा
मग्ने अङ्गिरसो गुहाहितमन्वविन्दन्छिश्रियाणं वने॥सजायसे
मथ्यमानः साहोमहत्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः॥२ च॥सखायः सम्॥
सखायः संवः समग्नमिषणं स्तोमं अग्नये॥ वर्षिष्ठाय शितो नामृजीनत्रे
सहस्वते॥२९॥सद्दिसमिना सद्दिसमिद्युवसे वृषन्नग्ने विश्वान्यर्य आ॥३

शवोत्तन्निन्मासोद्वाजिनः इषꣳ स्तोतृभ्यः आभर ॥४१॥ सोः अग्निः ॥ सोः अग्नि ष्वोषि
सुग्रीवो संभ्यमावन्निधेनवः ॥ समर्वन्तोरघुद्रुवः सꣳसुजातासः सूरयः इषꣳ स्तोतृभ्यः
आभर ॥४२॥ उभेसुश्चन्द्र ॥ सुर्प्पिषोद्वीश्रीणीषः आसनि ॥ उतोनः उभ्युपूर्व्या उक्षो
पुशवसस्पतः इषꣳ स्तोतृभ्यः आभर ॥४३॥ अग्नेतम ॥ अग्नेतमद्याश्वनस्तोमैः क्रतु
नमुद्रुः हृदिस्पृशम ॥ ऋध्यामात्वोहैः ॥४४॥ अधाहि ॥ अधा ह्यग्ने क्रतोर्भद्रस्य
स्पृहतस्यसाधोः ॥ रथीर्ऋतस्यबृहतोबभूथ ॥४५॥ एभिर्भवः एभिर्नो अर्कैर्भवानो
अर्वाङ्ग्वणिज्योतिः ॥ अग्नेविश्वेभिः सुमनाः अनीकैः ॥४६॥ अग्निः होतारम् ॥ अग्नि

अस्मे धेहि जातवेदो महि श्रवः ॥ ३४ ॥ सदृध्रीचः ॥ सदृध्रीचो वसुक्र विरग्नि
रीडे न्योगिरा ॥ ऐवर स्म ब्रह्मणा कर्दीहि ॥ ३५ ॥ तपोरजन ॥ तपोरजन्नु
तत्रमनाग्ने ऽवसोरनोषसः ॥ सातिमेजग्नरज्ञसोदह प्रति ॥ ३७ ॥ भद्रोनः भद्रे
नो अग्निराहुतो भद्रा राति सुभग भद्रो अध्वरः ॥ भद्रा उत प्रशस्तयः ॥ ३८ ॥
भद्रा उत ॥ प्रशस्तयो भद्रमनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये ॥ येना समत्सु सासहः ॥ ३९ ॥
येना समत्सु ॥ सासहो वसिष्ठ राजद्विहमरि राडेतास ॥ ब्रुनेमाते अग्निष्टुभिः ॥
॥ ४० ॥ अग्नि नम ॥ अग्नि नमन्त्रेयो ह्यसुरस्तं मं प्रनिधे नवः ॥ अस्तम वैन्नः आ

क्रीभिरनुगच्छेमदेवाः पुत्रैर्भ्रातृभिरुतवाहिरण्यैः॥ नाकङ्गच्छानाः सुकृतस्य लोकेतृतीयेपृष्ठेऽधिरोचनेदिवः॥५०॥ आवाचः॥ आवाचोमध्यमरुहद्धुरण्युरयमग्निः सम्प्रतिग्रभ्णीकिताः॥ पृष्ठेपृथिव्याहितोदविद्युतदधस्मदङ्गुणांब्बेपृतन्यवः॥५१॥ अयमग्निः॥ अयमग्निर्वीरतमोह्यपोधाः सहस्रिणो घोतनामप्रयुच्छन्॥ द्विजा

जमानः सरिरस्यमध्यऽउपप्रियाहिदिव्याविधाम॥५२॥ सम्राज्यवङ्गुपसम्त्वया

ताग्मेपयोरेवयानाञ्छृणुद्वम॥ पुनःकृण्वानापितरायुवानान्वानाणांसीत्वपितनुं

ः होतारम्मन्येदासवन्तम्बसुः सुनुः सहसोजातवेदसम्विप्रन्नजातवेदसम्॥ यऽउ ईं॥
यासद्वरोदेवोदेवोऽआदृपा॥ घृतस्यजिह्वाहिमनुदाहशोचिषाजुहोनस्यसर्पिषः॥ ४७
॥ अग्नेत्वम्॥ अग्नेत्वन्नोऽअन्तमउतत्राताशिवोभवावरुथ्यः॥ वसुरग्निर्वसुश्रवाऽअ
च्छानक्षिद्युमन्तमर्दरयिन्दाः॥ नत्वाशोचिष्टदीदिवःसुम्नायनूनमीमहेसक्षिजम्॥ ४८
येनऽऋषयःयेनऽऋषयस्तपसासत्रमायन्निन्धानाऽअग्निंस्वराभरन्नः॥ तस्मि
न्नहन्निरधेनाकेऽअग्निंयमाहुर्मनवस्तीर्णबर्हिषम्॥ तधर्णि तम्पत्नीभिः तम्प्र

संहि० या देवतया ङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम् ॥ ५७ ॥ परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवस्पृष्ठे ज्योतिष्मतीम् ॥
विश्वस्मै प्राणापानाय व्यानायविश्वं ज्योतिर्भूयासं ॥ सूर्यस्तेधिपतिस्तयादेव
९८ तया ङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद ॥ ५८ ॥ लोकम्पृण छिद्रम्पृण योसीदद्ध्रुवा त्वम् ॥ इन्द्राग्नी त्वा बृ
हस्पतिरस्मिन्योनावसीषदन् ॥ ५९ ॥ ता अस्य ॥ ता अस्य सुदुघे ॥ हंसः सोमं श्री
णन्ति पृश्नयः ॥ जन्म देवानां विशस्त्रिष्वारोचने दिवः ॥ ६० ॥ इन्द्रस्त्रिष्वाः इन्द्रस्त्रिष्वाः
अवीवृधन्त समुद्रव्यचसङ्गिरः ॥ रथीतमं रथीनां वाजानां सत्पतिम् ॥ ६१ ॥ ओषधयः एम
॥ ओषधयो नय वसोविष्प स्पराम हः ॥ सम्भरणं द्युस्थानं ॥ आदीस्य घानो अनु ९५

मेतम् ॥ ५३ ॥ उद्बुध्यस्व ॥ उद्बुध्यस्वाग्ने प्रतिजागृहि त्वमिष्टापूर्ते सꣳसृजेथामयञ्च ॥
अस्मिन्त्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवा यजमानश्च सीदत ॥ ५४ ॥ येन वहसि सहस्रं येनाग्ने सर्ववेदसम् ॥ तेनेमं यज्ञं नो नय स्वर्देवेषु गन्तवे ॥ ५५ ॥ अयन्ते अयन्ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातोऽरोचथाः ॥ तं जानन्नग्न आरोहाथा नो वर्द्धया रयिम् ॥ ५६ ॥ तपसश्च ॥ तपस्यश्च शैशिरावृतूऽ अग्नेरन्तःश्लेषोऽसि कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पन्तामापोऽओषधयः कल्पन्तामग्नयः पृथङ्मज्जेथापसंवृताः ॥ येऽअग्नयः समनसोन्तरा द्यावापृथिवीऽइमे शैशिरावृतूऽअभिकल्पमानाऽइन्द्रमिव देवाऽअभिसंविशन्तु

मुतते नमः १ या ते रुद्र शिवा तनूरघोरापापकाशिनी तया नस्तन्वा शन्तमया गिरिशन्ता
भिचाकशीहि २ यामिषुं गिरिशन्त हस्ते बिभर्ष्यस्तवे शिवां गिरित्र तां कुरु
माहिꣳसीः पुरुषं जगत् ३ शिवेन वचसा त्वा गिरिशाच्छावदामसि यथानः सर्वमिज्जग
दयक्ष्मꣳ सुमनाऽ असत् ४ अध्यवोचत् अधिवक्ता प्रथमो दैव्यो भिषक्
अहीꣳश्च सर्वाञ्जम्भयन्त्सर्वाश्च यातुधान्योऽधराचीः परा सुव ५ असौ यः असौ
ताम्रो अरुण उत बभ्रुः सुमङ्गलः ये चैनꣳ रुद्रा अभितो दिक्षु श्रिताः सहस्रशो
वैषां हेडऽ ईमहे ६ असौ यो वः सर्पो नीलग्रीवो विलोहितः उतैनं

वातिशोचिरधस्मत्ते व्रजनङ्कृष्ण्वमस्ति ॥ ६२ ॥ आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन महेरणाय चक्षसे ॥ यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः उशतीरिव मातरः ॥ तस्मा अरङ्गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ आपो जनयथा च नः ॥ ६३ ॥ परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवस्पृष्ठे व्यचस्वतीं प्रथस्वतीं दिवो धर्त्तासि दिवं दृंह दिवं मा हिंसीः ॥ विश्वस्मै प्राणायापानायव्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय ॥ सूर्यस्त्वाभिपातु मह्यास्त्वा छर्दिषा पातु नमो वातायाधिपतये नमो वातस्य देवतायै ॥ ६४ ॥ सहस्रस्य प्रमासि सहस्रस्य प्रतिमासि सहस्रस्योन्मासि सहस्रस्योन्मासि सहस्राय त्वा ॥ ६५ ॥ इति संहितापाठे पंचदशोध्यायः ॥ नमस्ते ॥ नमस्ते रुद्र मन्यव उतो त इषवे नमः ॥ बाहुभ्या

संहि० नास्मुखा शिवोनः सुमनाभवः ॥ १३ ॥ नमस्ते नमस्तऽ आयुधायानातताय धृष्णवे उभाभ्या
मुतते नमो बाहुभ्यां तवधन्वने १४ ॥ मानः मानोमहोतमुतमानोऽअर्भकम्मानऽउक्षन्त
मुतमानऽउक्षितम् ॥ मानोवधीः पितरम्मोतमातरम्मानः प्रियास्तन्वोरुद्ररीरिषः ॥ १५ ॥
मानस्तोके तनये मानऽआयुषि मानोगोषु मानोऽअश्वेषु रीरिषः ॥ मानोवीरान्रुद्रभा
मितोवधीर्हविष्मन्तः सदमित्त्वाहवामहे १६ ॥ नमोहिरण्यबाहवे सेनान्ये दिशाञ्च
पतये नमोनमोवृक्षेभ्योहरिकेशेभ्यः पशूनाम्पतये नमोनमः शष्पिञ्जराय त्विषीमते राम
पत्वीनाम्पतये नमोनमोहरिकेशायोपवीतिने पुष्टानाम्पतये नमोनमोवभ्लुशाय नमो ९७

क्रोपाः अदृश्रन्नदृश्रन्नुदहार्ष्मः सदृष्टो मृडयासि नः ॥ ७ ॥ नमोस्तु नमोस्तु नीलग्रीवाय
सहस्राक्षाय मीढुषे ॥ अथो येऽस्य सत्वानो हन्तेभ्योकरन्नमः ॥ ८ ॥ प्रमुञ्च धन्वनस्त्वमुभयोरार्त्न्योर्ज्याम् ॥ याश्च ते हस्त इषवः परा ता भगवो वप ॥ ९ ॥ विज्यं धनुः कपर्दिनो विशल्यो बाणवाँ उत ॥ अनेशन्नस्य याः इषवः आभुरस्य निषङ्गधिः ॥ १० ॥
या ते हेतिर्मीढुष्टम हस्ते बभूव ते धनुः ॥ तया अस्मान्विश्वतस्त्वमयक्ष्मया परिभुज ॥ ११ ॥
परि ते ॥ परि ते धन्वनो हेतिरस्मान्वृणक्तु विश्वतः ॥ अथो य इषुधिस्तवारे अस्मन्निधेहि तम् ॥ १२ ॥ अवतत्य धनुः अवतत्य धनुष्टः सहस्राक्ष शतेषुधे ॥ निशीर्य शल्यानां

संहि॰ रिव श्वेतेभ्यो नमो नमो निषङ्गिणे इषुधिमते नमो नमः स्रुका
विद्भ्यो जिघांसद्भ्यो मुष्णतां पतये नमो नमो सिमद्भ्यो नक्तं चरद्भ्यो विकृन्तानां पतये न
मः ॥ ११ ॥ नमः उष्णीषिणे गिरिचराय कुलुञ्चानां पतये नमो नमः इषुमद्भ्यो धन्वाविभ्यश्च
वो नमो नमः आतन्वानेभ्यः प्रतिदधानेभ्यश्च वो नमो नमः आयच्छद्भ्यो विसृजद्भ्यश्च
वो नमो नमो विसृजद्भ्यो विव्याधिनीभ्यश्च वो नमो नमः स्वपद्भ्यो जाग्रद्भ्य
श्च वो नमो नमः शयानेभ्यः आसीनेभ्यश्च वो नमो नमः तिष्ठद्भ्यो धावद्भ्यश्च वो नमो नमः एक॰
मः सभाभ्यः ॥ १३ ॥ नमः सभाभ्यः सभापतिभ्यश्च वो नमो नमो अश्वेभ्यो अश्वपतिभ्यश्च वो नमो नमः एक॰

व८ब्भ्रुशाय ब्याधिमे न्नानाम्पतये नमो नमोभवस्य हेत्यै जगतां पतये नमो नमोरुद्रायातता
यिने क्षेत्राणां पतये नमो नमः सूतायाहन्त्यै वनानां पतये नमो नमो रोहिताय ॥१८॥ नमो
रोहिताय स्थपतये वृक्षाणां पतये नमो नमो भुवन्तये वारिवस्कृतायौषधीनां पतये नमो
नमो महिषाय द्वीपिनां पतये नमो नमः उ त्स्वैर्घोषायाक्रन्दयते पत्तीनां पतये
नमो नमः कृत्स्नवीतयाय ॥१९॥ नमः कृत्स्नवीतयाधावते सत्त्वनां पतये नमो नमः सह
मानाय निव्याधिन आव्याधिनीनां पतये नमो नमो निषङ्गिणे कक्कुभाय स्तेनानां पतये
नमो नमो निचेरवे परिचराय आरण्यानां पतये नमो नमो वञ्चते ॥२०॥ नमो वञ्चते प

स्वब्भ्यः ॥ २७ ॥ नमः स्वब्भ्यः स्वपतिभ्यः स्वपतिभ्यो नमो नमो भवाय च रुद्राय च नमः शर्वाय च प१
शुपतये च नमो नीलग्रीवाय च शितिकण्ठाय च नमः कपर्दिने २८ नमः कपर्दिने च व्यु
प्तकेशाय च नमः सहस्राक्षाय च शतधन्वने च नमो गिरिशयाय च शिपिविष्टाय च नमो
मीढुष्टमाय चेषुमते च नमो ह्रस्वाय २९ नमो ह्रस्वाय च ह्रस्वतराय च नमो बृहते च वर्षीय
से च नमो वृद्धाय च सवृधे च नमोग्र्याय च प्रथमाय च नमः आशवे ३० नमः आशवे चा
जिराय च नमः शीघ्राय च शीभ्याय च नमः ऊर्म्याय च अवस्वन्त्याय च नमो नादेयाय च द्वी
प्याय ३१ नमो ज्येष्ठाय च कनिष्ठाय च नमः पूर्वजाय च अपरजाय च नमो मध्यमाय च नम

आव्याधिनीभ्योविविध्यन्तीभ्यश्चवोनमोनमः उग्रणाभ्यस्तृंहतीभ्यश्चवोनमोन
मोगणेभ्यः॥ २४॥ नमोगणेभ्योगणपतिभ्यश्चवोनमोनमोव्रातेभ्योव्रातपतिभ्यश्चवोन
मोनमोगृत्सेभ्योगृत्सपतिभ्यश्चवोनमोनमोविरूपेभ्योविश्वरूपेभ्यश्चवोनमोनमः
सेनाभ्यः॥ २५॥ नमः सेनाभ्यःसेनानिभ्यश्चवोनमोनमोरथिभ्योऽरथेभ्यश्चवोनमोन
मःक्षत्तृभ्यःसंग्रहीतृभ्यश्चवोनमोनमोमहद्भ्योऽर्भकेभ्यश्चवोनमः॥ २६॥
नमस्तक्षभ्यः॥ नमस्तक्षणेभ्योरथकारेभ्यश्चवोनमोनमःकुलालेभ्यःकर्मारेभ्यश्च
वोनमोनमोनिषादेभ्यःपुञ्जिष्टेभ्यश्चवोनमोनमःश्वनिभ्योमृगयुभ्यश्चवोनमोनमः

संहि० यच नमः कादृश्याय च नीप्याय च नमः कुल्याय च सरस्याय च नमो नादेयाय च वैशन्ताय
च नमः कूप्याय ३७ नमः कूप्याय च अवट्याय च नमो वीध्राय च अतप्याय च नमो मेघ्य
याय च विद्युत्याय च नमो वर्ष्याय च अवर्ष्याय च नमो वात्याय ३८ च नमो वात्याय च रे
ष्म्याय च नमो वास्तव्याय च वास्तुपाय च नमः सोमाय च रुद्राय च नमस्ताम्राय च अरुणा
य च नमः शङ्गवे ३९ नमः शङ्गवे च पशुपतये च नमः उग्राय च भीमाय च नमो ग्रसेवधा
य च दूरेवधाय च नमो हन्त्रे च हनीयसे च नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यो नमस्ताराय ४० नमः तार
शम्भवाय च मयोभवाय च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च १००

१००

पगल्भाय च नमो जघन्याय च बुध्न्याय च नमः सोभ्याय ॥ ३२ ॥ नमः सोभ्याय च प्रतिसर्याय
च नमो याम्याय च क्षेम्याय च नमः श्लोक्याय चावसान्याय च नमः कर्व्याय च खल्य
ल्याय च नमो वन्याय ॥ ३३ ॥ नमो वन्याय च कक्षाय च नमः श्रवाय च प्रतिश्रवाय च नमः
आशुषेणाय चाशुरथाय च नमः शूराय चावभेदिने च नमो बिल्मिने ॥ ३४ ॥ नमो बिल्मिने
च कवचिने च नमो वर्म्मिणे च वरूथिने च नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय च नमो दुन्दुभ्याय
चाहनन्याय च नमो धृष्णवे ॥ ३५ ॥ नमो धृष्णवे च प्रमृशाय च नमो निषङ्गिणे चेषुधिमते
च नमस्तीक्ष्णेषवे चायुधिने च नमः स्वायुधाय च सुधन्वने च ॥ ३६ ॥ नमः स्रुत्याय च पथ्या

संहि० दाय च नमः उ दुरमाणाय च अभिघ्नते च नमः आखिदते च प्रखिदते च नमः इषुकृद्भ्यो
धनुष्कृद्भ्यश्च वो नमो नमो वः किरिकेभ्यो देवानां हृदयेभ्यो नमो विचिन्वत्केभ्यो नमो
विक्षिणत्केभ्यो नमः आनिर्हतेभ्यः ४६ द्रापे अन्धसः द्रापे अन्धसस्पते दरिद्रन्
ललोहित आसां प्रजानामेषां पशूनां मा भेर्मारो मो च नः किञ्च नाममन्त ४७ इमा
रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयद्वीराय प्रभरामहे मतीः यथा शमसद्द्विपदे चतुष्पदे विश्वं
पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम् ४८ यानि रुद्र शिवानि तनूः शिवा विश्वाहा भेषजी एम०
शिवा रुद्रस्य भेषजी तया नो मृड जीवसे ४९ परि नः परि नो रुद्र हेतिर्वृणक्तु परि त्वे १०१

४१ नमः पार्य्याय चावार्य्याय च नमः प्रतरणाय चोत्तरणाय च नमस्तीर्थ्याय च।
कूल्याय च नमः शष्प्याय च फेन्याय च नमः सिकत्याय ॥ ४२ नमः सिकत्याय च।
प्रवाह्याय च नमः किंशिलाय च क्षयणाय च नमः कपर्दिने च पुलस्तये च नमः इ
रिणाय च प्रपथ्याय च नमो व्रज्याय ॥ ४३ नमो व्रज्याय च गोष्ठ्याय च नमस्तल्प्याय
च गेहाय च नमो हृदय्याय च निवेश्याय च नमः काट्याय च गह्वरेष्ठाय च नमः शुष्क
काय ॥ ४४ ॥ नमः शुष्कलाय च हरित्याय च नमः पांसव्याय च रजस्याय च नमो लो
प्याय चोलप्याय च नमः ऊर्व्याय च सूर्व्याय च नमः पर्णाय ॥ ४५ नमः पर्णाय च पर्णशा

न्म ह स्पर्णि वै नरिक्षेभवाः अधि तेषां सहस्रयोजनेवधान्वानि तन्मसि ॥ ५५
नीलग्रीवाः शितिकण्ठाः नीलग्रीवाः शितिकण्ठा दिवꣳ रुद्रा उपश्रिताः तेषां
सहस्रयोजनेवधन्वानि तन्मसि ॥ ५६ नीलग्रीवाः शितिकण्ठाः शर्वा अधः
क्षमाचराः तेषां सहस्रयोजनेवधन्वानि तन्मसि ॥ ५७ ये वृक्षेषु शष्पिञ्जरा
नीलग्रीवा विलोहिताः तेषां सहस्रयोजनेवधन्वानि तन्मसि ॥ ५८ ये भूतानां
म् ॥ ये भूतानामधिपतयो विशिखासः कपर्दिनः तेषां सहस्रयोजनेवधन्वा
नि तन्मसि ॥ ५९ ये पथाम् ॥ ये पथां पथिरक्षय ऐलबृदाः आयुर्युधः तेषा

पसंदुर्म्मतिरघायोः॥ अवास्मिन्नामघवन्नस्तनुष्वमीढुस्तोकायतनयायमृ॥
५०॥ मीढुष्टमशिवतम॥ शिवोनः सुमनाभव॥ परमेवृक्षऽआयुधन्निधायकृत्तिं
वसानऽआचरपिनाकम्बिभ्रदागहि॥ ५१॥ द्विकिरिद्विलोहित॥ द्विकिरिद्विलो
हितनमस्तेऽअस्तुभगवः॥ पास्तेसहस्रंहेतयोन्यमस्मन्निवपन्तुताः॥ ५२॥ सहस्रा
णिसहस्रशः॥ सहस्राणिसहस्रशोवाहोस्तवहेतयः॥ तासामीषानोभगवःपरा
चीनामुखाकृधि॥ ५३॥ असङ्ख्याताःसहस्राणि॥ असङ्ख्याताःसहस्राणियेरुद्राःअ
धिभूम्याम्॥ तेषांꣳसहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि॥ ५४॥ अस्मिन्महत्यर्णवे॥ अस्मि

संहि० दशप्राचीर्दशदक्षिणादशप्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वाः तेभ्योनमोऽस्तुतेनोव।
न्तुतेनोमृडयन्तुतेतपन्तुयमस्मानोद्वेष्टितमेषाञ्चमेदध्मः ६५ नमोस्तुरुद्रेभ्यो
येपृथिव्यांयेषामन्नमिषवः तेभ्योदशप्राचीर्दशदक्षिणादशप्रतीचीर्दशोदीच्ची
दशोर्ध्वाः तेभ्योनमोऽस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्तुयमस्मानोद्वेष्टितमेषाञ्च
मेदध्मः ६६ इतिसंहितापाठेषोडशोध्यायः अश्मन्नूर्जमश्मन्नूर्जमम
वतेशिश्रियाणामद्भ्यऽओषधीभ्योवनस्पतिभ्योऽधिसम्भृतम्पयः आनःइषमूर्ज
न्धत्तमरुतःसंरराणाऽअश्मंस्तेतुम्मयितउर्गपिनृष्मस्तेषुगृहेषुतु ॥ १०३

ण्ं सहस्रयोजने वध न्वानि तन्मसि ॥ ६ ॥ येनी र्ष्पानि प्रचरन्ति सूकाहस्ता
निषङ्गिणः ॥ तेषाण्ं सहस्रयोजने वध न्वानि तन्मसि ॥ ६ ॥ ये नेषु ष्ठिविद्धन्ति यात्रे
षु पिबतोजनान् ॥ तेषाण्ं सहस्रयोजने वध न्वानि तन्मसि ॥ ६ ॥ षः एतावन्तः षः एता
वतश्च भूयाण्ं सश्च दिशोरुद्धाधितस्थिरे ॥ तेषाण्ं सहस्रयोजने वध न्वानि तन्मस
सि ॥ ६ ॥ नमोस्तु रुद्रेभ्यो ये दिवि येषां वर्षमिषवः ॥ तेभ्यो दश प्राचीर्दश दक्षिणा दश
प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वाः ॥ तेभ्यो नमोः अस्तु ते नो वन्तु ते नो मृडयन्तु ते यद्विष्मो यश्च
नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दध्मः ॥ ६ ॥ नमोस्तु रुद्रेभ्यो ये न्तरिक्षे येषां वात इषवः ॥ तेभ्यो

संहि० कितामिरागहिसेमन्नोप्रजम्पावकवर्णःशिवङ्घिः॥ ६॥ अपामिदम् अपामिदम्यपनःस
मुद्रस्यनिवेशनम्॥ अन्यांस्ते अस्मन्नपनुहेतयःपावकोऽअस्मभ्यंशिवोभव॥ ७॥ अग्ने
पावकोरोचिषामन्त्रयादेवजिह्वया॥ आदेवान्त्रक्षियक्षिच॥ ८॥ समःपावकहीदिवोग्नेदे
वाँइहावह॥ उपयज्ञंहविश्चनः॥ ९॥ पावकयाःपावकयाश्चिन्तयन्त्याकृपाद्वाम
उरुचःषसोनभानुना॥ तूर्वन्नयामन्नेतशम्यूरणु॥ आयोघृणेनतत्षाणोऽअजरः॥ १०॥ न
मस्ते नमस्तेहरसेशोचिषेनमस्ते॥ अस्त्वर्चिषे॥ अन्यांस्ते अस्मन्नपनुहेतयःपावकोऽअस्म
भ्यंशिवोभव॥ ११॥ नृषदेवेट् नृषदेवेऽप्सुषदेवेट्हृदिषदेवेठ्नसदेवेट्हृविदेवेट्॥ १२॥ षदे

॥१॥ इमामे॰ अग्न॰ इष्टकाधेनवः सन्त्वेका च दश च दश च शत च शत च सहस्र च सहस्र
च अयुत च अयुत च नियुत च नियुत च प्रयुत च अर्बुद च न्यर्बुद च समुद्र च मध्य च अन्त
च परार्द्ध च एतामे॰ अग्न॰ इष्टकाधेनवः सन्त्वमुत्रामुष्मिंल्लोके ॥२॥ ऋतवस्य॰ ऋतावृ
धः ॥ ऋतवस्य॰ ऋतावृध ऋतुशस्य॰ ऋतावृधः ॥ घृतश्चुतो मधुश्चुतो विराजो नाम का
मदुघाः अक्षीयमाणाः ॥३॥ समुद्रस्य त्वा समुद्रस्य त्वावकयाग्ने परि व्ययामसि ॥ पावको
॰ अस्मभ्यं शिवो भव ॥४॥ हिमस्य त्वा जरायुणाग्ने परि व्ययामसि ॥ पावको॰ अस्मभ्यं
शिवो भव ॥५॥ उप॰ स्मसृत उप॰ स्मसृत उपवेत सेवतरदीष्या ॥ अग्ने पित्रमपामसि माहूकि

संहि॰ नः प्रथम छुद्वरा शं आविवेश ॥ १७ ॥ किꣳ स्वित् किꣳ स्वित् आसीदधिष्ठानमार
म्भणꣳ कतमत् स्वित् कथासीत् यतो भूमिं जनयन् विश्वकर्मा विद्यामौर्णोन्महिना
विश्वचक्षाः ॥ १८ ॥ विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतो बाहुरुत विश्वतस्पात्
सम्बाहुभ्यां धमति सम्पतत्रैर्द्यावाभूमी जनयन् देव एकः ॥ १९ ॥ किꣳ स्वित्
किꣳ स्वित् कथासीत् कथासीत् यतो भूमिं जनयन् विश्वकर्मा विश्वचक्षुः मनीषिणो
मनसा पृच्छतेदु तद्यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन् ॥ २० ॥ या ते धामानि परमाणि या
वमा या मध्यमा विश्वकर्मन्नुतेमा शिक्षा सखिभ्यो हविषि स्वधावः स्वयंयजस्व ॥ १०५

वाः षेदेवादेवानांप्रज्ञिपायज्ञिपानाꣳसम्वत्सरीणमुपभागमासते अहुतादोह
विषोपजेः अस्मिन्त्स्वयम्पिवतुमधुना घृतस्य १३ षेदेवाः षेदेवादेवेष्वधिदेव
त्वमायन्त्रेवत्मणाःपुरःएतोरोः अस्य षेओनऋतेपवन्ते धामकिञ्चनन्ततेदि
वोनपृथिव्याः अधिस्नुषु १४ प्राणदाः अपानदाः प्राणदाः अपानदाआनदा
श्चोदाश्चरिवोदाः अन्यास्तेः अस्मन्नपन्तुहेतयःपावकोः अस्मभ्यꣳशिवोभव
१५ अग्निस्तिग्मेन शोचिषायासद्विश्वन्न्यत्रिणम् अग्निर्नोद्वनतेरयिम् १६ य
ऽइमाद्विश्वाभुवनानिजुह्वदृषिर्होतान्यसीदत्पितानः सः आशिषाद्रविणमिच्छमा

संहि० धाता परमोत स दृक्ष नेषामिष्टानि समिषा मदन्ति यत्रा सप्तऽ ऋषीन्परएकमाहुः २६ यो नः पि
ता जनिता यो विधाता धामानि वेद भुवनानि विश्वा यो देवानां नामधाऽ एकऽ एव तꣳ सम्प्रश्न
भुवना यन्त्यन्या २७ तऽ आयन्तऽ आयजन्त द्विणꣳ समस्माऽ ऋषयः पूर्वजरिता ये नः पू
ना अ सूर्ते सूर्ते रजसि निषत्ते येभूतानि समकृण्वन्विमानि २८ पुरोदिवो वा पुरऽ एना
पृथिव्या पुरो देवेभिरसुरैर्यदस्ति कꣳ स्विद्गर्भं प्रथमं दध्रऽ आपो यत्र देवाः सम
पश्यन्त पूर्वे २९ तमित् तमिद्गर्भं प्रथमं दध्रऽ आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे अ
ग्नस्य नाम्नाभवन्नेकमप्यितं यस्मिन्विश्वानि भुवनानि तस्थुः ३० न तद्न तद्वि दाथ

जस्वत न्व स्वधानः ॥ २१ ॥ विश्वकर्म्म ऋविषा द्यावधानः स्वयं यजस्व पृथिवीमुत द्याम् मुह्य त्वन्मे अमितः सपत्ना इहास्माकम्मघवा सूरिरस्तु ॥ २२ ॥ ब्राचस्पतिम् ब्राचस्पति विश्वकर्म्माणमूतये मनोजुवमद्या हुवेम सनो विश्वानि हवनानि जोषद्विश्वशम्भूरवसे साधुकर्म्मा ॥ २३ ॥ विश्वकर्म्म ऋविषा विश्वकर्म्म ऋविषा वर्द्धनेन त्रातारमिन्द्रमकृणोरवध्यम् तस्मै विशः समनमन्त पूर्वीरयमुग्रो विहव्यो यथासत् ॥ २४ ॥ वसुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेने अजनन्नम्नमाने यदेदन्ता अददृहन्त पूर्व्व आदिद्यावापृथिवी अप्रथेताम् ॥ २५ ॥ विश्वकर्म्मा विमहाः विश्वकर्म्मा विमनाः आ ध्दृहाया धाता वि

संहि० निहिताभिरस्ता ३५ बृहस्पतेपरि बृहस्पतेपरिदीयास्यैनरस्तोहामित्राशँ॑ अपवाध
मानः अभ्यजेन्सेनाः प्रमृणेषु धन्वनयन्नस्माकमेऽवितारस्यानाम् ३६ बलविज्ञा
यस्यविरः बलविज्ञायस्यविरः प्रवीरः सहस्वान्वाजीसहमानउग्रः अभिवीरोऽभि
सत्वासहोजाजैत्रमिन्द्रथमातिष्ठगोविन् ३७ गोत्रभिदङ्गोविदम्णोत्रभिदङ्गोवि
दम्वज्रबाहुजयन्नमज्ज्मप्रमृणन्नमोजसा इमꣳसजाताअनुवीरयध्वमिन्द्रꣳसा
खापोऽअनुसꣳरभध्वम् ३८ अभिगोत्राणि अभिगोत्राणिसहसागाहमानोदयो
वीरःशतमन्युरिन्द्रः दुश्च्यवनःपृतन्याषाऽयुध्योस्माकꣳसेनाऽअवतुप्रयुत्सु ३९

पऽइमाजजानान्युष्माकमन्तरम्चभूव नीहारेणप्रावृताजल्प्याचासुतृपऽउक्थशा
सश्चरन्ति ३३१ विश्वकर्म्माहि विश्वकर्म्मा स्याजनिष्टदेवऽआदित्यर्षीऽअ
भवद्द्वितीयः तृतीयःपिताजनितौषधीनामपाङ्क्ष्वर्ब्रह्मात्रधात्सुरत्नाः ३२ आशुःशिशा
नःआशुःशिशानोवृषभोनभीमोघनाघनःक्षोभणःश्चर्षणीनाम्सङ्क्रन्दनोनिमिषऽए
कवीरःशतऽसेनाऽअजयत्साकमिन्द्रः ३३ सङ्क्रन्दनेनानिमिषेणजिष्णुनायुत्कारेणदुश्च्यव
नेनधृष्णुना तदिन्द्रेणजयतातत्सहध्वंयुधोनरऽइषुहस्तेनवृष्ण्या ३४ सऽइषुहस्तैःसह
निषङ्गिभिर्वशीसंस्रष्टासयुधऽइन्द्रोगणेनसऽसृष्टजित्सोमपावाबुधाद्युग्रधन्वाप्र

संहि॰ अप्पेपरेहि अभि प्रेहि न दृहह्रु शो कैरघो नामि त्रा स्तमसा सचन्ताम् ४४ अवसृष्टा
परा पत शरव्ये ब्रह्मसंशिते गच्छामित्रान्प्रपद्यस्वमामीषाङ्कञ्चनोच्छिषः ४५ प्रेत
प्रेता जयतानर इन्द्रो वः शर्म्मयच्छतु उग्राव: सन्तु बाहवोनाधृष्या यथासथ ४६ असौ
या सेना मरुतः परेषाम अभ्यैतिन ओजसा स्पर्द्धमाना तां कृत्तमसापव्रतेन यथामी
अन्धो अन्यन्न जानन् ४७ यत्रबाणाः सम्पतन्ति कुमारा विशिखा इव तत्र इन्द्रो ब
हस्पतिरदितिः शर्म्मयच्छतु विश्वाहा शर्म्मयच्छतु ४८ सर्म्माणि ते मर्म्माणि ते वर्म्म राम॰
णा छादयामि सोमस्त्वा राजामृतेनानुवस्ताम् उरो वरीयो वरुणस्ते कृणोतु जयन्तु त्वा १०८

108

इन्द्रः आसाम् ॥ इन्द्रः आसान्नेता बृहस्पतिर्दक्षिणायज्ञः पुरः एतु सोमः देवसेनानामभि
भञ्जतीनाञ्जयन्तीनाम्मरुतो यन्त्वग्रम् ॥ ४० ॥ इन्द्रस्य व्यस्तः ॥ इन्द्रस्य व्यस्तो वरुणस्य रा
ज्ञः आदित्यानाम्मरुताञ्च शर्द्धः उग्रम् महामनसाम्भुवनच्यवानाञ्घोषो देवानाञ्जयता
मुदस्थात् ॥ ४१ ॥ उद्धर्षय ॥ मघवन्नायुधा नुत्सत्वनाम्मामकानाम्मनाञ्सि ॥ उत्तिष्ठ ब्रह्म
णस्पते देवयन्तस्त्वेमहे उपप्रयन्तु मरुतः सुदानव इन्द्रप्रासहा विषासहिं ॥ ४२ ॥ अस्माकमिन्द्रः ॥ अस्माकमिन्द्रः
समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ताजयन्तु ॥ अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्माँ उ
देवा अवता हवेषु ॥ ४३ ॥ अमीषाञ्चित्तम् ॥ अमीषाञ्चित्तम्प्रतिलोभयन्ती गृहाणाङ्गा

संहि॰ भी नः॥ न ऋद्धुर्मम्परिगृह्णायजन्तो र्ज्जोष ऽ ऋद्धमयजन्तदेवाः॥ ५५॥ दैव्यायधर्त्रे जोष्टदेव
श्रीः श्रीमनाः शन्तपयाः परिगृह्णदेवायजमाय देवादेवेभ्योऽ ऽ ह्वर्ष्ण नोऽ अस्तुः॥ ५६॥ ब्री
नऽ हस्विः शमितऽ शमिताय जध्वैनुरीयो यज्ञो यज्ञह ध्वमेति॥ ततो ब्राको॰ ऽ ऽ शिषोनोजुष
न्ताम्॥ ५७॥ सूर्य्यरश्मिर्हरिकेशः॥ पुरस्ता त्सविताज्योतिरुदयाशाँ॰ ऽ अजस्वम॥ तस्पृषा प्र।
सवे यानि द्विहूँन्त्सम्पश्यन्द्विश्वाभुवनानिगोपाः॥ ५८॥ द्विमानऽ एषः॥ द्विमानऽ एषदि
वोमध्यऽ आस्तऽ आपप्रिवाञ्चोदसीऽ अन्तरिक्षम्॥ सद्विश्वाचीरभिचष्टेघृताचीरन्तरा
एमः॰
एर्द्वमपरञ्चकेतुम्॥ ५९॥ उद्दासमुद्रोऽ उद्दासमुद्रोऽ अरुणः सुपर्णः पूर्व्वस्ययोनिम्पितुरा १०९

109

नुदेवामदन्तु ४९ उदेनम् उदेनमुत्तरान्नयाग्ने घृतेनाहुत रायस्पोषेण सꣳसृज प्रज
ग्राचवकुङ्कुधि ५० इन्द्रेमम् इन्द्रेमम्मत्तरान्नय सजातानामसद्दशी समेनुष्वव्वर्चसा
सासृजदेवा नाम्नामदा असन् ५१ यस्मकुर्म्मे यस्मकुर्म्मोगृहे हविस्तमग्ने ब्रूहियात्त्वम् त
स्मैदेवाः अधिब्रवन्नन्नयश्च ब्रह्मणस्पतिः ५२ उदु त्वा उदु त्वाद्विश्वेदेवाः अग्नेभर
नुचित्तिभिः सनोभवशिवस्त्वꣳसुप्रतीकोद्विभावसुः ५३ पञ्चदिशः पञ्चदिशोदेवी
र्यज्ञमवन्तुदेवीरपामति न्नृम्मति न्त्वाधमानाः रायस्पोषेयज्ञपतिमाभजन्तीरायस्पोषेऽअ
धियज्ञोऽअस्थात् ५४ समिद्धेऽअग्नौ समिद्धेऽअग्नावधिमामहावऽउक्थे पत्रेऽईड्योगृ

११०

संहि० देवेभिरा धम ॥ ६५ ॥ आ त्वीमनु प्र दिशम्त्रेहि ध्रुवनग्नेरग्ने पुरोऽग्निर्भवेह ॥ द्वि०
ग्न्वाः आशादीधानो विभा ह्यूर्जो नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥ ६६ ॥ पृथिव्याः आह
म ॥ पृथिव्याः अहमुदन्तरिक्षमारुहमन्तरिक्षाद्दिवमारुहम् ॥ दिवो नाकस्य पृष्ठात्स्वः
ज्योतिरगामहम् ॥ ६७ ॥ स्वर्मन्तः ॥ स्वर्मनो नापेक्षन्तः आघाꣳ रोहन्ति रोदसी ॥ य
ज्ञं ये विश्वतो धारꣳ सुविद्वाꣳसो वितेनिरे ॥ ६८ ॥ अग्ने प्र ॥ अग्ने प्रेहि प्र पमोदेव
यता च्छन्दैवानां मन मर्त्यानाम् ॥ इयक्षमाणा भृगुभिः सजोषाः स्वर्मनु यजमानाः स्व रा०
स्ति ॥ ६९ ॥ न क्रोधासा समनसा न क्रोधासा समनसा विरूपे धा पद्येनेशि रुमेकꣳ समी ११०

110

विवेश मध्ये दिवो निहितः पृश्निरश्मा वि चक्रमे रजसस्पात्र तौ ६० इन्द्रमिद्गाथिनो बृहदिन्द्रमर्के भिरर्किणः इन्द्रं वाणीरनूषत इन्द्रं गाथा
सुवीरिया इन्द्रे सत्यं तदिषिरा इन्द्रे सुमुद्द्युम्नमस्तु ते ६१ देवहूर्यज्ञः देवहूर्यज्ञः आचक्षतां सुम्नहूर्यज्ञः आचक्षतां पक्ष
इग्मिद्देवो देवाँ आचक्षतां ६२ अध्वा जस्मा प्रसवः उ द्रुभेणोदग्राभीत् अधा
सपत्नानि त्रीमेनिग्राभेण धराँ ॥ अकः ६३ उ द्रुभ च निग्राभ च ब्रह्मदेवाः
अवीवृधन् अधासपत्नानि त्रा ग्नीमेविषूचीना व्यस्यतम् ६४ क्रमध्वमग्नि
ना क्रमध्वमग्निना नाकमुत्वः हस्ते सुविक्षतः दिवि स्पृशं स्वर्गं त्वामिष्टा

संहि॰ ब्रिध्येमस्तोमैरवृरेसधस्थे यस्मा योनेरुदारिषा यजेतम्त्वेहवीꣳषि जुहुरेसमिद्धे
२५॥ त्वेहो अग्ने दीदिहि पुरोनोजस्वयास्मन्मा त्वविष्टा त्वाꣳशग्मन्नउपयन्तिवाजाः
२६॥ अग्नेतम् अग्नेतम घाग्मन्नस्तोमैः क्रतुन्नभद्रꣳ हृदिस्पृशम् ऋध्यामात्वोतैः
॥२७॥ चित्तिं जुहोमि॥ चित्तिं जुहोमि मनसा घृतेन यथादेवाऽइहागमन्वीतिहोत्राऽऋतो
वृधः॥ पन्नेविश्वस्मभूमनोजुहोमि विश्वकर्म्मणेविश्वाहादाभꣳहविः॥२८॥ सप्त
ते॥ अग्नेसमिधःसप्तजिह्वाःसप्तऽऋषयःसप्तधामप्रियाणि॥ सप्तहोत्राःसप्तधा त्वा
यजन्तिसप्तयोनीरापृणस्वघृतेनस्वाहा॥२८॥ शुक्रज्योतिश्च॥ चित्रज्योतिश्च

चौ॥ द्यावाहामार्द्धकनो॥ अन्तर्विभातिदेवा॥ अग्निन्धारयन्द्रविणोदाः॥ २०॥ अग्नेसहस्रा
क्षा॥ शतमूर्द्धन्छतन्ते प्राणाः सहस्रंव्यानाः॥ त्वꣳसाहस्रस्यराय॥ ईशिषे तस्मैते विधे
मस्वाहा॥ २१॥ सुपर्णोऽसि गरुत्मान्पृष्ठेपृथिव्याः सीद भासान्तरिक्षमापृण ज्योति
षादिवमुत्तभानतेजसादिशऽउद्दृꣳह॥ २२॥ आजुहोनः सुप्रतीकः पुरस्तादग्नेस्वंयोनि
मासीदसाधुया॥ अस्मिन्त्सधस्थे॥ अध्युत्तरस्मिन्विश्वेदेवायजमानश्चसीदत॥ २३
ताꣳसवितुः॥ ताꣳसवितुर्वरेण्यस्यचित्रामाहन्वृणेसुमतिन्विश्वजन्याम्॥ यामस्य
कण्वोऽअदुहत्प्रपीनाꣳसहस्रधारांपयसामहीꣳम्॥ २४॥ द्विषेमते॥ परमेजन्मन्नग्ने

संहि० वीऽअद्विषोमानुषीऽआनुवर्त्मानोभवन्तु ॥ ८६ ॥ इमꣳस्तनमूर्जस्वन्तमधया
पान्यपीनमग्रेसरिरस्यमध्ये ॥ उत्सञ्जुषस्वमधुमन्नपर्वन्समुद्रियꣳसदनमाविशस्व ॥ ८७ ॥
घृतम्मिमिक्षे ॥ घृतेमस्योनिर्घृतेश्रितोघृतन्वस्यधाम ॥ अनुष्वधमावहमादयस्वस्वाः
हाकृतन्वृषभ वक्षिहव्यम् ॥ ८८ ॥ समुद्रादूर्मिः ॥ समुद्रादूर्मिर्मधुमाꣳ उदारदुपाꣳ
शुनासममृतत्वमानट् ॥ घृतस्यनामगुह्यंयदस्तिजिह्वादेवानामुमृतस्यनाभिः ॥ ८९ ॥
ध्रुवन्नाम ध्रुवन्नामध्रुवमाघृतस्यासिम्प्रेषधारपातमोभिः ॥ उपध्रुवमाशृणा राम
वछस्यमानस्वनुःशृङ्गोवमीदौरएनत् ॥ ९० ॥ चत्वारिशृङ्गा ॥ चत्वारिशृङ्गात्रयोऽअस्य ११२

सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्माँश्च ॥ शुक्रश्च ऽऋतपाश्चात्यंहाः ॥ ८० ईदृङ् ॥ ईदृङ्ङ्
न्यादृङ् सदृङ् प्रतिसदृङ् ॥ मितश्च सम्मितश्च सम्मिभराः ॥ ८१ ॥ ऋतश्च सत्यश्च ध्रु
वश्च धर्त्राणश्च ॥ धर्त्रा च विधर्त्रा च विधारयः ॥ ८२ ॥ ऋतजिच्च सत्यजिच्च सेनजिच्च सु
षेणश्च ॥ अन्तिमित्रश्च दूरेऽमित्रश्च गणः ॥ ८३ ॥ ईदृक्षासः ॥ ईदृक्षासऽएतादृक्षासः
उषुणः सदृक्षासः प्रतिसदृक्षासऽएतन ॥ मितासश्च सम्मितासो नोऽअघ्नसभरसो मरुतो
यज्ञेऽस्मिन् ॥ ८४ ॥ सतवाँश्च ॥ प्रयासी च सायं च नपनश्च गृहमेधी च ॥ क्रीडी च शाकी
चोज्जेषी ॥ ८५ ॥ इन्द्रदेवीः ॥ इन्द्रदेवी विशो मरुतो नुव त्कर्नानो भवन् ॥ एवमिमं यजमानन्दै

113

मि न्नूर्म्मिभिः पिन्वमानः ॥ ९५ ॥ अभि प्रवन्त ॥ अभि प्रवन्त समनेव योषाः कल्याण्यः स्मयमा
नासो अग्निम् ॥ घृतस्य धाराः समिधो न सन्त्ता जुषाणो हर्यति जातवेदाः ॥ ९६ ॥ कन्या इव
वहतुमेतवा उ अञ्जाना अभि चाकशी ॥ अध्वर्यवो मधुमन्तं द्रुणे पुनर्यत्सोमं
जिगमस्मा सुमद्रा दूर्विणानि धत्त ॥ ९७ ॥ इमं यज्ञं नयत देवता नो घृतस्य धारा मधुमन्त्पवन्ते मि
षन्त्रसोमः सयत्ते पवन्त्ये नो घृतस्य धारा मधुमत्पवन्ते ॥ ९८ ॥ धामन्ते ॥ धामन्ते विश्वमुप
नमाविशन्ति तमन्तः समुद्रे हृदि यन्त्रायुभि ॥ अपामनीके समिथे य आभृतस्तमश्याम मधु
मन्तन्त ऊर्म्मिम् ॥ ९९ ॥ इति संहितापाठे सप्तदशोध्यायः ॥ वाजश्चमे प्रसव

पादादेशीर्षस्य प्रहस्तासो अस्य त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्यां आ विवेश ॥ ९१ ॥ त्रिधा हितस्य त्रिधा हितस्य शिशिर्गुह्यमानस्य विदेवासो घृतमन्वविन्दन् ॥ इन्द्र एकः सूर्य एक जजान वेनादेकं स्वधया निष्टतक्षुः ॥ ९२ ॥ एता अर्षन्ति एता अर्षन्ति हृद्यात्समुद्रच्छतवज्रा रिपुणा नावचक्षे ॥ घृतस्य धारा अभिचाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम् ॥ ९३ ॥ सम्यक्सम्यक्स्रवन्ति सरितो न धेना अन्तर्हृदा मनसा पूयमानाः ॥ एते अर्षन्त्यूर्मयो घृतस्य मृगा इव क्षिपणोरीषमाणाः ॥ ९४ ॥ सिन्धोरिव प्राध्वने शूघनासो वातप्रमियः पतयन्ति यह्वाः ॥ घृतस्य धारा अरुषो न वाजी काष्ठा

११४
संहि॰ मेयज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ ४ ॥ सत्यं च मे श्रद्धा च मे जगच्च मे धनं च मे विश्वं च मे महश्च मे क्रीडा
च मे मोदश्च मे जातं च मे जनिष्यमाणं च मे सूक्तं च मे सुकृतं च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ ५ ॥
ऋतं च मे मृतं च मे यक्ष्मं च मे नामयच्च मे जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मे नमिश्च मे भय
च मे सुखं च मे शयनं च मे सूषाश्च मे सुदिनं च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ ६ ॥ वसा च मे धर्णी
च मे हेमश्च मे हरितश्च मे विश्वं च मे महश्च मे संविच्च मे ज्ञात्रं च मे सूश्च मे प्रसूश्च मे सी
रं च मे लयश्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ ७ ॥ शं च मे मयश्च मे प्रियं च मे नुकामश्च मे कामश्च मे सौ
मनसश्च मे भगश्च मे द्रविणं च मे मह ऋद्ध्यं च मे भद्रं च मे यशश्च मे यज्ञे ११४

114

श्च मे प्रयतिश्च मे प्रसितिश्च मे धीतिश्च मे क्रतुश्च मे स्वरश्च मे श्लोकश्च मे श्रवश्च
मे श्रुतिश्च मे ज्योतिश्च मे स्वश्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ १ ॥ प्राणश्च मे पानश्च
मे व्यानश्च मे सुश्च मे चित्तञ्च मे ऽ आधीतञ्च मे वाक्च मे मनश्च मे चक्षुश्च मे श्रोत्रञ्च
मे दक्षश्च मे बलञ्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ २ ॥ ओजश्च मे सहश्च मे ऽ आत्मा च मे तनूश्च मे
शर्म च मे वर्म च मे ऽङ्गानि च मे ऽस्थीनि च मे परूंषि च मे शरीराणि च मे ऽ आयुश्च मे जरा च मे
यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ ३ ॥ ज्यैष्ठ्यञ्च मे ऽ आधिपत्यञ्च मे मन्युश्च मे भामश्च मे महश्च
मे जेमा च मे महिमा च मे वरिमा च मे प्रथिमा च मे वर्षिमा च मे द्राघिमा च मे वृद्धञ्च मे वृद्धिश्च

संहि० श्च मे णव श्च मे श्यामाका श्च मे नीवाराश्च मे गोधूमाश्च मे मसूराश्च मे यज्ञेन कल्पन्ता
म् ॥ १२ ॥ अश्माच मे मृत्तिका च मे गिरयश्च मे पर्वताश्च मे सिकताश्च मे वनस्पतयश्च
मे हिरण्यं च मे यश्च मे श्यामं च मे लोहं च मे सीसं च मे त्रपु च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ १३ ॥
अग्निश्च मऽ आपश्च मे वीरुधश्च मऽ ओषधयश्च मे कृष्टपच्याश्च कृष्टपच्याश्च
मे ग्राम्याश्च मे पशव आरण्याश्च मे वित्तं च मे वित्तिश्च मे भूतं च मे भूतिश्च मे या
यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ १४ ॥ वसु च मे वसतिश्च मे कर्म च मे शक्तिश्च मे अर्थश्च मऽ एमश्च एम
मऽ इत्या च मे गतिश्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ १५ ॥ अग्निश्च मऽ इन्द्रश्च मे सोमश्च मऽ इ

नकल्पन्ताम् ॥ ८ ॥ ऊर्क्च मे सूनृता च मे पयश्च मे रसश्च मे घृतञ्च मे मधु च मे सग्धि
श्च मे सपीतिश्च मे कृषिश्च मे वृष्टिश्च मे जैत्रञ्च म ऽइन्द्रियञ्च मे यज्ञेनकल्प ऽ
न्ताम् ॥ ९ ॥ रयिश्च मे रायश्च मे पुष्टञ्च मे पुष्टिश्च मे विभु च मे प्रभु च मे पूर्णञ्च ऽ
मे पूर्णतरञ्च मे कुयवञ्च मे क्षितञ्च मे न्नञ्च मे क्षुच्च मे यज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ १० ॥ वित्त
ञ्च मे वेद्यञ्च मे भूतञ्च मे भविष्यञ्च मे सुगञ्च मे सुयत्नञ्च म ऽ ऋद्ध ञ्च म ऽ ऋद्धि
श्च मे क्लृप्तञ्च मे क्लृप्तिश्च मे मतिश्च मे सुमतिश्च मे यज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ ११ ॥ व्री
हयश्च मे यवाश्च मे माषाश्च मे तिलाश्च मे मुद्गाश्च मे खल्वाश्च मे प्रियङ्गव ऽ

११६

संहि॰ मित्रस्य मा चक्षुषा ऽ ऽ मे मा चमे पूषेन कल्पन्ताम् ॥१९॥ आस्रपणाऽ ऽ मे वैश्व
देवऽ ऽ मे ध्रुवऽ ऽ मे वैश्वानरऽ ऽ मऽ ऐन्द्राग्नऽ ऽ मे महावैश्वदेवऽ ऽ मे मरुत्वतीयाऽ
ऽ मे निष्केवल्यऽ ऽ मे सावित्राऽ ऽ मे सारस्वतऽ ऽ मे पातीवतऽ ऽ मे हारियोजनाऽ
ऽ मे पूषेन कल्पन्ताम् ॥२०॥ स्रुवऽ ऽ मे चमसाऽ ऽ मे ग्रावाणऽ ऽ मे द्रोणकलशाऽ ऽ
मे ग्रावाणऽ ऽ मे धिषवणे चमे पूतभृच्चमऽ ऽ ओधवनीयऽ ऽ मे वेदिऽ ऽ मे बर्हिऽ ऽ मे व
भृथऽ ऽ मे स्वगाकारऽ ऽ मे पूषेन कल्पन्ताम् ॥२१॥ अग्निऽ ऽ मे घर्मऽ ऽ मे अर्कऽ ऽ मे
मे सूर्यऽ ऽ मे प्राणऽ ऽ मे ऽ ऽ मे धऽ ऽ मे पृथिवीचमे दितिऽ ऽ मे दितिऽ ऽ मे द्यौः ११६

116

नृ श्च मे सविता च मऽ इ नृ श्च मे सरस्वती च मऽ इ नृ श्च मे पूषा च मऽ इ नृ श्च मे बृहस्प
तिश्च मऽ इ नृ श्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ १६ ॥ मित्रश्च मऽ इ नृ श्च मे वरुणश्च मऽ इ
नृ श्च मे धाता च मऽ इ नृ श्च मे त्वष्टा च मऽ इ नृ श्च मे मरुतश्च मऽ इ नृ श्च मे विश्वे च मे
देवाऽ इ नृ श्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ १७ ॥ पृथिवी च मऽ इ नृ श्च मे नक्षत्राणि च मऽ इ नृ श्च
मे द्यौश्च मऽ इ नृ श्च मे समाश्च मऽ इ नृ श्च मे नक्षत्राणि च मऽ इ नृ श्च मे दिशश्च मऽ
इ नृ श्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ १८ ॥ त्रयस्त्रिंशच्च मे रश्मयश्च मे दाक्षयश्च मे धिपतयश्च
मऽ उपांशुश्च मे यामश्च मऽ ऐन्द्रवायवश्च मे मैत्रावरुणश्च मऽ आश्विनश्च मे प्र

संहि॰ चमे त्रयस्त्रिंशच्चमे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ २४ ॥ चतस्रश्च ॥ चतस्रश्च मे षौ चमे षौ चमे द्वादश
चमे द्वादश चमे षोडश चमे षोडश चमे विंशतिश्च मे विंशतिश्च मे चतुर्विंशतिश्च मे च
तुर्विंशतिश्च मे षौ विंशतिश्च मे षौ विंशतिश्च मे द्वात्रिंशच्च मे द्वात्रिंशच्च मे षट्त्रिं
शच्च मे षट्त्रिंशच्च मे चत्वारिंशच्च मे चत्वारिंशच्च मे चतुश्चत्वारिंशच्च मे चतुश्चत्वा
रिंशच्च मे षौ चत्वारिंशच्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ २५ ॥ अविश्च ॥ मे अवी च मे रिश्यवाट् मे
रिश्यौ ही च मे पश्वाविश्च मे पश्वावी च मे त्रिवत्सश्च मे त्रिवत्साश्च मे तुर्यवाट् मे तुर्यौ
ही च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ २६ ॥ पष्ठवाट् मे पष्ठौही च मे उक्षा च मे वशा च मे ऋषभश्च

117

श्चमे ऋ लयः शक्करयोः शिशश्चमेन कल्पन्ताम् ॥ २१ ॥ व्रतं च मः ऋतवश्चमेतपश्चमेस
म्वत्सरश्चमेहोरात्रेऽर्द्धमासाश्चमेमासाश्चमेन कल्पन्ताम् ॥ २२ ॥ एका च मेतिस्रश्च
मेतिस्रश्चमेपञ्च चमेपञ्च चमेसप्त चमेसप्त चमेनव चमेनव चमः एकादश चमः एका
दश चमे त्रयोदश चमे त्रयोदश चमेपञ्चदश चमेपञ्चदश चमेसप्तदश चमेसप्तदश चमे
नवदश चमे नवदश चमः एकविंशतिश्चमः एकविंशतिश्चमे त्रयोविंशतिश्च
मे त्रयोविंशतिश्चमेपञ्चविंशतिश्चमेपञ्चविंशतिश्चमेसप्तविंशतिश्चमेस
प्तविंशतिश्चमे नवविंशतिश्चमे नवविंशतिश्चमः एकत्रिंशच्चमः एकत्रिंश

संहि॰ त्पताम्पृथ्वेनकल्पतांप्रजोयज्ञेनकल्पताम्॥ स्तोमश्चयजुश्चऋक्सामचबृहच्च
रथन्तरञ्च॥ सर्वेवाऽआशाआशाःऽअभूमप्रजापतेःप्रजाऽअभूमवेट्स्वाहा॥ २९॥ वाजस्प
नु॥ प्रसवेमातरम्महीमदितिन्नामवचसाकरामहे॥ यस्यामिदंविश्वभुवनमाविवेशतस्मा
न्नोदेवःसविताधर्मसाविषत्॥ ३०॥ विश्वेऽअद्यमरुतोविश्वऽऊतीविश्वेभवन्त्वग्नयःस
मिद्धाः॥ विश्वेनोदेवाऽअवसागमन्तुविश्वमस्तुद्रविणंवाजोऽअस्मे॥ ३१॥ वाजोनःसप्तप्रदिश
श्चतस्रोवापरावतः॥ वाजोनोविश्वैर्देवैर्धनसाताविहावतु॥ ३२॥ वाजोनःवाजोनोऽअद्यरम॰
प्रसुवातिदानंवाजोदेशंवाशंऽऋतुभिःकल्पयाति॥ वाजोहिमासर्ववीरञ्जजानविश्वाऽआ ११८

110

मेधेह चमेनड्डाँ अश्वमेधेनु अश्वमेधेन कल्पन्ताम् ॥ २१ ॥ ब्राह्मणस्पत्याय स्वाहा प्रसवाय स्वाहा
पिजाय स्वाहा क्रतवे स्वाहा वसवे स्वाहा हर्यतये स्वाहा दिवे मुग्धाय स्वाहा मुग्धाय वैनꣳशि
नाय स्वाहा विनꣳशिनꣳ आन्त्याय नाय स्वाहा न्त्याय भौवनाय स्वाहा भुवनस्य पतये स्वाहा
धिपतये स्वाहा प्रजापतये स्वाहा ॥ इयन्ते राण्मित्रायय न्त्वा सि यमन ऽ ऊर्जे त्वा ऽ द्वे ष्टे त्वा
प्रजा भ्य स्त्वाधिपत्याय ॥ २२ ॥ आयुर्यज्ञेन कल्पताम्प्राणो यज्ञेन कल्पंता चक्षुर्यज्ञेन
कल्पताꣳ श्रोत्रं यज्ञेन कल्पताम्वाग्यज्ञेन कल्पताम्मनो यज्ञेन कल्पताम्मात्मा
यज्ञेन कल्पताम्ब्रह्मा यज्ञेन कल्पताम्ज्योतिर्यज्ञेन कल्पताम्स्वर्यज्ञेन कः

संहि॰ सोम॥ सुहिनो विश्वसामा सूर्य्यो गन्धर्वस्तस्य मरीचयो ऽप्सरसः आयुवो नाम॥ सन॰ इदम्ब्रह्म क्षत्रम्पातु तस्मै स्वाहा वा ट्ठाभ्यः स्वाहा॥ ३८॥ सुषुम्णाः सूर्य्यरश्मिः सुषुम्णाः सूर्य्यरश्मिश्च भ्रमा गन्धर्वस्तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो भेकुरयो नाम॥ सन॰ इदम्ब्रह्म क्षत्रम्पातु तस्मै स्वाहा वा ट्ठाभ्यः स्वाहा॥ ४०॥ इषिरो विश्वव्यचाः॥ इषिरो विश्वव्यचा वातो गन्धर्वस्तस्या पो॰ अप्सरस॰ ऊर्जो नाम॥ सन॰ इदम्ब्रह्म क्षत्रम्पातु तस्मै स्वाहा॰ वा ट्ठाभ्यः स्वाहा॥ ४१॥ भुज्युः सुपर्णः॥ भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गन्धर्वस्तस्य दक्षिणा॰ अप्सरसस्तावा नाम॥ सन॰ इदम्ब्रह्म क्षत्रम्पातु तस्मै स्वाहा॰ वा ट्ठाभ्यः स्वाहा॥ ४२॥ प्रजापतिर्विश्वकर्म्मा॥ प्रजापतिर्विश्व

शा वाजयतिर्जयेयम् ॥ ३३ ॥ वाजः पुरस्तात् ॥ वाजः पुरस्तादुतमध्यतो नो वाजो देवाँ हविषा वर्द्धयति ॥ वाजो हि मा सर्ववीरं चकार सर्वाः आशा वाजपतिर्जयेयम् ॥ ३४ ॥ सम्मा सृजामि पयसा पृथिव्याः सम्मा सृजाम्यद्भिरोषधीभिः ॥ सोहम्वाजꣳ सनेयमग्ने ॥ ३५ ॥ पयः पृथिव्याम् ॥ पयः पृथिव्यामपँयऽओषधीषु पयोदिव्यन्तरिक्षे पयोधाः ॥ पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम् ॥ ३६ ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनो र्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् ॥ सरस्वत्यै वाचो यन्तुर्यन्त्रेण ग्रभ्णामि सा मा ऽज्येनाभिषिञ्चामि ॥ ३७ ॥ ऋतावा ऽऋतधामा ऽऋतावा ऽऋतधामाग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयोप्सरसो मुदो नाम ॥ सन ऽइदम्ब्रह्म क्षत्रम्पातु तस्मै स्वाहा वाट्भ्यः स्वाहा ॥ ३८ ॥ सꣳहितो विश्वसा

संहि० ओषधे त्रायस्वैनं स्वधिते मैनं हिंसीः ॥ ४७ ॥ रुचं नः रुचं नो धेहि ब्राह्मणेषु रुचं राजसु नस्कृधि रुचं विश्येषु शूद्रेषु मयि धेहि रुचा रुचम् ॥ ४८ ॥ नत्वा यामि ब्रह्मणा ब्रह्मणस्पते शमाभिः शमिभिः ॥ अहेडमानो वरुणेह बोध्युरुशꣳ समानः आयुः प्रमोषीः ॥ ४९ ॥ स्वर्णो घर्मः स्वाहा स्वर्णो अर्कः स्वाहा स्वर्णो शुक्रः स्वाहा स्वर्णो ज्योतिः स्वाहा स्वर्णो सूर्यः स्वाहा ॥ ५० ॥ अग्निं पुनर्मयि ॥ अग्निं पुनर्मयि शं वसाघ्नते नदिव्यः सुपर्णो वयसा वृहन्नम् ॥ तेन वयं गमेम ब्रध्नस्य विष्टपं स्वरुहाणो अधि नाकमुत्तमम् ॥ ५१ ॥ इमौ ते पक्षावजरौ पतत्रिणौ या एतः आभ्यां रक्षांसि सपहन्सि सग्ने ॥ ताभ्यां पतेम सुकृतामु लोकं यत्र ऋषयो जग्मुः प्रथम ११०

१२०

कर्म्मामनोगन्धर्व्वस्तस्य ऋक्तामान्नप्पसरसः एष पोनाम ॥ सनइदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातु
तस्मैस्वाहा वाट्ताभ्यः स्वाहा ॥ ४३ ॥ सनः सनोभुवनस्यपते प्रजापते यस्यतऽ उपरिगृहा
यस्यवेह ॥ अस्मैब्रह्मणेस्मैक्षत्राय महिशर्म्मयच्छ स्वाहा ॥ ४४ ॥ समुद्रोऽसि ॥ समुद्रो
सि नभस्वान्नादृदानुः शम्भूर्म्मयोभूरभिमा वाहि स्वाहा मारुतोऽसि मरुतां गणः शम्भूर्म्मयोभू
रभिमा वाहि स्वाहा वस्वसि वसूनां गणः शम्भूर्म्मयोभूरभिमा वाहि स्वाहा ॥ ४५ ॥ यास्ते ॥ अग्नेस
र्व्वैरचोदिवमातन्वन्तिरश्मिभिः ताभिर्न्नोऽअद्यसर्व्वाभिर्न्नोऽअद्यसर्व्वाभिरचेजनायना
रुधि ॥ ४६ ॥ यावः या वोदेवाः सर्व्वैरचोगोष्वश्वेषुयारचः ॥ इन्द्राग्नी ताभिः सर्व्वाभिरचे

संहि० कंयत्रः ऋषयो जग्मुः प्रथमजाः पुराणाः ॥ ५८ ॥ एतꣳ सधस्थ एतꣳ सधस्थ परि ते दधामि।
यमावहाछेवधिर्ब्रह्मणा वेदाः ॥ अन्वागन्ता यजमानः पथिभिर्यो ऽ अत्र तं ॐ स्मजानीत परमे व्योमन्
॥ ५९ ॥ एतज्जानीत परमे व्योम देवाः सधस्थाविदरूपमस्य ॥ यदागच्छात्यपिभिर्देवयानैरिष्टापूर्ते कृणवाथाविरस्मै ॥ ६० ॥ उद्बुध्यस्व ऽ उद्बुध्यस्वाग्ने प्रतिजागृहि त्वमिष्टापूर्ते
सꣳसृजेथामयं च ॥ अस्मिन्त्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वेदेवा यजमानश्च सीदत ॥
६१ ॥ येन वहसि सहस्रं येनाग्ने सर्ववेदसम् ॥ तेनेमं यज्ञं नो नय स्वर्देवेषु गन्तवे ॥ ६१ ॥ प्रक्षु एम०
रेणा परिधिना स्रुचा वेद्या च बर्हिषा ॥ ऋचेमं यज्ञं नो नय स्वर्देवेषु गन्तवे ॥ ६३ ॥ यद्देवम् १२१

(२)

जाः पुराणाः ॥ ५२ ॥ इन्द्रुर्दक्षः श्येनः ऋता वाहिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युः महान्त्सधस्थे ध्रुवः आ
निषत्तो नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः ॥ ५३ ॥ दिवो मूर्द्धा पृथिव्या नाभिरूर्ग्पामोषधीनाम् विश्व
ग्व्यायुः शर्म्म सप्रथा नमस्ते ॥ ५४ ॥ विश्वस्य मूर्द्धन् विश्वस्य मूर्द्धन्नधि तिष्ठसि श्रितः
समुद्रे ते हृदयमप्स्वायुरपो दत्तो दाविधस्मिन्न दिवस्पर्ज्जन्यादन्तरिक्षात्पृथिव्यास्ततो नो वृ
ष्टावय ॥ ५५ ॥ इष्टोयज्ञः इष्टोयज्ञो भृगुभिराशीर्दत्तो वसुभिः तस्य नः इष्टस्य प्रीतस्य द्रविणेहा
गमे ॥ ५६ ॥ इष्टोऽग्निः इष्टोऽग्निराहुतः पिपर्तु नः इष्टं हविः स्वगेदं देवेभ्यो नमः ॥ ५७ ॥ य
दाकूतात् यदाकूतात्समसुस्तो हृदो वा मनसो वा सम्भृतं चक्षुषो वा तदनुप्रेत सुकृतामु लो

संहि० स्य ॥ ६९ ॥ । अश्विनः श्विनऽ इन्द्रमधोजहिनी चाय छृपत अन्तः ॥ यो ऽ अस्माशं ऽ अभिदासन्म
धरङ्गमयातमः ॥ ७० ॥ मृगेन भीमः कुचरोगिरिष्ठाः परावत ऽ आजगन्थापरस्याः सकर्द सं
सायपविमिन्द्रूतिग्मशिशृङ्गाहिविमधोनुरस्त ॥ ७१ ॥ वैश्वानरोनः वैश्वानरोनऽ ऊतय ऽ आ
प्रयातु परावतः ॥ अग्निर्नः सुषुत्तारुप ॥ ७२ ॥ पृष्टोदिवि पृष्टोऽ अग्निः पृथिव्यां पृष्टो वि ३
श्वाऽ ओषधीरा विवेश ॥ वैश्वानरः सहसापृष्टो ऽ अग्निः सनोदिवासरिषस्पातु नक्तम् ॥ ७३ ॥ अ
श्यामतम् ॥ अश्यामतङ्कामममग्नेतवोती ऽ अश्यामरयिंवः सुवीरम् ॥ अश्यामवाजमभिवा
जयन्तो श्यामद्युम्नमजराजरन्ते ॥ ७४ ॥ वपन्ते ऽ अघरिमाहिकाममुत्तानहस्तानमसोपस

22

पहृतंम्मसरादानंम्मन्त्रंतपाश्च्चदक्षिणाः॥ तदग्निर्वैश्वकर्म्मणः स्वर्देवेषुनोदधत्॥ ६७॥ पत्रधा
राः पत्रत्रधाराः अनपेतामधोर्घृतस्यचयाः॥ तदग्निर्वैश्वकर्म्मणः स्वर्देवेषुनोधधत्॥ ६८॥ अग्नि
रश्मि॥ अग्निरस्मिजन्मनाजातवेदा घृतंम्मे चक्षुरमृतम्मऽ आसन्॥ अर्कस्त्रिधातूरजसोविमानो
जस्रोघर्म्मोहविरस्मिनाम॥ ६९॥ ऋचोनाम॥ ऋचोनामास्मियजूंषिनामास्मिसामानिना
मा ऽस्मि॥ ये ऽअग्नयः पाञ्चजन्याऽअस्याम्पृथिव्यामधि॥ तेषामसित्वमुत्तमः प्रनोजीवातवेसु
व॥ ७०॥ द्वात्रिंहन्त्रापशवसे॥ पतनापा स्त्रापच॥ इन्द्रस्त्वाष्टृतपामसि॥ ७१॥ सहदानुम्पुरुहूत
क्षिपन्तमहस्तमिन्द्रसम्मिणक्कुणारुम॥ अभिष्टुत्रम्वर्द्धमानम्पियारम्पादमिन्द्रतवसाजघ

संहि० पूतः पवित्रेण प्याङ्क्ष्व सोमो अति द्विषः इन्द्रस्य पुष्ट्यः सखा ॥ ३ ॥ पुनाति ते परिस्रुतꣳ सोमꣳ
सूर्यस्य दुहिता ॥ वारेण शश्वता तना ॥ ४ ॥ ब्रह्मक्षत्रम् ब्रह्मक्षत्रम्पवते तेजः इन्द्रियꣳ सुर
या सोमः सुतः आसुतो मदाय ॥ शुक्रेण देवताः पिपृग्धि रसेन तं व्यजमानाय धेहि ॥ ५ ॥ कुविद
ङ्ग ॥ पवमानो पवस्व विश्वा दाशुषे वसूनि ॥ इहेहैषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमउ
क्तिं यजन्ति ॥ उपयाम गृहीतोसि अग्निर्वो नो वसुभिः सजोषाः ॥ त्वा सरस्वत्यै त्वेन्द्राय त्वा सुत्राम्णे एष ते योनिस्ते
जसे त्वा वीर्याय त्वा बलाय त्वा ॥ ६ ॥ नाना हि वां देवहितꣳ सदस्कृतमास्मासꣳ सन्ता यामर एमः
मे ओमन् ॥ सुरा त्वमसि शुष्मिणी सोमः एव मामाहिꣳसीः स्वां योनिमावि शन्ती ॥ ७ ॥ उपयाम

घ॥ यजिष्ठेन मनसा यक्षि देवान स्वे धामन्नृतयाजिष्ठो अग्ने ॥ १५ ॥ धामछदग्निः॥ धामछदग्नि
रिन्द्रो ब्रह्मा देवो बृहस्पतिः॥ सचैतसो विश्वे देवा यज्ञं प्रावन्तु नः शुभे ॥ १६ ॥ त्वं विष्णो दा।
शुषो नृँशँः पाहि शृणुधी गिरः॥ एतौतो कमुत त्मना ॥ १७ ॥ इति संहितापाठे अष्टादशोध्यायः
॥ स्वादून्त्वा॥ स्वादून्त्वा स्वादुनाती ब्रात्ती ब्रेणमृतामृतेन॥ मधुमती मधुमता सृजामि
सꣳ सोमेन॥ सोमोस्यग्निष्ट्वा स्वसरस्वत्यै पच्यस्व देवयुवाम्भ्यो पच्यस्व ॥ १ ॥ परीतः
॥ परीतो षिञ्चता सुतꣳ सोमो य उत्तमꣳ हविः॥ दधन्वा यो नर्यो अप्स्वन्तरा सुषाव सोम
मद्भिः॥ २ ॥ द्वायोः पूतः॥ पवित्रेण प्रत्यङ्क्तो सोमो अति द्रुतः॥ इन्द्रस्य युज्यः सखा॥ द्वायोः

संहि० धतः ॥ १२ ॥ दीक्षायै रूपम् ॥ दीक्षायै रूपꣳ शष्पाणि प्रायणीयस्य तोक्लानि ॥ क्रयस्य रूपꣳ
सोमस्य लाजाः सोमाꣳशवो मधु ॥ १३ ॥ अग्निष्टोमस्य रूपम् ॥ अग्निष्टोमस्य रूपम्
हविरस्य नग्नहुः रूपमुपसदामेजिनि खोरात्रीः सुरासुत्या ॥ १४ ॥ सोमस्य रूपम् ॥ सोमस्य रूप
ꣳ हीनस्य परिसुत्रं रिषिच्यते ॥ अश्विभ्यां दुग्धमेषजमिन्द्राय दुग्धꣳ सरस्वत्या ॥ १५ ॥ आसन्द्यै
रूपम् ॥ आसन्द्यै रूपꣳ राजासन्द्यौ वेद्यै कुम्भ्यो मुष्टधानी ॥ अन्तर उत्तरवेद्या रूपꣳ रोहितो
भिषक् ॥ १६ ॥ वेद्या वेदिः ॥ वेद्या वेदिः समाप्यते बर्हिषा बर्हिरिन्द्रियम् ॥ स्रुवेण रूपꣳ आप्यते
प्रणीताः अग्निरग्निना ॥ १७ ॥ हविर्द्धानं प्यत् ॥ हविर्द्धानं प्यदश्विभ्यां शꣳ सरस्वती

२५

ग्रहीतोसि उपयामगृहीतोस्याश्विनन्तेजः सारस्वतन्वीर्यम्मैन्द्रन्बलम् एषन्ते योनिर्मोदि
यन्त्वानन्दायन्त्वामहसेन्त्वा ॥ तेजोसि तेजोसि तेजोमयि धेहि वीर्यमसि वीर्यम्मयि धेहि
बलमसि बलम्मयि धेहि ओजोसि ओजोमयि धेहि मन्युमसि मन्युम्मयि धेहि सहोसि सहोमयि धेहि ॥ ९ ॥
या व्याघ्रम् ॥ या व्याघ्रस्विषूचिकौ भौ वृकन्त्वरतेति ॥ श्येनम्पतत्रिणं सिंहं समम्पा
त्वं हंसः ॥ १० ॥ यदापि पेषं मातरम्पुत्रः प्रमुदितो धयन् ॥ एतन्तदग्ने अनृणो भवाम्य
हतौ पितरौ मया ॥ सम्पृचस्थ सम्भाभ्यां पृङ्क्ष्वि पृचस्थ विमा पाप्मना पृङ्क्ष्वि ॥ ११ ॥ देवाय
ज्ञम् देवायज्ञमन्वन्वनमेषजम्भिषजाश्विना ॥ वाचा सरस्वतीभिषगिन्द्रायेन्द्रियाणि ॥

संहि॰ श्रावो॰ अपुरुषः॥ पजेतिधा प्यारुपम्प्रगापायेयजामहाः॥ २४॥ अर्द्धऽ ऋचैरुक्तानाम्॥ अर्द्धऽ ऋचैरुक्तानांरुपम्पदैराप्नोतिनिविदः॥ प्रणवैःशस्त्राणांरुपम्पयसा सोमऽआप्यते॥ २५॥ अग्निष्टोम्प्रातःसवनम्॥ अग्निष्टोम्प्रातःसवनमिन्द्रोनृम्णा क्षमन्निनम्॥ वैश्वदेवंसरस्वत्याज्ञतीयमानैःपृष्ठंसवनम्॥ २६॥ वायव्यैर्वायव्यानि वायव्यैर्वायव्यान्प्राप्नोतिसदेनद्रोणकलशम्॥ कुम्भीभ्यामन्नोसुतेस्थालीभिस्थालीरा प्नोति॥ २७॥ पशुभिराप्यन्ते॥ पशुभिराप्यन्तेग्रहाग्रहैस्तोमाश्छन्दोभिर्विष्टुतीः॥ छन्दोभिः चक्राणस्त्राणिसाम्नावभृथऽआप्यते॥ २८॥ इडाभिर्ब्रह्मान्॥ इडाभिर्ब्रह्मानाप्नोतिसूक्त

इन्द्रायेन्द्रं सदस्कृतम्पत्नीशालङ्गार्हपत्यः ॥१८॥ त्रैषेभिः त्रैषान् त्रैषेभिः त्रैषानाम्प्रो१
क्षाप्रीभिराप्रीर्यज्ञस्य प्रयाजेभिरनुयाजान्वषट्कारेभिराहुतीः ॥१९॥ पशुभिः पशून्
पशुभिः पशूनाप्नोति पुरोडाशैर्देवीर्ण्याज्याछन्दोभिः सामिधेनीर्याज्याभिर्वषट्कारान्
॥२०॥ धानाः करम्भः सक्तवः परीवापः पयो दधि सोमस्य रूपꣳ हविषऽ आमिक्षा वाजिनम्
भ्रु ॥२१॥ धानानाꣳ रूपम् धानानाꣳ रूपꣳ वलमरीवापस्य गोधूमाः सक्तूनाꣳ रूपम्व
दरमुपवाकाः करम्भस्य ॥२२॥ पयसो रूपम् पयसो रूपं पयो दध्नो रूपꣳ क्रीन्धूनि सो
मस्य रूपम्वाजिनꣳ सोम्यस्य रूपमामिक्षा ॥२३॥ आश्रावय आश्रावयेति स्तोत्रियाः प्रत्या

सुन्नोरिन्द्रपाय ॥ इयं मन्तः शुक्रम्मधुमन्नमि न्दुः सोमः राजानमिहभक्षयामि ॥ ३४ ॥ यद
त्र ॥ रिप्तः रसिनः सुतस्य यदि न्द्रो अपिबच्छचीभिः ॥ अहन्तदस्य मनसाशिवेन सोम
राजानमिहभक्षयामि ॥ ३५ ॥ पितृभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधानमः पितामहेभ्यः स्वधा

यिभ्यः स्वधानमः प्रपितामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधानमः ॥ अक्षन्पितरोमीमदन्तपि
तरोतीतृपन्तपितरः पितरः शुन्धध्वम् ॥ ३६ ॥ पुनन्तुमा पितरः सोम्यासः पुनन्तु
मापितामहाः पुनन्तु प्रपितामहाः पवित्रेण शतायुषा ॥ पुनन्तुमापितामहाः पुनन्तु
प्रपितामहाः पवित्रेण शतायुषा ॥ वाजिन्वमाप्नुर्भवत्यवै ॥ ३७ ॥ अग्नः आयूंषि

वाकेनाशिष्टः शंसुनापत्नीसंयाजान्त्सोमिष्यजुषा सग्ं स्त्याम् २९ ब्रुते नदीनाम् ब्रुते
दीनामाप्नोतिदीक्षयाप्नोति दक्षिणाम् दक्षिणाश्रद्धामाप्नोति श्रद्धया सत्यमाप्य
ते ३० एतावद्रूपम् एतावद्रूपं यज्ञस्य यद्देवैर्ब्रह्मणा कृतम् तदेतत्सर्वमाप्नोति य
ज्ञेसौत्रामणीसुते ३१ सुरावन्तम्बर्हिषदम् सुराचन्तम्बर्हिषदः सुवीर्यस्य हि न्व
न्निमहिषानमोभिः दधानाः सोमन्दिविदेवतासुमदमे नृम्यजमानाः स्वर्काः ३२ यस्ते
यस्तेरसः सम्भृतः ओषधीषु सोमस्य शुष्मः सुरयासुतस्य तेनजिन्वयजमानम्मदेन सर
स्वतीमश्विनाविन्द्रमग्निम् ३३ यमश्विना यमश्विनानमुचेरासुरादधिसरस्वत्य

ओं तेषां श्लोकः स्वधा नमोऽस्तु देवेषु कल्पताम् ॥ ४५ ॥ ये समानाः समनसो जीवा जी
वेषु मामकाः तेषां ऽं श्रीर्मयि कल्पतामस्मिंल्लोके शतꣳ समाः ॥ ४६ ॥ दैवतीश्च
श्रणवन्वित्तमहदेवानामुत्तमं नाम ॥ तान्यपि दक्षिणमेन नमस्ते पितरन्न
पितरमातरन्न ॥ ४७ ॥ इदꣳ हविः प्रजननमस्तु दशवीरꣳ सर्वगणꣳ स्वस्त
ये ॥ आत्मसनि प्रजासनि पशुसनि लोकसन्नभयसनि ॥ अग्निः प्रजामनुसंतनोतु
रोचन्नस्य योरेतो मुस्मासु धत्त ॥ ४८ ॥ उदीरतामवर ऽउत्परास ऽउन्मध्यमाः
पितरः सोम्यासः ॥ असुं यऽईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नो वन्तु पितरो हवेषु ॥ ४९ ॥ अ

षि ॥ पवस्व आसुवोर्जमिषं च नः ॥ आरे बाधस्व दुच्छुनाम् ॥ ३८ ॥ पुनन्तु मा देवजनाः पु
नन्तु मनसा धियः ॥ पुनन्तु विश्वा भूतानि जातवेदः पुनीहि मा ॥ ३९ ॥ पवित्रेण पुनीहि मा
शुक्रेण देव दीद्यत् ॥ अग्ने क्रत्वा क्रतूँरनु ॥ ४० ॥ यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने वितततम
मृत ॥ ब्रह्म तेन पुनातु मा ॥ ४१ ॥ पवमानः सो अद्य नः पवमानः सो अपरः पवित्रेण विचर्षणिः
॥ यः पोता स पुनातु मा ॥ ४२ ॥ उभाभ्यां देव सवितः पवित्रेण सवेन च ॥ मां पुनीहि विश्व
तः ॥ ४३ ॥ वैश्वदेवी पुनती देवानामेषत्पामिमा वह्नयस्तीव्रशोचिषः ॥ तया म
दन्तः सधमादेषु वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥ ४४ ॥ ये समानाः ॥ समनसः पितरो यमरा

संहि० योरयीणाम्॥५४॥ बर्हिषदः पितरः॥ बर्हिषदः पितरऽ ऊत्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जु
षध्वम्॥ तऽ आगता वसा शन्तमेना थानः शंयोररपो दधात॥५५॥ आहम्॥ आहम्पि
त न्त्सुबिदत्राशं॑ऽ अविस्सिन पातन्त्वविक्रमणञ्चविष्णोः॥ बर्हिषदो ये स्वधया सु
तस्य भजन्त्तपित्वस्तऽइहागमिष्टाः॥ ५६॥ उपहूताः पितरः॥ सोम्यासो बर्हिष्येषु नि
धिषु प्रियेषु॥ तऽ आगमन्तु तऽइह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान्॥ ५७॥ आयन्तुः॥
आयन्तुनः पितरः सोम्यासोग्निष्वात्ताः पथिभिर्देवयानैः॥ अस्मिन्यज्ञे स्वधया मदन्तो अ
धि ब्रुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान्॥ ५८॥ अग्निष्वात्ताः पितरः॥ अग्निष्वात्ताः पितरऽ एहगच्छत

१२०

ङ्गिरसोनः पितरोनवग्वाः अथर्वाणोभृगवः सोम्यासः तेषाम्वयꣳसुमतौयज्ञियानामपिभद्रेसौमनसेस्याम ॥५०॥ येनः येनः पूर्वेपितरः सोम्यासोनूहिरसोमपीथंवसिष्टाः तेभिर्यमः सꣳरराणोहवीꣳष्युशन्नुशद्भिः प्रतिकाममत्तु ॥५१॥ त्वꣳसोम त्वꣳसोमप्रचिकितोमनीषा त्वꣳरजिष्ठमनुनेषिपन्थाम तवप्रणीतीपितरोनइन्द्रोदेवेषुरत्नमभजन्तधीराः ॥५२॥ त्वयाहि नःपितरःसोम पूर्वेकर्म्माणिचक्रुःपवमानधीराः वन्वन्नवातःपरिधीꣳरपोर्णुवीरेभिरश्वैर्म्मघवाभवानः ॥५३॥ त्वꣳसोम पितृभिःसम्विदानोनुद्यावापृथिवीआततन्थ तस्मैतइन्द्रोहविषाविधेमवयꣳस्यामपत

संहि० त्वोप पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य वः स्वधा नमः ऽ इहैवैऽ धात ६३ अग्ने कव्यवाहन
त्वं चिन्मन्मसे रयिम् तन्नो गीर्भिः श्रवाय्यं देवत्रा पनया युजम् ६४ यो ऽ अग्निः क
व्यवाहनः पितॄन्यक्षदृतावृधः प्रेदु हव्यानि वोचति देवेभ्यश्च पितृभ्य ऽ आ ६५ त्वम
ग्ने त्वम ऽ ईडितः कव्यवाहनावाहुतानि सुरभीणि कृत्वी प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते
ऽ अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयताहवींषि ६६ ये च ये चेह पितरो ये च नेह याँश्च विद्म
याँ ऽ उ च न प्रविद्म त्वं वेत्थ यति ते जातवेदः स्वधाभिर्यज्ञं सुकृतं जुषस्व ६७ एम
दमपितृभ्यः इदमपितृभ्यो नमो ऽ अस्त्वद्य ये पूर्वासो य ऽ उपरा ऽ ईयुः ये पार्थिवेरजः १२९

सदः सदः सदतसुष्वाणीतयः॥ अत्राहवीं षि प्रयतानि बर्हिष्यपारयिं सर्ववीर
वृधातन॥ ५॥ ये अग्निष्वात्ताः ये अग्निष्वात्तायेऽनग्निष्वात्ताम ध्येदिवः स्वध
यामादयन्ते॥ ते भ्यः स्वराडसुनीतिमेतां प्रयावशन्नन्वङ्कल्पयाति॥ ६॥ अग्निष्वात्ता
नृतुमतः॥ अग्निष्वात्तान्नृतुमतोहवामहे नाराशं सेसोमपीथं यः आशुः॥ तेनोवि
प्रासः सुहवा भवन्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम्॥ ६१॥ आ आजानु दक्षिणतो निष
द्येमं यज्ञमभि गृणीत विश्वे॥ मा हिं सिष्ट पितरः केन चिन्नो यद्वः आगः पुरुषता करा
म॥ ६२॥ आसीनासोऽअरुणीनाम्॥ आसीनासोऽअरुणीनामुपस्थे रयिं धत्त दाशुषेम

नः शुक्रमन्धसऽइन्द्रसेन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधु ७३ सोममग्रः सोममग्रो अपिबत्
न्सोमाहः सः शुचिषत् ऋतेनसत्यमिन्द्रियम्विपानः शुक्रमन्धसऽइन्द्रसेन्द्रियमिदम्
पयोमृतम्मधु ७४ शतम् ११०० अग्नाग्नीषोमौ सुतः अग्नाग्नीषोमौ रसम्ब्रह्मणा अपि
बन्नृत्रम्पयः सोमम्प्रजापतिः ऋतेनसत्यमिन्द्रियम्विपानः शुक्रमन्धसऽइन्द्रसेन्द्रि
यमिदम्पयोमृतम्मधु ७५ रेतो मूत्रम् रेतोमूत्रम्विजहाति योनिम्प्रविशदिन्द्रियम् ग
र्भो जरायुणावृतऽउल्बेन जहाति जन्मना ऋतेनसत्यमिन्द्रियम्विपानः शुक्रमन्धस
ऽइन्द्रसेन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधु ७६ द्वे रूपे आकरोत्सत्यानृते प्रजापतिः अश्व

स्यानिषत्तायेवानूनꣳसुब्रह्मणासुविदत्रे ॥ ६ ॥ अधा यथा नः पितरः परासः प्रत्नासो
ऽअग्नऽऋतमाशुषाणाः शुचीदयन्दीधितिमुक्थशासः क्षामाभिन्दन्तोऽअरुणीरप व्र
न् ॥ ६ ॥ उशन्नग्न उशतस्त्वा निधीमह्युशन्तः समिधीमहि उशन्नुशतऽआवह पि
तॄन्हविषेऽअत्तवे ॥ ७ ॥ अपाम्फेनेन अपाम्फेनेननमुचेः शिरऽइन्द्रोदवर्त्तयः विश्वा
यदजयस्पृधः ॥ ७ ॥ सोमो राजा सोमो राजामृतꣳ सुतऽऋजीषेणाजहान्मृत्यु
म् ऋतेनसत्यमिन्द्रियम्विपानꣳशुक्रमन्धसऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधु ॥ ८ ॥
अ ग्नेः क्षीरम् अ ऽग्नेः क्षीरम्यपिबत्कुरुङ्गिः रसोधिया ऋतेनसत्यमिन्द्रियम्विपा

संहि० रूपमृतं शचीभिस्तिस्रोदधुर्देवताः सꣳरराणाः सोमानि राष्ट्रैर्बहुधानतोक्ष्ण
भिस्त्वगस्यमाꣳसमभवन्नलाजाः ॥८१॥ तदश्विना भिषजाद्दुवन्त्रीसरस्वतीच
यतिपेशोऽन्तरम् अस्मिन्नान्नमासरैः कारोतरेणदधतोगवाचि ॥८२॥ सर
स्वतीमनसा पेशलम्बसुनासत्राभ्यामश्विपतिदर्शतम्बपुः रसम्परिस्रुतानरोहितेन
मुहुर्धीरस्तसरन्नवैम ॥८३॥ पयसाशुक्रम् पयसाशुक्रमन्तमग्निꣳसुरयाम्
त्राजनयन्नरेतः अपामतिदुर्मतिम्बाधमानाउरवध्यन्तानꣳसुभुवनस्यगोप्तृ ॥८४॥ राम०
इन्द्रः सुत्रामा इन्द्रः सुत्रामाहृदयेनसम्पुरोडाशेन सविताजजान यक्ष्मक्लोमान १३१

131

द्रुमन्तेदधा-ब्रह्मणं सत्रे प्रजापतिः॥ ऋतेनसत्यमिन्द्रियम्विपानꣳ शुक्र
मन्धसः इन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधु॥ ११॥ ब्रह्मदेनरूपे॥ अपिवत्सुतासुतौ प्र
जापतिः॥ ऋतेनसत्यमिन्द्रियम्विपानꣳ शुक्रमन्धसः इन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृत
म्मधु॥ १२॥ इन्द्रपरिस्रुतः॥ इन्द्रपरिस्रुतोरसꣳ शुक्रेणशुक्रम्यपिवत्पयः सोमꣳ
प्रजापतिः॥ ऋतेनसत्यमिन्द्रियम्विपानꣳ शुक्रमन्धसः इन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोम
तम्मधु॥ १३॥ सीसेनतन्त्रम्॥ सीसेनतन्त्रम्मनसामनीषिणः उर्णासूत्रेणकवयोव
यन्ति॥ अश्विनोर्बाहुभ्यꣳ सवितासरस्वती इन्द्रस्यरूपम्वरुणोभिषज्यन्॥ १४॥ तदस्य

संहि० पद्मानि गोधूमैः कुवलैस्तानि पेशो नशुक्रमसितञ्चसाते ॥८९॥ अविर्न मेको
नसिद्धी र्व्यात्यप्राणस्यपश्यान्नमतो ग्रहाभ्याम् ॥ सरस्वमुपवाके र्भानन्नस्मानि।
वर्हि र्द्वदरैर्ज्जनान ॥९०॥ दृन्दृसरूपम् ॥ दृन्दृसरूपमवभो वलाभ्यकाणि ब्राणं ४
ग्रोत्रमप्तनद्रुहाभ्याम् ॥ यवानवर्हिर्भ्रुविकेसराणिक र्क्कन्धुजसेमधुसारघ
मुखात ॥९१॥ आत्मन्नुपसपे ॥ आत्मन्नुपसपेनद्रुकेसलोममुखेश्मश्रूणिन
ग्रीवलोम ॥ केशानशीर्षे ॥ अशसेश्रियैशिखासिद्दहसलोमत्विषिरिन्द्रिया
णि ॥९२॥ अङ्गान्यात्मनम् ॥ अङ्गान्यात्मन्निषजानदश्चिन्नात्मानमङ्गैःसम ।

म्बरणोभिषज्यन्नमतसेवायुर्भैर्नमिनाभिपित्तम् ॥ ८५ ॥ आत्राणिस्थाल्यः ॥ आ
त्राणिस्थाल्यो मधुपिन्नमानपुरः पात्राणिसुदुघानधेनुः ॥ एषनस्य पत्रन्न ह्लीहा
शीचीभिरासन्नीनाभिरुदरन्नमाता ॥ ८६ ॥ कुम्भोवनिष्टुः ॥ कुम्भोवनिष्टुर्जनिताशा।
चीभिर्यस्मिन्नग्रेयोन्याङ्गर्भः अन्तः ॥ आशिर्द्धक्रः गतधारउत्सोदुहेनकुम्भीस
धाम्पितरः ॥ ८७ ॥ मुखंसत्तं ॥ मुखंसदस्यशिरइन्नमतेनजिह्वापवित्रमश्विना
सन्नस्वती ॥ चपन्नपायुर्भिषगस्यवालोवस्तिर्नशोपोहरसोतरस्वी ॥ ८८ ॥
अश्विभ्यांत्वतुः ॥ अश्विभ्यांत्वतुरमतङ्गहाभ्यांछागेनतेजोहविषाभृतेन्

॥२॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां ॥ अश्विनोर्भैषज्येन
तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि सरस्वत्यै भैषज्येन वीर्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामी
न्द्रस्येन्द्रियेणबलायश्रियै यशसेभिषिञ्चामि ॥३॥ कौषिकन्तमोऽसिकस्मै त्वाका
१३३ यत्वा ॥ सुश्लोक सुमङ्गल सत्यराजन् ॥४॥ शिरोमे शिरोमे श्रीर्यशो मुखन्विधिः के
शाश्मश्रूणि ॥ राजामे प्राणोऽमृतं सम्राट् चक्षुर्विराट् श्रोत्रम् ॥५॥ जिह्वामे
भद्रं वाङ्महो मनोमन्युः स्वराड्भामः मोदाः प्रमोदाः अङ्गुलीरङ्गानि मित्रमे सहः ॥६॥ एम॰
बाहूमे बाहूमे बलमिन्द्रियं हस्तौमे कर्म वीर्यम् ॥ आत्मा क्षत्रमुरोमम ॥७॥ पृ॰ १३३

धात्सरस्वती ॥ इन्द्रस्य रूपं शतमानमायुष्ट्वन्द्रेणाज्योतिरमृतन्दधानाः ॥ ९३ ॥ स
रस्वतीयोन्यां ॥ सरस्वतीयोन्याङ्गर्भमन्तरश्विभ्यामत्क्षीसुकृतम्बिभर्त्ति ॥ अपाꣳ
रसेनवरुणोनसाम्न्नेन्द्रꣳश्रियैजनयन्नप्सुराजा ॥ ९४ ॥ तेजःपशूनाम् तेजःपशूना
ꣳहविरिन्द्रियावन्नरिन्द्रुतापयसासारघम्मधु ॥ अश्विभ्यां ॥ मुध्वमिषजासरस्व
त्यासुतासुताभ्यामृतःसोमऽइन्दुः ॥ ९५ ॥ इति संहितापाठेएकोनविंशतितमोध्यायः
॥ क्षत्रस्ययोनिः क्षत्रस्ययोनिरसिक्षत्रस्यनाभिरसि ॥ मात्वाहिꣳसीन्मामाहिꣳसीः १
निषसाद ॥ धृतव्रतोवरुणः पस्त्यासु ॥ साम्राज्यायसुक्रतुः ॥ मृत्योःपाहिविद्योत्पाहि

संहि० ऋग्भिः सामभिः सामा ऋग्भिर्ऋक् चः पुरोनुवाक्याभिः पुरोनुवाक्याः याज्याभिर्याज्या(
वषट्कारैर्वषट्कारा आहुतिभिराहुतयो मे कामा समृध्यन्तु भूः स्वाहा ॥ १२ ॥ लोमानि
प्रीतिः ॥ लोमानि प्रयतिर्मम त्वचि आनतिरागतिः ॥ मांसं मम उपनतिर्बस्तिर्मे
मज्जा मे आनतिः ॥ १३ ॥ यद्देवाः ॥ यद्देवा देवहेडनं देवासश्चकृमा वयम् ॥ अग्नि
र्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वंहसः ॥ १४ ॥ यदि दिवा ॥ यदि दिवा यदि नक्त
मेनांसि चकृमा वयम् ॥ वायुर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वंहसः ॥ १५ ॥ यदि
जाग्रत् ॥ यदि जाग्रद्यदि स्वप्न एनांसि चकृमा वयम् ॥ सूर्यो मा तस्मादेनसो विश्वान्

ष्ठी र्मे ॥ राष्ट्र मुदरं मऽ ऐ ग्रीवा श्च श्रोणी ॥ ऊरू ऽ अरत्नी जानुनी विशो मे क्रूरि सर्वतः ॥
नाभिर्मे ॥ चित्तन्दि ज्ञानम्पायुर्मेपचिति र्ब्रह्मत ॥ आनन्दनन्दावण्डौ मे भगः सौभाग्यम्प
सः ॥ जङ्घा ग्राम्य ग्रा श्च श्रोणीस्मि विशि राज्ञ प्रतिष्ठितः ॥ ९ ॥ प्रतिहृत्रे ॥ प्रतिति ष्ठामि
राष्ट्रे प्रत्न श्च श्वेषु प्रतिति ष्ठामि गोषु ॥ पशुषु प्रतिति ष्ठाम्यात्मन्प्रति ष्ठाणेषु प्र
तिति ष्ठामि पुरुषे प्रतिद्यावापृथिव्योः प्रतिति ष्ठामि यज्ञे ॥ १० ॥ त्रयोदेवा ऽ एकादश त्रयस्त्रि
ꣳशाः सुराधसः ॥ बृहस्पतिपुरोहिता देवस्य सवितुः सवे ॥ देवादेवैरवन्तु मा ॥ ११ ॥ प्रथमा
द्वितीयैः ॥ प्रथमा द्वितीयै द्वितीया स्तृतीयैस्तृतीयाः सत्रेन सꣳग्रहेन यज्ञो यजुर्भि र्य

॥ २० ॥ उ दूषमु उ हूयन्तमसस्परि स्वः पश्यन्त उत्तरम् देवन्देवत्रा सूर्य्यमगन्म ज्योतिरुत्तरम् ॥ २१ ॥ अपोऽ अद्य अपोऽ अद्या अचारिषं रसेन समसृक्ष्महि पयस्वानग्न आगमं तं मा सं सृज वर्चसा पयसा च धनेन च ॥ २२ ॥ एधोसि एधोसि विषीमहि समिदसि तेजोसि तेजो मयि धेहि ॥ समावर्त्तिं पृथिवी समुषाः समु सूर्य्यः समु विश्वमिदं जगत् वैश्वानरज्योतिर्भूयासम्विभूः कामान्व्यश्नवै भूः स्वाहा ॥ २३ ॥ अग्नाद्यधामि समिधमग्ने व्रतपते तव यद्व्रतं चरिष्यामि तच्छकेयं तदीशितोऽहम् ॥ २४ ॥ यत्र ब्रह्म च क्षत्रं च चरतं तेजसा सह तं लोकमुप्यं यत्र देवाः सहाग्निना ॥ २५ ॥ यत्र नृः यत्र नृश्च वायु

135

मुञ्चत्वंहसः ॥ १६ ॥ यद्ग्रामे यद्ग्रामेयदरण्ये यत्सभायां यदिन्द्रिये ॥ यच्छूद्रे यदर्ये
यदेनश्चकृमा वयं यदेकश्चाधिधर्मणि तस्यावयजनमसि ॥ १७ ॥ यदापः यदापो
अभ्याऽइतिवरुणेति शपामहे ततो वरुणो मुञ्चतु ॥ अवभृथ निचुम्पुण निचेरुरसि निचु
म्पुणः ॥ अवदेवैर्देवकृतमेनो यद्यवमर्त्यैर्मर्त्यकृतमुरुणा वयमेनो देवरिषस्पाहि
१८ ॥ समुद्रं ते समुद्रं ते हृदयमप्सु नः सन्त्वोषधीस्तापः ॥ सुमित्रियानः आ
पओषधयः सन्तु दुर्मित्रियास्तस्मै सन्तु योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः ॥ १९ ॥ दुष्टा
दिवमुमुचानः ॥ स्विन्नः स्नातो मलादिव ॥ पूतम्पवित्रेणेवाज्यमापः शुन्धन्तु मैनसः

संहि॰ स्तेन गृह्णामि त्वामहम्मयि गृह्णामि त्वामहम् ॥ ३१ ॥ उपयामगृहीतोसि ॥ उपयामगृहीतोस्य
श्विभ्यां त्वा सरस्वत्यै त्वेन्द्राय त्वा सुत्राम्णः एष ते योनिरश्विभ्यां त्वा सरस्वत्यै त्वेन्द्राय
त्वा सुत्राम्णे ॥ ३२ ॥ प्राणयामेऽपानयाम्यक्षणुभ्यां श्रोत्रयाम्यहं वाचं मे विश्व
भेषजो मनसोसि ब्रह्मणे त्वा कः ॥ ३३ ॥ अश्विनं कृतस्य ते अश्विनं कृतस्य ते सरस्वतिं कृतस्ये
न्द्रस्य सुत्राम्णः कृतस्य ॥ उपहूतं उपहूतस्य भक्षयामि ॥ ३४ ॥ समिद्धः इन्द्रः समिद्धः इन्द्रः उप
सामनीकेपुरोरुचा पूर्वकृद्भ्यो धानः स्विभिर्देवैस्विष्टः एता वज्रं वाजं घानं बुभ्रन्विड एम॰
रोचवार ॥ ३५ ॥ नराशंसः प्रति नराशंसः प्रति शूरोमिमानस्य नूनपात्प्रतियज्ञस्य धाम १३६

136

ऽश्वसम्प्रौचरतःसह ॥ तं क्षोकम्पुण्यम्त्रेयं मन्त्रसेदिर्भिर्विधते ॥ २६ ॥ अंशुनाते ॥
अंशुनाते अंशुः पृच्यतामम्बापदः ॥ गन्धस्तेसोममवतुमदायरसोऽअच्युतः ॥ २७ ॥
सिन्धुपरि षिञ्चन्तुसिन्धुपुनन्तिच ॥ सुराथेवब्रह्मैमदेकिन्त्वोब्रवदतिकिन्त्वः ॥ २८ ॥ धा
नावन्तङ्करम्भिणम् ॥ धानावन्तङ्करम्भिणमपूपवन्तमुक्थिनम् ॥ इन्द्रप्रातर्जुषस्वनः
॥ २९ ॥ बृहदिन्द्राय गायत मरुतो ब्रह्मनमम ॥ येन ज्योतिरजनयन्नृतावरीदेवदेवा
य जागृवि ॥ ३० ॥ अध्वर्योऽअद्रिभिः ॥ सुतंसोममपवित्रेआनय ॥ पुनाहीन्द्रायपातवे ३१
॥ योभूतानाम् ॥ योभूतानामधिपतिर्यस्मिंल्लोकाऽअधिश्रिताः ॥ यऽईशेमहतोमहां

उषः पुरुत्रा होतारा विदन्मे पुमासु वाचा ॥ मूर्द्धन्नहस्य मधुनादधाना प्रा वीनज्योतिर्हवि
षा वृधानः ॥४२॥ तिस्रो देवीः तिस्रो देवीर्हविषा वर्द्धमानाऽइन्द्रं जुषाणाऽजनयोनपत्नीः ॥ अहि
न्नन्नन्नुम्पयसा सरस्वतीऽइडे देवी भारती विश्वतूर्तिः ॥४३॥ त्वष्टादधत् त्वष्टादधत्
दुष्टमिन्द्रायन्नन्नपाकोविपुर्म्पशसे पुरूणि ॥ वृषायजन्वृषणन्नूरिरेतामूर्द्ध्वन्यस्य
समनक्कुदेवान् ॥४४॥ वनस्पतिरवसृष्टो नपाशेस्तन्यासमन्नन्छ
मितानदेवः ॥ इन्द्रस्य हृद्धेर्जठरम्पृणानः सदातियज्जम्मधुनाघृतेन ॥४५॥ स्तोकानामिन्दु राम
म ॥ स्तोकानामिन्दुम्त्रितिरऽइन्द्रो वृषायमाणो वृषभस्तुराषाट् ॥ घृतन्पुषामनसामोदमा

गोभिर्हविषा वा मघुनासमक्तं हिरण्यैरश्वैर्वीरयजन्ति प्रचेतसः ॥ ३७ ॥ ईडितो देवैः ॥ ईडितो देवैर्हरिवाशं ऽ अभिष्टिराजुह्वानो हविषा शर्द्धमानः पुरुप्रियो गोत्रभिद्वज्रबाहुरयाजि यज्ञमुपनो जुषाणः ॥ ३८ ॥ जुषाणो बर्हिः ॥ जुषाणो बर्हिर्हरिवान्नऽइन्द्रः प्राचीनꣳ सीदन्त्वदिशा पृथिव्याः ॥ उरुप्रथाः प्रथमानꣳ स्योनमादित्यैरक्तं वसुभिः सजोषाः ॥ ३९ ॥ इन्द्रु रुः ॥ कवृष्यो धावमानावृषाणं प्रनुजनयः सुपत्नीः ॥ द्वारो देवीरभितो विश्रयन्ताꣳ सुवीरा वीरमभि नः सदन्तु ॥ ४० ॥ उषासानक्ता वह्नी बृहन्नमयस्वती सुदुघे रारभि दूमत्तन्नन्नमेशसा समञ्चयन्ती देवानां देवं यजतः सुरत्ने ॥ ४१ ॥ दैव्या मिमाना दैव्या मिमानाम

संहि० एनेन सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥५१॥ तस्य वयम् तस्य व उपस्थे सुमतौ यज्ञियस्य भूयिष्ठे सौमन
सेस्याम ॥ स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे आराच्चिद्वेषः सनुतर्युयोतु ॥५२॥ आसत्यैः आस
त्यैरिन्द्र हरिभिर्याहि मयूररोमभिः ॥ माकिष्टे किं चिन्नियमन्विन्नशन्निव ताँ इहि
॥५३॥ एवेन्द्र एवेदिन्द्र ऋषणस्त्वं त्वा हवामहे ॥ अस्मत्सखा सखीनां ॥ सन्नस्तुतो वीरवद्धा
नुगोमद्यूयम्पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥५४॥ समिद्धो अग्निः समिद्धो अग्निराज्यैर्घृतप्रतीक
ऋषिरा हुतः ॥ हुहे धेनुः सरस्वती सोमं शुक्रमिहेन्द्रियम् ॥५५॥ तन्नः पाभिषजा ॥ सुतेष्विन्द्र
सोमेषु सरस्वती मधुमज्जा ॥ सीन्द्रियमिन्द्रायपथिभिर्वहान् ॥५६॥ इन्द्राय नुमन्द्राय नु

138

नाः स्वाहा देवाः अमृतमादयन्ताम् ४६ आयातु आयात्विन्द्रो ब्रह्मणा नः इह स्तुतः सधमाद
स्तुष्टुतः इन्द्रा बृहद्भानस्तविषीर्यस्य पूर्वीर्द्यौर्न क्षत्रमभिभूतिमुग्रम् ४७ आनः आनः इन्द्रो
दूराद्दानः आसादभिष्टिकृदवसे यासदुग्रः ओजिष्ठेभिर्नृपतिर्वज्रबाहुः सङ्गे समत्सु तुर्वणिः
१ तन्नूनम् ४८ आमः आनः इन्द्रो हरिभिर्याह्यच्छार्वाचीनो ब्रह्मणे राधसे च तिष्ठात्यवज्रीमघ
वा विश्वकृष्टीर्मंदन्नमनु नो वाजसातौ ४९ त्रातारमिन्द्रम् त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवेहवे
सुहवं शूरमिन्द्रम् हूयामि शक्रं पुरुहूतमिन्द्रं स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ५० इन्द्रः
सुत्रामा इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः सुमृडीको भवतु विश्वे वेदाः वाधता नो वृषो अभयङ्क

अश्विना भेषजम् ॥ अश्विना भेषजं मधु भेषजन्नः सरस्वती ॥ ८ ॥ वृ ॥ वृषणः
श्रियं रूपं रूपमधुः सुते ॥ ९ ॥ ऋतुथा वृः ऋतुथेन्द्रो वनस्पतिः शशमानः परिष्टु
ता ॥ कीलालमश्विभ्यां मधु ॥ ८ ॥ हे धेनुः सरस्वती ॥ ९ ॥ गोभिन्न ॥ सोमममश्विना मास
रेण परिष्टुता ॥ समधातं सरस्वत्यास्त्वाहे वृमधु ॥ ६ ॥ अश्विना हविः ॥ अश्विना हवि
रिन्द्रियन्न मुचेर्दियासरस्वती ॥ आयुः क्रमासुरादृ सुमघमिन्द्रायजन्ब्रिरे ॥ ७ ॥ यमश्वि
ना ॥ यमश्विना सरस्वती हविषेन्द्रमवर्द्धयन् ॥ सविवेदद्वलमघन्न मुचावासुरेस चा ॥ राम
ई ८ ॥ तमिन्द्रम् ॥ तमिन्द्रम् शवः स चाश्विनोभा सरस्वती ॥ दधानाः अब्रुवन्हविषा १३९

ऽ सरस्वतीनराशंसेनैम्मुहम् ॥ अधातामश्विनामधुभेषजाश्विजासुते ॥ ५७ ॥ आजुहोना
सरस्वती ॥ आजुहोनासरस्वती दूयेन्द्रियाणिवीर्यम् इडाभिरश्विनाविषं समूर्जं सं
रयिन्दधुः ॥ ५८ ॥ अश्विनानमुचेः सुतं सोमं शुक्रमपिष्टुता ॥ सरस्वतीतमाभरदिन्द्रा
येन्द्रो नरोदसी उभेदुहे कामान्सरस्वती ॥ ६६ ॥ उषासानक्तम् उषासानक्तमश्विनादिवे
न्द्रं सायमिन्द्रियैः ॥ सजोषानेसुपेशसासमञ्जाते सरस्वता ॥ ६१ ॥ पातनक्तं पातनो
अश्विनादिवापाहि नक्तं सरस्वती ॥ दिवाहोतारभिषजापातमिन्द्रं सचासुते ॥ ६२ ॥
तिस्रस्त्वेधा सरस्वत्यश्विनाभारतीडा ॥ ती त्वमपिष्टुतासोमभिष्टूयसुषुत्मदम् ॥ ६३
भन्द्रायपातवे ॥ ५९ ॥ कवष्योन ॥ अचस्वतीरश्विभ्यामनदुरोदिशः ॥ ६४

संहि० ७५ ॥ पुवर्हि सुरामम् ॥ पुवर्हि सुरामम् अश्विनानमुचावासुरे सचा ॥ द्विपिपानाः सरस्वती वृ
कुर्म्म स्वावत ॥ ७६ ॥ पुत्रमिवपितरौ पुत्रमिवपितरावश्विनोभे वृत्रावपुः कावैर्द
र्हि सनामिः ॥ यत्सुरामम्व्यपिबः शचीभिः सरस्वती त्वामघवन्नभिष्णक् ॥ ७७ ॥ यस्मिन्नः
श्वासः ॥ यस्मिन्नश्वासः ऋषभास ऽउक्षाणोवशामेषऽ अवसृष्टाप आहुताः कीत
लालपेसोमपृष्ठायवेधसेहृदामति ऋनयचारमग्नये ॥ ७८ ॥ अहा अग्ने हविरस्येतेसु
चीवघ्नऽ अन्वीत सोमः ॥ ब्रजसनिर्हरथिमस्मेसुवीरम्प्रशस्तन्धेहियशसम्बृहन्तम् ॥ राम०
७९ ॥ अश्विनातेजसा ॥ अश्विनातेजसाचक्षुः प्राणेनसरस्वतीवीर्यम् ॥ वाचेन्द्रोबलेन ॥ १४०

140

पज॰ इन्द्रियैः ॥ ईर्ण्य॰ इन्द्रे॰ इन्द्रियन्दधुः सविता वरुणो भगः सुत्रामा हविष्प
तिर्यजमानाय सश्चत ॥ १० ॥ सविता वरुणः सविता वरुणो दधे यजमानाय दाशुषे ॥
आदित्यमुचे वसु सुत्रामा बलमिन्द्रियम् ॥ ११ ॥ वरुणः सुत्रम् ॥ वरुणः सुत्रमिन्द्रियम् भगेन
सविता श्रियम् ॥ सुत्रामा यशसा बलं दधानो यजमाशत ॥ १२ ॥ अश्विनौजोभिः ॥ अश्वि
नौजोभिरिन्द्रियमश्वेभिर्वीर्यं बलम् ॥ हविषे वृ॰ सरस्वती यजमानमवर्द्धयन् ॥ १३ ॥
ता ता — सत्ता सुपेशसा हिरण्यवर्तनी नरा सरस्वती हविष्मती वृकर्मसु नोवत ॥ १
४ ॥ ताभिषजा सुकर्मणा सासुदुधा सरस्वती सद्यो वृत्रहाशत क्रतुरिन्द्रायदधुरिन्द्रियम्

संहि० ॥ ब्राघतः ॥ ८८ ॥ इन्द्रायाहि इन्द्रायाहि तुजामनः उप ब्रह्माणि हरिवः सुतेदधिष्व
नश्चनः ॥ ८९ ॥ अश्विनापिबतम् अश्विनापिबतम्मधु सरस्वत्यासजोषसा इन्द्रः सुत्रा
मा ब्रह्मा जुषन्तां सोम्यम्मधु ॥ ९० ॥ इमम्मे ॥ इति संहितायां दीर्घपाठे विंशतिमोध्यायः ॥

Acc 131

140

न्द्रापदधुरिन्द्रियम् ॥ ८० ॥ गोमदूषु णासत्या ॥ अश्वावद्यातमश्विना ॥ वर्तीरदद्रिदुःपाम्पम् ॥ ८१
नयत्तं नयतमरो नान्तरं आदधर्षद्वृषण्वसु ॥ ८२ ॥ दुःशर्ढः सोमपीरिष्टुः ॥ ८२ ॥ तानः तानः आवो
हमश्विनः अश्विनारयिमिषङ्गं सनृशम् ॥ धिष्ण्याद्वरिवोधिहम् ॥ ८३ ॥ पावकानः ॥ पावकानः
सरस्वती घ्राजेभिर्वाजिनीवती ॥ यज्ञं वष्टु धियावसुः ॥ ८४ ॥ चोदयित्री सूनृतानां ॥ चोदयि
त्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनाम् ॥ यज्ञं दधे सरस्वती ॥ ८५ ॥ महो अर्णः महो अर्णः सरस्व
ती प्रचेतयति केतुना ॥ धियो विश्वा विराजति ॥ ८६ ॥ इन्द्रायाहि चित्रभानो सुताः इमे त्वा
यवः ॥ अण्वीभिस्तनाशूताः ॥ ८७ ॥ इन्द्रायाहि धियेषितो विप्रजूतः सुतावतः उपब्रह्मा

142